

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVI. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1896. Augusztus 6.

32. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések *bérmertve*
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A második országos tanügyi kongresszusról.

Július hónap első felében ötezernél több tanító, és nevelő jött össze Budapesten, hogy a millenáris kiállítás ünnepségi csarnokában tanubizonytságot tegyen a magyar kultúra állapotjáról, kívánságairól, és szükségleteiről; hogy buzdító felolvasásokat hallgasson, és központi vezetés által megállapított határozatokat hozzon.

Negyvennyolc esztendővel ez előtt is egybe gyűlt volt hasonló célból vagy kétszázötven tanító a magyar fővárosban. Ez volt az első, az idei pedig a második országos, és egyetemes tanügyi kongresszus. Akkor az élethez való jogérzet hozta forrongásba a tanítókat, most egy ezer éves élet dicsősége birta őket inneplésre. Akkor a magyar szabadság, most a magyar állam-hatalom volt az ideál; de, akkor is, most is, a vezéreszmék a nemzeti Génuszt szolgálták.

Nagy idő az a negyvennyolc esztendő! A fejlődésnek egész sereg mértföldmutatója jelzi azt az utat, melyet a magyar iskolaügy azóta megtett. Hazafiúi kötelessége tehát mindnyájunknak, s így azoknak is, kik e kongresszuson jelen nem lehettek, hogy megismerkedjünk az ott felszínre hozott eszmékkel, azokat megszivelljük, hogy ezek az eszmék, majd szárnyra kelve az egész országon, közkincscsé váljanak, és gazdagítsák az ország közvéleményét. E végre ismertetjük mi is e második kongresszus főbb tárgyait, és megállapodásait.

A kongresszus munkaanyagáról némi fogalmat nyújthat az a körülmény, hogy harminchat alelnök, három titkár, és tizennégy jegyző választására is szükség volt.

Az ülést a himnusz éneklésével nyitották meg. Ennek elhangzása után Heinrich Gusztáv, mint elnök, az alkalomhoz illő beszéddel üdvözölte a megjelenteket. A meghatottság hang-

ján szólt a negyvennyolc esztendő előtt lefolyt tanácskozásokról, bár ezeknek nem voltak közvetlen sikerei, mert az ébredésre rászakadt a téli fagy, sötét álom borult a magyar nemzetre. Azóta egy emberöltő mult el; egyesületek alakultak ugyan a közoktatás minden terén, de ezek csak a saját ügyeikkel foglalkozhattak, a mi egyoldalúságot, elszigeteltséget eredményezett. Pedig a nemzeti nevelés ügye egységes, mint a nemzet maga, s ezt az egységet a szervezés terén is érvényre kell juttatni. Ennek a belátása 1868 óta évről-évre elevenebbé lőn, míg végre megteremtette ezt a kongresszust. Kettős feladata van nemzetünknek, és minden cél, és teendő ebben a kettős feladatban rejlik, a kongresszusé is. Európai állammá, és nemzetté kellett lennünk, de meg kellett maradnunk magyaroknak. Hazánk története ezer év óta nem egyéb, mint e problema megoldása, melyen ma is fáradunk, és fáradni fognak utódaink, a míg ez állam fennáll, és magyar él e földön. E problema sehol, a politikai, és szellemi élet egyetlen terén sem oly aktuális, mint a tanítás terén. Nem szabad soha, és semmi téren elzárkoznunk a külföldnek rohamos munkássága elől, de még a legdrágább kincset sem szabad a külföldtől átvennünk nemzeti jellemünk veszélyeztetésével. Az elnök ezután köszönetet mondott mindazoknak, a kik a kongresszus létrejöttét lehetővé tették: a koronás királynak, a kormánynak, a főváros tanácsának.

Wlassics Gyula, közoktatásügyi miniszter a kormány nevében üdvözölte a kongresszust az őszinte lelkesedés nemes páthoszával. Üdvözli a kongresszust, mint azt a hatalmas tényezőt, mely a legnagyobb társadalmi erőnek, az összetartozandóság érzetének megszilárdítására szolgál. Azt a tényezőt, mely a testületi szellemnek eleven életet ad, mely hivatva van a magyar haza egész közoktatásügyét igazságosan megítélő közvélemény alkotására. Szólt a közös célokról, közös törek-

vésekről, az együttesen végzendő nagy kultur-munka széttörhetetlen kapcsáról. A kongresszus eredményes lefolyása érdekében két szempontot ajánlott a tagok figyelmébe. Az egyik, hogy tanácskozásaiknál ne álljanak az elmélet pusztá abstrakciójának álláspontjára. Egy céltudatos közoktatásügyi politikának csak akkor válik a tanügyi kongresszus igazi támaszává, ha a létező szükségletek, a gyakorlati közoktatási politika keretében mozognak határozatai, és ha ezeknek meghozatalánál is számot vetnek a nemzet rendelkezésére álló erőforrásaival. A másik szempont, a mit kiemelt, az, hogy a kongresszus tanácskozásainál ne csak a tanügyi tudomány általános, kozmopolita vívmányai lebegjenek a tagok előtt, hanem még ennek fölébe helyezték a nagy nemzeti szempontot, melynek a magyar kultúra minden rétegét, csúcsait, és mélységeit át kell járni. Ez nem zárkózottság, mert nincs nemzet, a mely a nyugati civilizáció vívmányai iránt fogékonyabb legyen, mint a magyar; de kell, hogy nemzeti erőnk, egyéniségünk legalább is új színt, új vonást adjon az emberi szellem egyetemes alkotásainak a tanügy terén is. A tanítók diadalának nevezte a nemzet ezeréves fennmaradását, és büszkén emelte ki a magyar tanítóság ön-feláldozó hazaszeretetét.

Utána következett aztán Ráth Károly, főpolgármester rövid beszéde, melylyel a kongresszust a főváros nevében üdvözölte; majd Berzevicy Albert, volt közoktatásügyi államtitkár felolvasása az egységes nemzeti közoktatásról, a mely a kisdédóvótól az egyetemig szolgálhat vezérfonalul a jövő számára. Közoktatásunkat, nézete szerint, egységessé kell tennünk abban az értelemben, hogy a közoktatás különböző szervei, fokozatai jól egymásba vágjanak, egymást kiegészítsék, egymás sikeres működését előmozdítsák, s a nemzet zömének az általános alapismertekre nézve egységes képzést nyújtván, ez által a társadalmilag széttagolt nemzet összeforrasztásához, és végeredményben a nemzet erejének növeléséhez hozzájáruljanak; egységessé továbbá oly értelemben, hogy a közoktatás élő tényezői: a tanítók, a tanulók, a felügyelő, és vezető közegek összeműködése sikeres legyen és testületi szelleme gyarapodjék, az iskolák fokozatai, és nemei közt mutatkozó idegenkedés, meg elzárkózás megszűnjön, a föladatak közösségének érzése hatályosabbá váljék. A nemzeti irányra nézve azt hiszi, hogy közoktatásunkba az igazi nemzeti

szellemet belevinni, csak akkor sikerülhet, ha egyszer mindenki, a ki az ifjuság tanításának, és nevelésének magasztos hivatásával foglalkozik, maga át lesz hatva a nemzeti érzéstől; nemzeti föladataink tudatától. De, intézményeink által is lehet, és kell hatnunk iskolaügyünkben a nemzeti szellem kifejlődésére olyképpen, hogy azokat, ki nem szakadva természetesen sohasem a művelt világ szellemi életének közösségéből, a nemzeti jellemünkhöz, nemzeti sajátságainkhoz, tradícióinkhoz, és szükségleteinkhez mind közelebb hozzuk. E mellett, soha sem szabad szem elől tévesztelnünk, hogy a közoktatás terén kevésbé, mint bármihol lehet, és szabad, tabula rázákat csinálni, és hogy a multnak fejleményeit a szellemi élet szükséges folytonossága szempontjából bizonyos határig respektálni kell. Elsőrendű fontossággal bírónak tartja tanügyi kérdésekben megbízható, és szilárd közvélemény alakulását, a mihez szükséges mindenek felett az, hogy a tanügyi kérdéseket a maguk tisztaságában megóvjuk minden azok lényegét elhomályosító idegen elem belevégülésétől; megóvjuk éppen úgy a személyi, felekezeti, és társadalmi rokon-, és ellenszenvek elfogultságától, mint a politikai pártcélokra való kihasználtság minden kísérletétől. E követelmények helyes megállapítása szempontjából ajánlja közoktatásügyünk történetének beható művelését, és közoktatásunk nemzeti irányu fejlesztésére nézve kijelenti, hogy a magyar tudományos akadémia, és a közoktatásügyi miniszterium megbecsülhetetlen szolgálatot tehetnének a nemzeti iskola ügyének, ha úgy az 1777-iki, mint az 1806-iki »Ratio Educationis« eredeti, és magyar szövegének, és elkezdése történetének kiadását eszközölnék.

(Folytatása következik)

Parádi Kálmán.

A görgényi ev. ref. egyházmegye iskolaügyi története.

(Folytatás.)

Visszatérve az építkezésekre, örömmel látjuk, hogy 1868. után, mintegy tündérújjak érintésére, állanak elő a szebbnél szebb iskolák. A kálvinista buzgóság összerakja filléreit, a papok meghuzódnak kívül-belül megtámasztott házakban, csak hogy minden erő az iskolák építésére fordíttassék. Egy Magyarón, Holtmaroson, Csinádon. P.-Kereszturon, sat. nem hinné az átutazó, hogy azokban a szegényes házakban a papok s azokban a palotákban a tanítók laknak. Nem egyházmegyénkhez tartozik, de jellemző, hogy M.-Vásárhelyt a papok otthagyták megszokott szállásaikat, felpakoltak és elköltöztek házaikból, hogy helyet adjanak az iskolának. Ez nem történelem, az igaz, de jellemző arra

nézve, hogy a papok voltak mindig és mindenütt első harcosai ama szent ügynek, hol a penna, plajbász, papiros, kréta helyet kért magának. Egy-egy dölyfös állami tanító, kikönyökölve a fényes tanítói lakás párnázott ablakán, feledi, hogy az a szegény kálvinista pap, ki most talán éppen zsufedelű házában lakik, volt az első egyike, ki eképpen imádkozott gyakran: népnevelés, jőjjön el a te országod.

El is jött. Apránként a muzsák új épületekbe költöztek. A ma is használható iskolák közül a legrégebb a sáromberki, épült 1824. Azután a gernyeszegi 1862. A többiek mind ifjabbak. Nevezetesen: Abafája épített 1891, Beresztelke 1892, M.-Bölkény 1893, E.-Csinád Disznajó 1894, N.-Ercse 1892, Bala 1895, Unoka 1891, Felfalu 1881, Nagyfülpös 1866, Holtmaros 1891, P.-Keresztur 1894, Köbölkut 1877, Körtefája 1875, Magyaró 1894, Póka 1869, Toldalag 1892, Péterlaka 1893, Radnótfája 1869, Sz.-Régen 1893, E.-Szendyél 1894, Sárpatak 1885, Görgényszentimre 1865.

Használhatatlan épület csak Vajdaszentiványon és Kis-Fülpösön volna, de most mindkét helyen az állam gondoskodik az építésről.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy a tanítói fizetések is legtöbb helyen, ha nem is éppen a maximumot, (hiszen mennyi volna az a maximum?) de legalább a törvényes minimumot megütik s e tekintetben is haladás észlelhető ama régibb állapotokhoz képest, midőn a »Proventus Rectoris« állott ilyenfélék-ből. 1. Takarodó harangozásért egy kenyér. 2. Az urak korcsmájából egy kupa bor. 3. Négy font só. 4. Két bárány. 5. Temetéstől, ha torba nem mégyen, étel-ital. 6. Minden gyermektől 4 garas. sat.

Az utolsó négy-öt évtized tanügyi fejlesztésére sokat tett Benkő János, esperes, ki a német egyetemokről lejőve, magával hozta a hangoztató módszert s azt az egyházmegyében bevezette. Péterlakára választván meg papnak, legelőször is otthon küzdött meg a hangoztató módszer bevezetésével. Demeter Sámuel, péterlaki tanító, egyszerűen megtagadta ennek tanítását, illetve, az ezen módszer szerinti tanítást. Akkor ő kezdett tanítani s a makacs mester kételkedve ült a gyermekek közé és napokig hallgatta a fiatal pap buzgó tanítását, míg maga is meggyőződve az új módszer helyes voltáról, kezdte használni és különben igen buzgó tanító lévén, csakhamar igen szép sikert ért el.

Benkő azonban nem elégedett meg, hogy csak otthon, saját iskolájával ismertesse meg az új módszert, hanem a szó szoros értelmében, igazi vándor apostolként rendre járta az iskolákat. Hétfőn reggel pálcát vett a kezébe és gyalogszerrel szombatig összejárt annyi iskolát, a mennyit tudott; más héten újból kezdte és így tartott több éven keresztül.

Némely eloláhosodott faluban, hol a magyar gyermekek oláh módra hosszú haját eresztettek, maga nyírta meg a gyermekeket s reáparancsolt a tanítóra, hogy ne engedje meg az eloláhosodást.

Mint kitűnő adminisztrátornak, nagy gondja volt az iskolák felszerelésére, tantervére, közvizsgáira, a tanító fizetésének pontos beszolgáltatására. Hátramaradt iskolai okmányok bizonyítják, hogy volt dolga a kék

és piros plajbásznak. Még a tanulók névsorát is átcetteg mind végig tanulmányozta. Az ütenyrendszer szerinti írás tanítására Pál Ferenc, akkori gernyeszegi nevelővel tanfolyamot tartatott, hova a tanítók pár hétig jártak.

Bünélül szokták fölemlíteni, hogy a népoktatásügy fellendülése alkalmával, midőn 1868 után az állam felajánlotta minél több iskola átvételét: ő megtagadott minden érintkezést s tényleg egy iskolát sem engedett át. De hát ez az ő nagy lelkesülésének s felekezeti oktatásügyünk immár biztos fejlődésében vetett reményének volt lélektani konzekvenciája. Ugy volt meggyőződve, hogy népoktatásunk jó, melynél az államé sem leendő jobb. Nő, meg aztán az iskolai autonomia is kálvinista lelkében mélyen gyökerezett.

Segítő Timótheus volt mellette Szabó József, felfalusi pap és főjegyző. Szabó maga is egy nagy készségű tudós és hivatott nevelő volt Otthon, házában is privát tanítványokat tartott s pl. Tavasz József, mostani péterlaki pap, az ő házában tanult, egyenesen a harmadik gimnáziumba ment be M.-Vásárhelyre. Az egyházmegye pénzügyminiszterének szokták nevezni, de a közoktatásügy is közel volt hozzá. Nyelvtanítási módszere az volt, hogy a nyelvtani szabályok olvasmány-tárgyalás alapján vonassanak le.

Tudományban is, de különösen a gyakorlati élet és a gyakorlati tanítás felfogásában méltó társuk volt Garda Márton, sáromberki pap és direktor. Tudományát aprópénzre felváltani, senki sem tudta úgy, mint ő. A méhészet, gyümölcsészet, kertészet, házi ipar körül maga is szorgalmas volt s másokat is szorgalmazott. Főképp a gyakorlati életre vonatkozó nevelést sürgette, így pl. a növénytanál is első sorban az uton-utfélen mindenütt feltalálható mérges és gyógynövények tanítását tartotta szükségesnek. Életelve: »magam és szolgálóm ne éhezünk, s a szekerem ne legyen kenetlen.«

Voltak, kik irodalmi téren is számottevő munkát végeztek. Elekes Kálmán, gernyeszegi pap, »Magyar olvasókönyv, falusi iskolák számára (Pest 1867.)« című könyve, több ideig volt az egyházmegyei iskolák elfogadott tankönyve. Népies, egyszerű, világos, a kedélyre erkölcsileg jótékonyan ható olvasókönyv. Később azonban kiszorította a Gáspár-féle, mert ez nem lett átalakítva a népiskolák külön osztályai számára.

Nagyobb irodalmi munkát végzett s több eredményt is ért el Gergely Lajos, radnótfái lelkész. Hozzá közelebb is volt az iskolaügy, a mennyiben tanítóképezdét is végzett s tanítói hivatalt is viselt Tekén, Deesen és Szász-Régenben.

Mint theologus és mint képezdész kétszeresen preparálva volt a népnevelésügy felkarolására s előképzettsége belső hivatással is párosulva, diszes helyet foglalt el nemcsak egyházmegyénk, hanem egész hazánk pedagógusainak sorában.

Számos pedagógiai cikkein kívül, melyek az Erdélyi Figyelőben, Magyar Polgárban, Vasárnapi Ujságban, Protestáns Közlönyben, stb. jelentek meg, nagyobb önálló művei:

1. Magyar nyelvtan, az elemi tanodák használatára. Kolozsvár, 1866. (Öt kiadást ért.)

2. A népiskolák magyar nyelvtana. Rövid vélemény és bírálat, Árvai József, sárospataki tanár ily című munkájára. Magyar nyelvtan, népiskolák számára. M.-Vásárhely, 1867.

3. Magyar helyesírástan. Kolozsvár, 1871. (Két kiadást ért.)

4. Az új mértékek ismertetése, tekintettel az erdélyi viszonyokra. M.-Vásárhely, 1875.

5. Marostordamegye földrajza, a marostordamegyei tanító-testület által 100 forinttal jutalmazott pályamunka. 1871.

A magyar nyelvtan 1868-ban, a közoktatásügyi miniszter által a népiskolák számára ajánlatván, nagy elterjedésnek örvendett az ország számos népiskolaiban és a kollégiumok melletti elemi iskolákban. Tíz év alatt öt kiadást ért. Nyelvezete egyszerű, világos, a gyermekek által könnyen megérthető, módszere pedig egészen gyakorlati, t. i. az előre bocsátott példákbul vonja le a szabályt. Később a kormány minden osztálynak külön tankönyvet készítettén, a Gergelyé kiszorult a közhasználatból, kiadója, kinek örök áron eladta művét, nem akart költekezni az átalakításra. Marostordamegye földrajza pedig most is használatban van.

(Vége következik.)

Csekme Ferenc.

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1896. jul. 28.

Elnökölt: főtiszt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: Gyarmathy Miklós, Parádi Kálmán, Szász Gerő, Becsek Lajos, Kenessey Béla, igazgató-tanácsosok, Deák József, pénztárnok, Maksay János, számvevő. Jegyző: Márkus János, titkár, aa.

Elnök aa. az ülést megnyitván, a megjelent igazgató-tanácsosokat szívélyesen üdvözlí s felhívja, hogy úgy is, mint közigazgatási bírák, a zsinati törv. 311. §-a értelmében, az ünnepélyes esküt tegyék le, mire a jelenlevők Márkus János, titkár aa. által, felolvasott eskümintá szerint az esküt letették.

Tárgyalás előtt, főtiszt. püspök aa. bejelenti, hogy Szacsvai Sándorné, szül. báró Wesselényi Józefa ömél-tósága, ki anyaszentegyházunk iránt mindig meleg érdeklődéssel viseltetett, f. hó 27-én elhalt; javasolja en-nélfogva, hogy Igazgató-Tanácsunk a nevezett patróná-nak f. hó 30-án, Ördög-Kereszturon végbemenendő temetésén magát küldöttségileg képviseltesse, ravatá-lára helyezzen koszorut és Szacsvey Sándor aához in-tézzen részvétíratot.

A javaslat elfogadásával, a temetésen való rész-vételre, püspök aa. elnöklete alatt, Szász Gerő és Ke-nessey Béla aai. küldettek ki.

Napirendre térve, elnök aa. felhívja Márkus János, titkár aát. a reszortjában levő ügyek előadására. Mire előadó javaslatai alapján a következő ügyek láttat-tak el.

A Plihal-féle házunknál létesítendő vízvezeték és csatornázási munkálatokkal a kolozsvári vízvezetéki vál-lalat bizatott meg, elfogadtatván ezen munkálatoknak 3300 frt. összegben való keresztülvitelére tett kötelező ajánlata.

A szász-brétei egyházközségnek jóváhagyta Igaz-gató-Tanácsunk azt a határozatát, mely szerint az ed-dig terményekben kiszolgáltatott papi képét 148 frt. 55 kr. készpénzzel megváltja s az ennek alapján kiál-lított díjlevelet a szokásos fentartással megerősítette.

Engedélyt nyert aranylábu-tusoni egyházunk is

lévita-tanítói terményképejének évi 55 frt. 33 kr. kész-pénzben való megváltására s fölterjesztett díjlevele is megerősítettett.

Marosi egyházmegyénk esperese felvilágosítást kért az abodi és tompai megüresedett papi állomások betöl-tésére nézve, kérdést intézván az iránt, hogy az eltávo-zás folytán megüresedett abodi papi állomás betölthető-e azonnal, vagy pedig félévig az egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézeté a javadalom?

A tompai papi állomásra pedig, hol a lelkész csak nagykoru örökösök hátrahagyásával halt el, alkalmaz-ható-e a törv. azon rendelkezése, hogy a f. évi Szent Mihály naptól számítva, a javadalom az egyházmegyei özvegy-árvai gyámintézetet illeti még akkor is, ha az egyház az állomást ezen nap után azonnal betölteni akarná?

Igazgató-Tanácsunk eme kérdésekre értesítette es-peres aát, hogy az abodi állomás azonnal, a tompai pedig csak 1897. évi Szent György nap után tölthető be; mert az elsőnél nem lévén szó kegyjavadalomról, az özvegy-árvai alap interkaláris javadalomra igényt nem tarthat, míg a tompai egyháznál a kegyjavadalmi első félév f. évi Szent Mihály napjától kezdődik s en-nek javadalma a zsin. törv. 201. §-a szerint az egyház-megyei özvegy árvai gyámintézetet illeti.

Körösi egyházközségünk, Ferenc Mózes, egyház-községi pénztáros panasza, illetőleg, felebbezése folytán, utasított, hogy az ének-vezérül alkalmazott községitanító részére állítson ki új díjlevelet, mert segéd tanítóvá tör-tént kinevezésekor új díjlevelet kellett volna hogy kiállítson részére az egyház, a mit azonban akkor elmulasztott.

Tárgyaltatott főtiszt. püspök, aa. előterjesztése, melyben arról értesíti az Igazgató-Tanácsot, hogy néhai Papp Gábor, dunántúli püspöknek négyezerhatszáz művet, s közel hétezer kötetet magában foglaló nagybecsű könyv-tárát 3000 forinton megvette, s ezt felajánlja a theologiai fakultás könyvtárának, jelezvén egyuttal, hogy a könyv-tár árát a néhai édes atyja nevére tett 2000 forintból, és újabban leteendő 1000 forint alapítványából óhajtja fedezni.

Igazgató-Tanácsunk főtiszt. püspök afának ezen újabbi adományát és alapítványát örömmel, és elisme-réssel vette tudomásul, s theologiai fakultásunk iránt ez alkalommal is tanusított gondoskodásáért köszönetet szavazott.

A közgyűlés által kiküldött bizottságok részére az értesítések kiadását határozta el Igazgató-Tanácsunk, megbízván az elnökséget, hogy az egyházkerületi szám-adások felülvizsgálására kiküldött bizottságot, az ezen tárgyban beadott határozati javaslat közlése mellett, azzal értesítse, hogy midőn az 1896-ik évi zárszámadá-sokat, és az egyházkerület tíz évre visszamenőleg a ki-mutatást, és erre vonatkozó jelentését előkészítetteti, a vizsgáló bizottság rendelkezésére fogja bocsátani.

Intézkedett ezen ülésében Igazgató-Tanácsunk az elnök-helyettesi teendők ideiglenes ellátásáról is, meg-bízván ezzel Szász Gerő, közjegyző, és Márkus János, titkár, aait. addig is, míg erre nézve a közgyűlés intéz-kedését kérhetné.

Még egy néhány kevésbé jelentős ügy került tár-gyalás alá, és nyert elintéztést, s ezután közigazgatási bírósággá alakult az Igazgató-Tanács, s első sorban az udvarhelyi egyházmegye közigazgatási bíróságának vette tárgyalás alá azt az ítéletét, mely szerint Viski Gyula, siklói, és Karácsony Sándor, dályai lelkészeket az etédi egyházközség papi állomására választhatók sorából, az egyh. törv. 209. és 233. §§. a) c) és d) pontjaiba ütköző vétségért kizárta, s az eljárási költségeknek egyenlő arányban való hordozására kötelezte.

Igazgató-Tanácsunk ezen ítéletet, indokainál fogva, helyben hagyta.

Hasonlóan helyben hagyatott a marosi egyházmegye közigazgatási bíróságának is a mező-kövesdi papválasztás megsemmisítése iránt beadott panaszt, és felelőbizet elutasító, s megválasztott pap aa. részére a beköltözési engedélyt megadó határozata is.

Ezzel a napirenden levő ügyek elintézését nyervén, elnök, aa. az ülést bezárta.

A kolozsvári egyházmegye és egyház aug. 2-án tartott közgyűlése.

A kolozsvári egyházmegye, és egyházközség e napon közgyűlést tartott a főtiszt. püspök elnöklete alatt.

Az egyházmegye, és egyházközség közgyűlésének igen szép számu tagja jelent meg, melynek fontos tárgya volt, hogy a főtiszt. püspök az ujonnan választott gondnoki kart, dr. Gidófalvy István, kir. közjegyzőt, mint új főgondnokot, dr. Sárkány Lajos, ev. ref. kollegiumi tanárt, mint első algondnokot, és dr. Békéssy Károly, egyetemi nyilvános rendkívüli tanárt, mint második algondnokot szép, hangulatteljes beszéd kíséretében bemutatta.

Az egyházközség, és egyházmegye új gondnokaitól Szász Gerő, esperes vette be a közgyűlés színe előtt a gondnoki esküt.

A most már beiktatott, és így az összes jogok, és kötelességek gyakorlására hivatott gondnokokhoz a főtiszt. püspök intézett üdvözlő beszédet, melyben az egyházközség multjára visszatekintőleg az egyházközség teendőit részletezte. Kifejtette különösen azt a lelkiismeretes buzgalmat, és fokozott munkásságot, melyet a gondnokok elődei, különösen pedig a közvetlen elődek kifejtettek, úgy hogy az új gondnokoknak alig maradt egyéb teendőjük, mint az, hogy a mit az elődök szerveztek, szereztek, gyarapítottak, azt megtartsák.

Lelkére kötötte az új gondnokoknak, hogy vessenek számot magukkal, vajjon, fenn tudják-e tartani a kolozsvári egyházközséget, és egyházmegyét azon színvonalon, melyre őseik emelték, és képesek lesznek-e, jövőre oda munkálkodni, hogy ezen egyházmegye és egyházközség az erdélyi részekben megtartsa jövőre is a vezérszerepet? Ő ismeri mind a három gondnok multját, közvetlen tudomása van arról, hogy dr. Gidófalvy István a görgegyi ev. ref. egyházmegyében az egyházközségek ügyeinek rendezése, szervezése, alapítása, és fejlesztése körül mily tevékenységet fejtett ki. A legjobb reményekkel üdvözlö az új főgondnokot.

Gyermekkora óta ismeri az első algondnokot, dr. Sárkány Lajost. Tudja azt, hogy előde a gondnoki székben, az ő édes atyja, milyen lelkiismeretes, pontos ember volt, és tudja, mert a kolozsvári kollegiumnál már dr. Sárkány Lajos is érdemeket szerzett, hiszi, és reméli, hogy édes atyja munkáját folytatni, sőt tekintettel fiatal korára, munkálása folyamánakint még többet, és jobbat fog tenni, mint néhai édes atyja.

Dr. Békéssy Károly, a második algondnok, mint a kolozsvári egyházközség presbitere éveken át olyan lelkiismeretes, buzgó tevékenységet fejtett ki, működését, kezdeményezését annyi jó eredmény jutalmazta, hogy úgy ő, mint az egész egyházközség, és egyházmegye csak a legszebb reményekkel üdvözölhetik az algondnoki székben.

Arra kéri a gondnokokat, hogy mindig, és minden körülmények között az egyházközség, és egyházmegye ér-

dekét szolgálják önzetlenül, hassanak, szervezzenek, és teremtsenek, mert csak úgy fognak méltók lenni arra, hogy az egyházközség, és egyházmegye, régi gondnokaival együtt, az utókor mint ezen egyházmegye gondnokait emlegesse, és dicsőítse.

Ezen nagyhatásu beszédre dr. Gidófalvy István, új főgondnok a maga, és gondnokságai nevében következőleg válaszolt.

Mélyen tisztelt közgyűlés! A mélt. és főtiszt. püspök úr elismerő szavait még nem érdemeltük ki, éppen úgy nem érdemeltük meg azon bizalmat, a mely egy ilyen intelligens egyházmegye, és egyházközség gondnokaivá emelt. Mi e megtiszteltetést előlegezésnek vesszük, s igyekezni fogunk, az előlegezett bizalmat jövőben meg is érdemelni.

Különösen én, számot vettem magammal, hogy miben kell keresnem okát, hogy engemet, a ki még itt majdnem idegen vagyok, a főgondnoki állással tisztelték meg? Egyéb indokot alig találhattam, mint azt, hogy egész életemben, mint ifjú rajongó lelkesedéssel, és idealizmussal, mint férfi komoly munkálkodással, és kitartással mindig csak a köz javát, s ez által szeretett hazánk boldogságát vágyva, akarva szolgálni, s ettől lelkesítve, soha sem nyugodhattam meg abban, hogy csupán egy egyén, csupán a magam, vagy csupán egy társadalmi rend érdekeiért küzdjek, és harcoljak.

Ebben találhattam egyedüli okát a megtiszteltetésnek, s ha szerény tehetséggel, erős akarattal, és igaz lelkesedéssel meg lehet felelni a főgondnoki méltósággal járó kötelességeknek, úgy remélem, megtisztelő bizalmukat sikerülni fog később már ki is érdemelni, mert ez a megtisztelő bizalom erőt ad a kötelességek teljesítésére.

A midőn a főgondnoki állást van szerencsém elfoglalni, nem tehetem, hogy lelkem sugallata szerint kifejezést ne adjak annak, hogy működésemben csakis magyar reformált anyaszentegyházunk, az egyházmegye, ez egyházközség összhangzásban álló érdekei lesznek az irányadók. Személyes kultuszt nem követek, és a mig ez ellen föllázad független lelkem, addig az érdem előtt mindig tisztelettel meghajlok.

Az ügyek tárgyalásánál a cél érdekében az objektivitást keresem, és soha sem nézem azt, hogy ki, hanem azt, hogy mit mond.

A mig e főgondnoki méltóságot szerencsés leszek az egyházkerület bizalmából viselni, törekvésem lesz, csekély erőm, s a nekem juttatott befolyás szerint, hogy az egyházkerület kebelén belül mindenki, tehetségének megfelelően, érvényesíthesse magát.

S ha néha talán egyikünk-másikunk véleményével, nézetével az én véleményem, nézetem nem találkozik, soha se keressen senki az ellentétek alatt lappangó személyes indokokat, tekintsék véleményemet az ügyek vezetésében úgy, mint nyílt meggyőződésből származó véleményt, melynek egyéb háttere nincs, mint magának az ügynek jól felfogott érdeke.

A többi felekezetekkel szemben a kolozsvári ev. ref. egyházmegye méltósága meg nem engedi, hogy agresszive lépjen fel; csak ha hasonlóan hasonlóval viszonzunk, kívánhatjuk, hogy a legmagyarabb egyházat a többi testvér-egyházközségek is méltányolják, és tiszteletben tartsák.

Éppen úgy képzelem a felekezeteket egymás mellett, mint aklokat, melyek nincsenek egymástól magas kerítéssel elkülönítve, de a melyekre az éltető erőt az isteni melegnek ugyanazon kéréje nyújtja.

A választó falakat a felekezeti hitelvek képezik, a melyeken azonban, minden felvilágosult embernek, akármilyen szertartás szerint, és akármilyen nyelven imádja istenét, felül kell emelkednie.

Mi védeni fogjuk a protestáns egyházak autonomiáját, de ezzel nem akarunk államot az államban; a református egyház, mint szeretett hazánk dicsőséges ezredéves multja tanusítja, soha sem állott szemben az állam érdekeivel, de sőt mint igaz honfiak, mindenkor az állam érdekeit is szolgálták, midőn az egyház ügyeiért harcoltak.

Vajjon, a protestáns egyházak, a tudomány, és szellem fegyverével, iskoláikban, és templomaikban nem a magyar nemzet, és állam céljait és érdekeit szolgálták-e? S midőn a szellemi világosságot terjesztették, nem a magyar államnak éltető, és fentartó erejét fejlesztették, hogy megállhasson, és felvirágozzék a többi kultur-államok között?

Vagy, a midőn vészes felhők borították hazánk egét, s a viszálykodások, és külellenségek villámai elveszéssel fenyegeték a hazát, a protestáns egyház, mintegy lelkesítő, buzdító erő, ott volt a küzdelemben, s fiai lángoló honszerellel, hősies önfeláldozással, ajkukon a haza, és egyház szent nevével mentek a küzdelemben. S e két eszme vezette a békében, s e két eszme vezette a harcban.

Egyház, és állam hazánkban csaknem azonos fogalmak, s midőn egyházunk ügyeit szolgáljuk, az édes anya, a haza iránt nem vagyunk hűtelenek.

Vallásosság, és honszeretet édes testvérek, s e két testvérnek örök érdeme van azon küzdelmes, dicsőséges ezeréves multban, melyben a magyar nemzet megmútatta erejét, és létjogosultságát.

S ha kolozsvári egyházunkban is méltó emléket

akarunk állítani e dicsőséges multnak, úgy azon kell igyekeznünk, hogy Kolozsvár azon városrészeiben, melyek iskolákban, és templomokban hiányt szenvednek, iskolát, és templomot építsünk, ennél szebb emléket nem állíthatunk a multnak, s nem dolgozhatunk szebben egy még ily dicső ezredév előkészítésén.

Én szívvel-leléssel az iskolák, és templomok decentralizációján leszek, mert az értelem terjesztésével, és a hit, és vallásosság ápolásával erősítjük a magyar hazát, és nemzetet.

Ha megelégsznek szerény tehetséggel, jó akarattal, és igaz lelkesedéssel, úgy a magam, és gondnok-társaim nevében kijelentem, hogy az egyházkerület megtisztelő bizalmát köszönettel elfogadjuk, és rajta leszünk, hogy az egyházmegye ne szégyelje meg magát azzal, hogy minket választott gondnokaiul, és törekedni fogunk, hogy az egyházközség a méltán kiérdemelt vezérszerepét fenn is tartsa.

Ezért kérjük azonban az egész egyházközség minden egyes tagjának támogatását, és közreműködését, mert csak egyesült erővel érhetünk célt, s kérem, tárgyalásainkból az ügy igaz szeretete által küszöböljük ki a személyeskedést, tiszteljük, becsüljük meg egymást, hogy közös erővel, munkálkodva, felvirágoztathassuk az egyházat, és hazát!

Kérem ily irányban szíves támogatásukat.

Az egyházközség nevében Szász Gerő, esperes üdvözölte az új gondnokokat, és átadta az egyházmegye pecsétjét, utalvány-könyvét, sat. egyuttal indítványozza, hogy e közgyűlés folyó ügyeket ne intézzen, hanem azok tárgyalását az augusztás 9-én dél előtt 11 órakor tartandó presbiteriális gyűlésre halassza el. Ezt a közgyűlés magáévá téve, a közgyűlést az elnök bezárta.

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

(A *Kalotaszeg magyar lakosu falvai, templomai a közép-korban, és némi további adatok a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye történetéhez*)

Második közlemény.

(Folytatás.)

A templom hajója egy régibb, de kicsiny románkori egyház maradványa, melyhez a község emelkedésével egy tágas szentélyt, előcsarnokot, s tornyot emeltek. A szentély építésének idejére Bunyitai a váradi püsp. tört. III. 440. l. ezt mondja: »Egyedüli maradványa a szentség-tartó, mely idomaival keletkezési korát is a XV. század második felét jelzi. Hasonló korra vallanak a szentély két ablakának mérművei, hol a késői csúcsíves idom, a halhólyag feltűnik. E kortani jelekkel ellenkezni látszik amaz évszám, mely a templom legközelebbi renovációja alkalmával a szentély déli oldalának köpárkányán a vakolat alatt fedeztetett fel. E párkányra a kornak teljesen megfelelő alaku jegyekkel 1407 van bevésve, mely azt jelenti, hogy a szentély, vagy legalább annak alsó része 1407-ben már állott; de éppen az egyház levéltárában levő Zsigmond Király 1427-beli oklevele említi, hogy a keresztesek itt is dúltak, kik közbe lépésükkel hosszú időre visszavethették az éppen épülő egyház befejezését, vagy már a felépült egyházon, nevezetesen, ablakain oly rombolást vittek véghez, hogy azokat utóbb egészen megújítani kellett.« (Váradi püsp. tört. III. k.

441. l.) Déli ajtója mellett jobbról egy domborművű faragvány van a falba beillesztve, melyről Torma Károly azt mondja, hogy az egy római sirkő volt; (Torma K. Limes Dacius felső része 31. l.) északi oldalán egy oldal-kápolna, vagy ossariumnak látszik a helye.

E templom, és az azt körítő várfalak hű utánzata van felépítve az ezredévi kiállítás falujában: ódon alakja, sajátos építkezési stíljáért találtatott méltónak a kiállításra.

E templom alatt egy kriptá is van, melyben a Valkai főúri család csontmaradványai porladoznak. E család eredetéről a Verestói György, kolozsvári pap geneologica deductiója alapján azt irtam volt az 1871-iki Névkönyvben, hogy a Valkai előnevet 1300-ban Demeter vette fel előbbször, s ettől hoztam le a családfát. Későbbre kezembe került egy 1214-ből való okmányra való hivatkozás (Bel M. adparatus ad Hist. Hungariae. 1650 secundum Ueberius Motis illustrata. 217 l.), melyből kitűnik, hogy 1214-ben már használta e család a »Valkai« nevet. Ugyanis, Philipus de villa Valkhó három márka adóssága ügyében Kristóf Kluti alispán ítelt ugyan, de bővebb vizsgálatra Bihar-megyei N. Váradra lőn utasítva.

Konc József, m.-vásárhelyi tanár barátom szívesességéből azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy egyházközségem alapítója, jótékony kegyura, a »Valkai«-család nemzetségfáját 1300-ig összeállíthattam, s az utolsó Valkai Miklós felett 1730-ban Verestói György által mondott, s nyomta-

tásban is megjelent »Höl. legyen a halálnak háza« című órációja mellé, egy másik Valkai Miklósnak, »a békében, és hadban kitűnő hősnak, az igaz vallás védőjének« halálára Budai János, és Csorba István, Wittenbergában tanult ifjak által irt, s 1587-ben »Lugubres elegiae et Epitaphia« címen nyomtatásban kiadott gyászverseket is egyházam levéltárában becses ereklyeként őrizhetem. (A m. vásárhelyi ev. ref. koll. könyvtára 4078. »collectanea varia« cím alatt. E versek a Bod Péter által 1764-ben »Hungarus Tymbaules« címen a 26—27. lapokon is közöltettek.)

A Valkai főuri családhoz tartozott azon Valkai András is, kit 1562-ben Balassa és Székely M. a háromszéki székelyeket ügyüknek megnyerni, beküldtek vala, azonban elfogatott, s már-már életét veszti, de a Báthori István közbevetésére kegyelmet nyert. (Szilágyi S. Erd. tört. 346. lap.) Ezen András nem csak a kardot, de a töllet is forgatni tudó írói ember volt, s 1571-től 1580-ig több munkái nyomtatásban is megjelentek. (Munkái: Kronika, vagy szép históriás ének Károly cs. afrikai hadjáratából, 1571. Hadrianus hadviseletéről, 1573. Cronica, nagy, Pap János, cs. indiai birodalmáról, 1573. Cronica, nagy, Bánkbánról, 1573. História az vitéz Hunyady János, erdélyi vajdáról, 1575. História a Longobárdok tizedik királyáról, 1580. Genelogia historica regum Hungariae ab Adamos Protoplasta ad serenissimum usque Joannem Secundum.)

M.-Gy.-Monostor (Gyerő Monostora).

E vidékre a »Kalota«-nemzetségnek egy másik ága, Kalotai Mikola fia, Gyerő telepedett le, s itt építé fel Monostorát, mely alapítója nevére Gyerő-Monostorának neveztetett el. Hogy a Kalota-nemzetség birtokos volt az Almás völgyében is, ezt nem csak a Kalotaszeg elnevezés mutatja, hanem egy V-ik István király korabeli oklevél is. (Kereszturi J. »Descriptio Epp. et capit. Várad«. I. 133. l.)

Keletkezési ideje ismeretlen, de mint az alább idézendő adatok igazolják, már a XIII-ik század elején létezett. Emelkedett helyre épített egyháza, annak építetési stílje arra enged következtetnünk, hogy az almási monostornak társa, Szt.-Benedek-rendű apátság volt. E mellett szól a hagyomány (Schematism: Dioecesis Transilv. 1882.), és egy 1297-beli okmány, melyben László vajda a n.-várad-i káptalannak meghagyja, hogy a gyerő-monostori abbás Lázárnak a »Zent Benedekuk Gienreu monostori« jószágát járassa ki. (Várad-i püsp. tört. II. k. 350—60 l.)

1241-ben sokat szenvedett. Rogerius szerint, a mint a tatárak Erdélyen át hazájukba visszamentek, s az egész országot ellepték, s elpusztítva, üresen hagyták: Gyerő Monostora is ekkor lőn elpusztítva. (Rogerius IV. T. 319. l.) Schuller Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit. I. k. 56—59. l.) Egyháza szerelvényeit, drágaságait elvitték. »Per invasionem et rapinas Tartarorum Superioribus annis nonnihil deformatum, destructumque quinimo pretiosis etiam suis ornamentis penitus fere exutum sit.« (Fejér Gy. Codex dipl. VII. 162. l.) Később azonban ismét helyre állt: alapító családjának tagjaiban megtalálta újabb jöltevőit. Mikola fia, Kemin 1575-ben a Szamoson egy malmot, s az országút mellett két halas tavat adományozott a monostornak. »Keminiius filius Mikola de Kalota confessus est... quod quia ipse, hujus vitae solatio ob prolium defectum destitueretur, et qui ipsum Monasterium in Gewru Munustra per proge-

nitores suos pia liberilitate exstructum per invasionem Tartarorum penitus fere exutum sit, hinc quod saltem vitae aeternae et premiorum particeps redderetur molendinum suum super fluvio Zumus habitum cum omnibus usibus et emolumentis, item, duas piscinas prope viam publicam habitas et existens, eidem monasterio in laudem Dei omnipotentis et animae suae refrigerium perpetuo donaverit.« (A kolos-monost. conv. 1275-iki kiadványa. Fejér Gy. codex dipl. VII. 4. 162—163. l.)

(Vége következik.)

Miháltz Elek,
m.-valkói ev. ref. pap.

Különfélék.

= Figyelmeztetésül. Tisztelettel kérem a nt. esperes, és tiszt. lelkész urakat, hogy folyó hó 20-ig a püspöki hivatalhoz terjesztendő ügyeket a mélt. és főtiszt. püspök úr címén küldjék Borszékre (fürdő). Molnár Lőrinc, püspöki titkár.

= A legfelségesebb pompával történt meg már néhai Szacsvey Sándorné, br. Wesselényi József temetése júl. 30-án, Ördög-Keresztúron. Nincs annál feiségesebb pompa, mint a szívek őszinte gyásza, a szemek igaz könyje, és a vesztés feletti fájdalomnak amaz eleven érzése, mely egy-egy tompa jaj-ban, és az általános zokogásban nyilvánul. A mellett a koporsó mellett mindenki keserves volt; mindenki érezte, tudta, hogy annak helye, a kitől most búcsuzik, egy nemes szívnek, fölemelkedett gondolkozásnak, buzgó áldozat-készségnek egy helye üresen maradt. A gyászoló nagy nevű családon, az Igazgató-Tanács küldöttségén kívül, igen nagy számban gyűlt össze a vidék értelmisége, és ott volt a falu kicsinyje-nagyja, és néma bánattal kísérté egykor tiszteletének, most kegyeletének tárgyát ama szomorú úton, melyről nincs többé visszatérés. A gyászszertartást a helybeli pap, és körlelkész, Irsay József végezte azzal a közvetlenséggel, és igazsággal, mely igen szép formában tudta egybeolvasztani a szomorú kötelességet teljesítő papot a meghatott szívű emberrel. Sok kedvesünknek szíve pihen már az ördög-keresztúri hantok alatt; sokunknak kegyelete viraszt az elhaló porok felett; kit legutoljára helyeztünk oda, azt az örök emlékezetnek adtuk át, mert nemes cselekedetei, áldozat-készsége túl élnek az elszálló idők. Legyen örök béke az áldott hamvak felett!

= A tiszántúli egyházkerületnek, sőt az egyetemes ev. ref. egyháznak gyásza van. Vályi János, egyházkerületi főgondnok folyó hó 3-án, a szatmármegyei Majtison, életének 70-ik esztendejében meghalt. Oszlopos férfiú volt a közélet minden terén kora ifjuságától fogva mind haláláig. A szabadság-harcotól elkezdve, keresztül a patenőkorszakon úgy a politikai, mint az egyházi életben minden körülmények között ott állott a gáton, mint a szabadelvű eszmék törhetetlen bajnoka. Sokáig volt országos képviselő a függetlenségi pártban, majd a főrendiház tagja. Halála váratlanul lepte meg nagyszámu tisztelőit, mert az életerős férfiú még hosszú élettel biztatott. Temetése aug. 6-án lesz, melyen a püspökön elkezdve, képviselve lesz az egész tiszántúli egyházkerület papsága, és a kollegiumok tanári kara által. Az őszinte részvét érzetével osztozunk a vesztés fájdalmában. Legyen álma édes annak, kit egy félország gyásza kísér sirjába!

= Eltettő Albert, m.-régeni nagybirtokos, és a görgényi egyházmegye gondnoka beirta nevét az egyházkerület többi, megszámlálhatatlan halhatatlanai közé. Nem várta be, hogy a négyszáz millenáriskor iskolák felállítassék, saját költségén felépíttette M.-Régenben az iskolát, mely a jövő szeptemberben már átadatik a használatnak. Ez az iskola nemzedékről nemzedékre fogja hirdetni, hogy nem a beteges, szájkodó evangelizáció építi

istennek országát, hanem az élő hit, a cselekedetek, az áldozat-készség, melynek Éltesítő Albert, és derék felesége mindig az élén, mindig a legelsők között állott. Sok ilyen evangelistát anyaszentegyházunknak, ki még csak nem is nevezi magát »világi papnak.«

== Parádi Kálmán, egyházkerületünk tanügyi előadója volt felkérve, hogy egyházkerületünket képviselje az országos tanügyi kongresszuson. Midőn erről szóló referációját lapunk legkiválóbb helyén közöljük, ezzel a tanügyi iránt való hódolatunkat akarjuk dokumentálni egyfelől, másfelől felkérni tanárainkat, hogy követve Parádi Kálmánt, tudásuk, lelkiismeretük szerint, és a legfontosabb ügy iránt való szeretettel, sőt szenvedéllyel vegyék kezükbe a tollat, és szellőztessék, vitassák e nagy dolgot, mely koronája az elmúlt, és alapja az eljövendő ezer esztendőnek. Majdnem száz év. ref. tanár mit tehet e téren; minő mozgalmat indíthat meg; mekkora méltósággal bizonyíthatná be, hogy a dicsőséges fejedelmi korszakot átélte erdélyi részek még mindig a legelsők között ha nem is követelik, de megérdemlik a legelső helyet! Akarjuk hinni, reméljük, hogy a millenárius esztendő e tekintetben is meg fogja mutatni hatását. Mindent el fogunk követni, hogy az új idők új életet hozzanak elő, és megújult energiát, holott felkérjük tanárainkat, hogy a nem sokára hozzájuk intézendő felhívásunkat honorálják komoly megfontolással, és nyújtsanak segédkezet, hogy lapunk méltóképpen szolgálhasson a tanügyi fontos érdekének.

== Megkaptuk a következő műveket: »Szolnok-Dobokamegye nevelés, és oktatásügyének Története. 1000—1896.« Hazánk ezredéves fennállásának emlékére írta Kádár József. Több képpel. Valamint »Marostorda-Vármegye, és Maros-Vásárhely sz. kir. város népoktatási intézetének Története.« Írta Pallós Albert, igazgató. Sok fáradsággal, kiváló buzgalommal és ügyszeretettel megírt két munka, mely díszére, és becsületére válik a szerzőknek, és az ügynek, melyet szolgálni, hivatva vannak. Az elsőnek

pazar külső kiállítása is figyelmet érdemel, és dicséri a dézsi nyomdát.

== Elemi csapással súlytott zsoboki paptársunk némelyes felsegítésére vettük a következő adományokat. Főtiszt. Szász Domokos, püspök, aa. 10 frt. Végh Bertalan, és neje, kiket mindenütt ott láthatunk, hol jó cselekedetekről van szó, 5 frt. és a »Prot. Közl.« derék szedője, Illyés Ferenc, 50 kr. Eddigi gyűjtésünk 20 frt. 50 kr. mely összeget a mai napon elküldtük az espereshez. Egyszersmind szívesen kérjük paptársainkat, hogy gondoljanak részvétellel a meglátogatott kollégáinkra, és abból, a mit isten adott, bármi csekéllyel is segítsenek, jöttek hitűnknek a cselédjével. Ha előljárnak, nem csak szép kötelességet teljesítenek, de jó példát adnak hűveiknek, és ez felirattatik a menyben. Ez az »evangelizáció«.

== Meghívó. Atyafiságos szeretettel emlékeztetem, és kérem egykori tanuló-társaimat, hogy 1886 jun. 6 án kötött szerződésünk szerint, folyó év szeptember elsején N. Enyeden, tíz éves találkozóra megjelenni, szíveskedjenek. Ferenc István, ref. lelkész.

== Hibaigazítás. Nem a magunk hibája, és így könnyebbé válik. Lapunk 31-ik számában köröztetett a péteri fitanítói állomás, melynek évi javadalmából kimaradt 100 frt. borpénz, és így egész fizetése 417 frt. 70 kr a leánytanítói évi javadalomból kimaradt 12 frt. az ismétlőktől, és így egész évi fizetése 400 frt. Kérjük az érdeklődőket, hogy ezeket tudomásul venni szíveskedjenek.

Szerkesztői nyiltposta.

== »Jajkiáltások, a tizenkettedik órában« Örömmel, és elégtétellel olvastuk a méltó felháborodással, és nagy erővel megírt cikket az evangelizációnak nevezett szélhámososságról. Tudtuk mi azt jól, hogy a magyar természet, és az erdélyi ref. papság ilyen formában azt be nem veszi; felséges hivatását nem lesz hajlandó megosztani a csizmadia-legényekkel. Vagy e rajongó evangelisták látják be tévelygésüket; vagy ránk nézve következik el az idő, hogy »szemtől szembe álljunk« velük: és akkor cikke jó szolgálatot fog tenni. Most igen fontos, és nagy érdekek parancsolják, megkövetelik, hogy hallgassunk. Hát, hallgassunk. Ha ők ezt megértik, jó; ha nem, hát jöjjen az özönvíz.

HIVATALOS RÉSZ.

2911—1896.

KÖRRENDELET.

valamennyi erdélyi ev. ref. egyházkerületünkhöz tartozó egyházközségek tiszteletes Lelkész aaihoz.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urnak 35,500—1896. szám alatt kelt leirata folytán, valamennyi ev. ref. egyházközségünk tiszteletes lelkész aait fölhívjuk, hogy Badutzy József és neje, Vitosinszky Borbála (vagy Appolonia) születési helyére és esketési idejére nézve 1760-tól 1800-ig, valamint az ezektől származó gyermekek, ugymint, Badutzy Károly, Badutzy Antónia, Badutzy Johanna, Badutzy Borbála és Badutzy Petronella, születési helyére nézve 1800-tól 1826-ig terjedő időközben, a gondozásuk alatt levő egyházi anyakönyvekben eszközöljenek, illetve, tegyenek kutatást s annak eredményét, nevezett miniszter ural leendő közölhetés végett, illetékes egyházmegyei esperesük útján, hatóságunkhoz legkésőbb 60 nap alatt jelentsék be.

Kolozsvártr, 1896. auguszt. 1-én

Márkus János,
titkár.

Szász Gerő,
elnök helyett.

1045—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, az erdővidéki egyházmegyébe kebelezett bardoci énekvezértanítói állomásra ezennel másodszor nyitattik pályázat

Javadalom: gazdasági épületekkel ellátott igen tiszteletes lakás, továbbá, 123 frt. államsegély és terménykepe, stóla, stb. 277 frt. egyházi becsértékben, összesen 400 frt.

Kötelesség: az énekvezéri és tanítói teendőknél törvényszabta teljesítése.

Pályázati határnap: 1896. év aug. 26. Folyamodványok nt. Kövér András, esperes aához Közép-Ajtára, (u. p. Nagy-Ajta) küldendők.

Kolozsvártr, 1896. aug.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

1051—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebelezett szovatai egyházközség levitanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma: tiszteletes lakáson, kerten kívül, 499 frt. 50 kr. mely áll 103 frt. 50 kr. értékű kepeből, 100 frt. Baldácsy-alapítványi rendszeres segélyből, 196 frt. államsegélyből és 100 frt. fürdőjöveldmi alapítványból.

Pályázati határidő: 1896. aug. hó 28. Folyamodványok nt. Ravasz János, esperes aához küldendők, Mező-Bándra.

Kolozsvárt, 1896. aug. 1.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

4—1896.

FELHÍVÁS.

A Rikán-belői ev. ref. papi, tanítói özvegy-árvagyámintézet lelkész tagjait, a kik kívánják, hogy az orsz. ref. lelkészi özvegy-árvagyámintézetbe a belépési járulékot helyettök a gyámintézet fizesse, az erre vonatkozó közgyűlési határozat értelmében, mely szerint azon lelkészek megszűnnek továbbra a gyámintézet tagjai lenni, ezennel felhívom, hogy kívánságukról tiszteletes Kovács István, főpénztárnok aát. folyó aug. hó 31-ig értesíteni szíveskedjenek.

Lécfalván, 1896. aug. 3-án.

Zoltáni Elek,
esperes, mint elnök.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVI. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1896. Augusztus 13.

33. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések *bérmentve*
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A második országos tanügyi kongresszusról.

(Folytatás.)

Ezeket az általános elveket alkalmazta aztán Berzevicy a tanítók, tanítónők, és óvónők kiképzetésére. Követelte a népnevelési törvény revízióját. Konstatálta, hogy a népnevelési törvény revíziójának súlypontja inkább annak adminisztratív, mint pedagógiai rendelkezésein nyugszik. Az állam befolyásának hatályosabb biztosítása, a tanítóképesítés államosítása, a tankötelezettségnek intenzivebb, és extenzivebb végrehajtása, mind oly kívánalmak, a melyek törvény-reviziót követelnek. A népiskolának elemire, és felsőbb fokura kell szétoszlani; az eleminek, a mely kötelező, viszont mindennaposra, és ismétlőre. A mindennapos kötelező elemi népiskolai oktatásnak négy éves tanfolyamot kell alapul vennie, mert a tapasztalás mutatja, hogy a hat éves tanfolyam keresztülvitele a gyakorlatban leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Ugyanezért, a felsőbb foku népiskoláknak kivétel nélkül az elemi iskola negyedik osztályához kellene csatlakozniok, és lehetőleg valamennyinek valamely gazdasági irányu, mezőgazdasági, vagy ipari gyakorlati képzéssel összeköttetnie. A mostani értelemben vett polgári iskola, úgy szintén a felsőbb leányiskola reformja, középiskolai kérdésekkel függvén össze, nem a nép-, hanem a középiskolai törvény által lenne szabályozandó.

A középiskolai oktatást úgy tartja módosítandónak, hogy a leendő egységes középiskola közelebb álljon a mai gimnáziumhoz, mint a reáliskolához; a polgári iskola ezentúl nem a felsőbb oktatás számára képezne növendékeit, hanem a művelt polgári osztálynak, s különböző gazdasági szakpályáknak volna előiskolája. A középfoku leányiskolának is híve, a melyek a női hivatás általános követelményeinek megfelelve, egyúttal

azoknak, a kik egyetemi tanulmányokra készülnek, az erre szükséges képzettséget is megadnák. A szakiskolákat is bevonni szeretné az általános irányu képzés intézeteinek tagozatába. A szakiskolákat következőleg csoportosítja: olyanokra, 1. melyeknél az elemi iskola elvégzése teszi a belépés föltételét; ezek lehetőleg valamely felsőbb foku népiskolával kapcsolandók össze; 2. melyek a felsőbb foku népiskolák teljes, vagy a polgári, vagy a középiskola négy osztályának elvégzését föltételezik: ezek a középfokuak, és végül, 3. melyek a középiskolát, vagy a polgári iskolát teljesen befejezett növendékek képzésére szolgálnak: ezek a felsőbb foku szakiskolák.

A felsőbb foku szakiskolák az egyetemekkel, és műegyetemekkel együtt alkotnák a felsőbb oktatás körét, a mely az érettségi vizsgálatban, polgáriskolai záró vizsgálatokban, és a leányok fölvételi vizsgálataiban eléggé szilárd alapot birna arra, hogy szervezete már egyszer általánosan, és pedig törvényileg megállapíttassék. Nem is annyira didaktikai problémák, mint inkább felekezeti, politikai, és anyagi nehézségek akadályozták nálunk eddig a felsőbb oktatási törvény létrejöttét, a mely azonban az új egyetemek állításának, a jogi akadémiák helyzetének, a jogi vizsgarendszernek, a protestáns theologiai doktorátusnak, és egyéb, mindinkább előtérbe nyomuló kérdéseknek végleges megoldásaképpen immár nem maradhat magára sokáig.

Meglevő egyetemeink folytonos fejlesztése mellett, Berzevicy okvetlenül szükségesnek tartja legalább egy új állami egyetem föllállítását; szükséges a tudományművelés, meg terjesztés nagyobb lendületére való tekintetből, de szükséges még speciáliter orvosképző intézeteinknek jelenleg példátlanul csekély száma miatt is. A felsőbb oktatás rendezésénél, mondja Berzevicy, nem lesz lehetséges, kitérni a lelkész-képzés rendkívül fontos kérdése elől sem. Az államnak gondoskodni kell

arról, hogy minden felekezet lelkesze megtalálja, ha keresi, a hivatásbeli legmagasabb képzést az állam saját egyetemén, vagyis, minden felekezet számára hittani karokat kellene egyetemeken be-
rendezni. Ez által nem csak hogy a lelkeszi képzett-
ségnek színvonala emelkednék, de annak legalább
egy része közelebb vonatnék az állam intézményei-
ben lüktető nemzeti eszméhez, nemzeti szellemhez,
a minek hatását alig lehet megbecsülni. A jogaka-
démiaiák száma apasztandó, a megmaradók azon-
ban úgy fölszerelésük, mint tanáraik képesítése,
és dotációja tekintetében valóságos egyetemi
fakultások magaslatára emelendők. A középfoku
iskolák tanárainak képzése az egyetemekre bi-
zandó, de célszerű berendezéséről, és lehetőleg
minden egyetem mellett abban lakásos intézet,
kiegészítő tanfolyamok, és gyakorló-iskola léte-
sítéséről kell gondoskodni. Ettől sokat vár Ber-
zevicy. A tanárképzés reformja által a leendő
tanárokat, és tanítókat nem csak a kellő ismer-
etekkel, és pedagógiai gyakorlattal látná el az
állam, de egyuttal az állam intézményeivel mentől
szorosabb érintkezésbe hozva őket, mindegyiket
az állameszme, a nemzeti érzés egy-egy apos-
tolává avatná.

Bervevicy felolvasását, és Wlassics beszédét,
nagy óvációk közt, egész terjedelmükben jegyző-
könyvre vétette a kongresszus.

Az a szellem, a melyet a miniszter, és a volt
államtitkár képviseltek, nyilatkozott meg a szak-
osztályok üléseiben is. Nem kevesebb, mint tizen-
hét helyen folyt a szakosztályi tanácskozás. E
gyűlések közt a legmozgalmasabb, a leglelkesebb
a népiskolai szakosztályé volt. Romlatlan magyar
szívük melegével léptek sorompóba a legtűzösebb
álláspont mellett, és oly indítványokat fogadtak
el, a melyektől a legnemesebb szándékot, és a
gyökeres hatást elvitatni, nem lehet. Kivánalmaik
szerint, tanító csak az lehessen, a ki a vallás,
és közoktatásügyi miniszter által kinevezett or-
szágos bizottság előtt a tanítói vizsgálatot sikerrel
letette; a tanítói fizetés minimuma 600 forintra
emeltessék; a szolgálati idő legalább harmincöt
évre szállíttassék le. Az iskola legyen nemzeti,
s a mit a törvény megkövetel az állami, és köz-
ségi iskolától, ugyanazt követelje meg valamennyi
iskolától. Tantervet csak az állam adhasson. Az
iskolaszékeket, gondnokságokat meg kell szün-
tetni, s a tanügyet bele kell illeszteni a községi
közigazgatásba. A tanító legyen a községben éppen
olyan előadója az iskolaügyeknek, mint a milyen a

miniszter az országgyűlésen, a tanfelügyelő a vár-
megyén. Ha pénz kell hozzá, teremtsen elő a kor-
mány; ha indolencia van a magyar népben, törje
meg a törvényhozás, és ha felzúdulna a nemze-
tiségek haragja, ne törődjék vele senki; a magyar
állameszme, az ország egysége megköveteli jogait,
és a magyar nyelv legyen az úr az iskolában.

Ezek után a radikális kivánalmak után, me-
lyek a képviselőház üléstermében hangzottak el,
szintűgy jól esett a középiskolai szakosztály kon-
servativizmusa. E szakosztály ülésén Beöthy
Zsolt elnökölt. Első tételét, »A középiskola
tanulmányi rendje« címén, Kármán Mór
adta elő. Az elmélet szempontjából tárgyalta a
kérdést; sok dicséretet rakva a jelen állapotra,
kijelenté, hogy középiskoláink mai rendjét nem
változtatni, hanem tovább fejleszteni kell. Nincs
a nemzeti műveltségnek egy ága sem, a melyet
a mai középiskola mellőzne. Ebben különbözik
a középiskola a többitől. Minél egységesebb a
közműveltség, annál nagyobb a nemzeti egység
az iskolákban is. A középiskolai oktatás egysége
csak úgy biztosítható, ha a közreműködés köré-
nek pontos kiszabásával, a különböző középiskolák
főbb vonalaiban azonos tanrendet követnek. Min-
den szétválasztása az egy intézetbe járó ifjuság-
nak már a köznevelés szempontjából is kerülendő
volna (csendes tiltakozás a görög-pótló tanfolyam
ellen). Idevágott aztán Dóczy Imre, debreceni
filológiai tanárnak az igazi meggyőződés hangján,
lelkedéssel mondott beszéde, a melylyel, a ma-
gyar gimnázium tradíciói által indítva, kívánja,
hogy a klasszikus irányú nevelés egysége a görög-
pótló tanfolyamnak a közös tantervbe illesztése
által helyreállíttassék, és hogy a reáltárgyak tan-
terve, az általános műveltség közös alapjainak
biztosítása végett, a reáliskola tantervéhez köze-
lebb hozassék. Több oldalú felszólalás után az is
kimondatott, hogy reáliskola is kell, de legyen
a latin nyelv kötelező a reáliskolában is.

(Vége következik.)

Parádi Kálmán.

A görögényi ev. ref. egyházmegye iskola- ügyi története.

(Vége.)

Hiányos volna történetünk, ha meg nem emlékez-
nénk legalább néhány tanítórúl is, kik a közvetlen
gyakorlati tanítás mezején voltaképpen legelső sorban
munkáltak közre a népoktatásügy fejlesztésére.

Szabó István, m-régi és Ercse Mihály,
szentiványi tanítórúl már megemlékeztünk, kik a negy-
venes években az u. n. »kölcsonös tanítási

módszer» elsajátítására Kolozsvárrt is jártak. Ez a kölcsönös tanítási módszer abban állott, hogy az osztatlan népiskolában, akkor még mind ilyenek voltak iskoláink, a tanító a kisebb gyermekek egyes csoportját a nagyobbakra bizta tanításra és kikérdezésre, kik aztán az eredményről szóbeli jelentést tettek neki.

A Kolozsvárrt, 1854-ben megnyílt felekezeti tanítóképződébe az egyházmegye évenként 2—2 egyént küldött kiképzetés végett, részükre 60—60 forint stipendiumot folyósítván, egyik stipendium huzamos ideig Gernyeszeg nagy grófja, Teleki Domokos által fedeztetvén.

Itt tanultak Korondi János, körtvefái, Ercse Miklós, szentiványi, Máthé Albert, holtmarosi, Muzsnai Antal, felfalusi tanítók, stb. kik aztán igyekeztek is, lelkiismerettel tenni eleget kötelességüknek.

Az egyházmegye, tekintettel arra, hogy a tanítók között üdvös versenyt keltsen föl, a jelesebb tanítóknak egyházmegyei közgyűlésben dicsérő okleveleket adott minden évben, a megtartott zárvizsgák után. Ilyen okleveleket kaptak: Jakab Lajos, sáromberki, Gergely József, gernyeszegi, Demeter Samu, péterlaki, Ercse Mihály, szentiványi, Szabó István, m.-régeni tanítók s mások.

A jelenleg is működő tanítók közül kitűnnek: Szabó Miklós, radnótfái, Vajda Miklós, beresztelki, Török Lőrinc, tusoni, Benke Mór, görögenszentimrei, Tőkés János, unokai, Molnár István, pagocsa tanítók. Szabó Miklós a minden napra külön megkészített s pontosan megtartott tanterv szerinti tanítás, Vajda Miklós a folyton szemléltető értelmes tanítás, Török Lőrinc és Molnár István oláh gyermekeknek a magyarosítása, Benke Mór és Tőkés János az iskolai fegyelmezés és rendszeres tanítás által tűnven ki.

Faiskola beállításában legtöbb sikert ért el Réthi Dénes. volt körtefái tanító, a műének-tanítás terén reményre jogosító akciót indítottak: Felméri Sándor, péterlaki, Szegedi Sándor, körtvefái, Makai Kálmán, sáromberki, Vig Sándor, felfalusi, Szilágyi József, m.-bölkényi tanítók.

A tanítói testületi szellem fölébresztésére és ébrentartására legtöbbet tett Ercse Miklós, v.-szentiványi tanító, ki huzamos ideig volt a tanítók részéről egyházkerületi képviselő is. Ott láttuk mindenütt, mint könyvtári ellenőrt, értekezleti jegyzőt, vagy elnököt, dalárdavezetőt.

Még sok mindent mondhatnék egyházmegyei tanügyünk jelen állapotáról, ámde, történetírás lévén a főcélom, a jelen, mint nem bevégezett egész, nem igen lehet tárgya a történelemnek. Legfőbb a múlt, és jelen kapcsolatából lássunk még valamit.

E század első felében tankönyv a gyermekek kezében csak néhány volt, u. m. a debreceni Abc és az Énekes-könyv, mely olvasókönyv gyanánt is használtott. Majd a kolozsvári Abc, Lácai-katé és Erdély geographiája. A betűztető módszer elhagyásával, az Indali Abc vétetett fel az ötvenes évek vége felé, melyből már hangoztatva tanították az olvasást.

A tanítók kezében első vezérkönyvek voltak a Nagy Péter-féle Szent Történetek, Rajcsányi János, Történetek és a Számító Szokratész. Később került elő a Jánosi Ferenc-féle Föld- és Természettan.

A tanítás ezekből szóbeli előadás útján történt. Valaki (Bod Sándor) készített a magyarok történetéből egy rövid kézirati kivonatot, mely a tanítók kezén rendre járt, lemásolták és használták. Ennél több kézikönyv az 1868. év előtt nem igen volt használatban. Némelyek ugyan használták Edvi Illés P. és Schnell könyveit, de ezek általánosan nem voltak bevéve, csak egy-két tanító alkalmazta. Tanultak a nagyobb tanulók még u. n. Szenthistóriát is, mely kérdésekben és feleletekben volt írva.

Az 1868. év a tankönyvek terén is korszakalkotónak mondható. A m. kir. kormány csakhamar minden tantárgyból minden osztály számára, igyekezett külön tan- és vezérkönyvet iratni és a magán vállalkozás is felpezsdült. Így kerültek be egyházmegyénkbe is Gönci Pál: Abc-je, Gáspár János: Olvasókönyve, Nagy László: Beszéd- és értelemgyakorlata és Nyelvtana, Török István: Magyarok története, Gyertyánfi-Kis-Radó: Abc-je és Olvasókönyve, Mocnik: Számтана, Szász Károly: Kis bibiája, Vargyas számos tankönyve és még sok jobbnál jobb tankönyvek.

Iskoláink együtt fejlődtek a haladó korrallal, két és éppen specialiter anyaszentegyházunkat érdeklő tantárgy kivételével. Ez a vallás és egyházi énektanítás. Az évről évre szaporodó tantárgyak vallás-tanításunkat évről-évre kisebb térre szorították s míg a század derekáig a népiskolai oktatás súlypontja a vallástanítás volt, ma már csak másodrendű szerep jut neki. És, gondolom, a mint hibás volt a régi állapot, úgy sajnálnunk lehet a mostani állapotokat is, hisz, közvetlen a gyakorlati élet szempontjából valljuk meg, hogy végtére is, bármennyire fejlődjenek a human és reál tudományok, a népnek elsőfoku szellemi tápláléka kell hogy legyen a józan vallásos hit és tiszta erkölcsi tudomány. Előhaladhat a reál-tudományokban, pl. a számtan-nál a törtekig és a kamatos-kamat kiszámításáig, ismerheti Amerika hegyeit és vizeit, vagy akár Khina porcellán iparát, megtanulhatja az állattant, a gerincesektől a puhányokig, tudhatja az eső, dér, harmat képződését, a kétszer kettő bizonyosságán és a természeti törvények okszerűségén túl keresi az emberi lélek a fellegek hordozóját, az állatok, növények fentartóját, minden szerves és szervetlen lény alkotóját: istent. Es a népiskola, ha a felhalmozódott tantárgyak tömkelegében éppen a vallástanítást hagyagolja el: az emberi természetet himporától rabolta meg, az erkölcsi élet gyökerére vetett fejszét.

S mit mondjunk egyházi énektanításunkról? Vajmi kevés jót. Mert, mig mai napság minden halad, egyházi énektanulásunkban és énektudásunkban bizonyos stabilizmus állott be. Szép ugyan, és éppen kálvinistaszerű a templomi gyülekezet felhangzó éneke, de talán az u. n. műéneknek is helyet kellene adnunk iskolánkban és templomainkban egyiránt. De valljuk meg, hogy a kótapapír ötös vonala az öt világrésznél ismeretlenebb népünk előtt.

Ezektől eltekintve, kimondhatjuk, hogy felekezeti oktatásügyünk, ha lassu tempóban is, de folyton haladt s nagy magyar nemzeti missziót teljesített a multban és teljesít a jelenben. Ezzel azonban talán el is érte fejlődésének tetőpontját, mert, hogy a folyton haladó kor kívánalmainak tovább megfelelni, állami segítség nélkül nem képes, bizonyos.

A mult a miénk s talán a jelen is nagy részben, de a jövő az állami iskoláké.

Csekme Ferenc.

Nyiltlevél, Szász Gerőhez

Kedves barátom!

A szabadságharc lezajlása után a csatatérről a besoroztatás elől, és egy páron veled együtt a besoroztatás után, mint te is, a kollegiumba menekültek azon diákok, a kik életben maradtak. Sokunknak a csatatéren nyert sebeink még be sem voltak hegedve, de azért nagy megerőltetéssel, szorgalmasan magoltuk a »Ho, he. tó«-t, nehogy a Richt eich, Halbrechts-t kellessék megtanulnunk.

Ezen ifjak közül három erdélyi ref. kollégiumból huszonhét került össze 1854-ben a Kolozsvárra öszpontosított theologiai tanfolyamon, kik 1856 szept. 5—6. napjain tették le a papi szigorlatot.

Miután az 1893 évi okt. 14-ről a »P. Közl.« 42-ik számában hozzád intézett azon baráti kérésem, hogy a még életben levő tanuló társainkat hívnád egybe találkozásra: kiáltó szóként hangzott el a pusztában, akkori kérésemet most ismétlem te hozzád.

Kit tanuló társaink közül az isteni bölcs gondviselés az erdélyi reformátusok papi karában a második helyre segített, s köztünk legnagyobbá tett; a ki, mint 48-as honvéd is, köztünk, a kik talán kettő-három kivételével veled mind egy sorban harcoltunk, s maig is többen hordozunk egy-egy sebhely- emléket öreg testünkön, mint hadnagy, rangban az első voltál; a ki a minden tanuló társaink kezében hetenkint megforduló Prot. Közl. lappal is rendelkezel: mint ilyen, ismételten tégedet kérlek fel, hogy papi szigorlatunk negyvenedik éve meginneplésére, hívd össze azon tanuló társainkat, a kik még életben vagyunk, hogy életünk alkonyán még egyszer találkozhasunk, s egymással baráti kezet szorithassunk.

A hatvanhárom éven mindnyájan felül levő öreg emberek vagyunk, s így »a mi idő még hátra van, igen rövid! Mi, kiknek az isten hosszabb időt engedett, mint elhalt társainknak, el ne halasszuk ezen ritka szép alkalmat, meginnepelni. Gyűljünk össze szept. 6-ára Kolozsvárra, s adjunk hálát istennek egy hosszú életen át vezérléseért, hogy szép pályánkon megsegített, és szenteljünk egy pár könyecseppet elhalt tanuló társaink emlékének is!

Kérlek, ne konzultálj, hanem közöld lapodban a meghívót, és hogy mindenki tudomást vehessen róla, kérd fel a kolozsvári politikai lapokat, hogy vegyék át ők is lapjaikba e meghívást. Én nem hiszem, hogy tanuló társaink közül találkozzék egyetlen egy is olyan, a ki e negyven éves szép találkára megjelenni, elmulasztaná.

Tanuló társaink telyes névsorát 1893-ban közöltem volt; most ismétlem, a mint következik.

II-od éves theol. osztály. (1855/56. utolsó iskolai évünk.)

Ágoston Pál, meghalt 1887-ben, mint sepsi-szt. királyi pap.

Barabás György, jelenben a belügyminiszteriumnál iroda tiszt.

Bodola Dénes, meghalt 1888. január 1-én, mint fejérdi pap.

Bodoni József, meghalt 1873-ban, mint csitt-szent-iványi pap.

Bodor József, jelenben kányád-jásfalvi pap.

Bartalus József, meghalt 1862-ben, mint bálványos-váralyai pap.

Dávid Antal, jelenben jószágigazgató.

Demeter Sándor, meghalt 1865-ben.

Fazakas József, jelenben állami fıképezdei tanár Kolozsvártt.

Garda József, n.-enyedi theol. professzor.

Gurzó Ferenc, meghalt 1866-ban, mint fejérdi pap.

Kiss Károly, jelenleg agyagtalvi pap, egyházkerületi képviselő.

Konc József, m.-vásárhelyi gimnáziumi professzor.

Lészai László, meghalt 1888. nov. 19. mint dézsi ügyvéd

Miháltz Elek, m.-valkói ref. pap. egyházkerületi képviselő.

Nagy Albert, nyugalmazott beresztelki ref. pap.

Nagy Ferenc, meghalt 1875-ben, mint szilágy-valkói pap.

Ősz István, meghalt 1858-ban, mint m.-vásárhelyi osztálytanító.

Petre Mózes, hévizi pap, honesta vákanciában van.

Sebess György, meghalt, mint n.-moni pap, a szil-szolnoki egyházmegyében, 1896. márc. 31.

Szabó Lajos, koltói pap.

Szabó Gergely, dézsi tanító lett, meghalt 1866-ban.

Szakács Mózes, udvarhelyi gimn. professzor, meghalt 1894. okt. 13.

Szász Gerő, kolozsvári pap, esperes, egyházkerületi jegyző.

Szász Samu. főszolgabíró M.-N.-Fülpösön, meghalt 1891-ben.

Székely Ferenc, elhalt, mint m.-n. csáni pap.

Tóth Mózes, felvinci pap, meghalt 1892. márc. 16.

Jegyzés. Dávid Anti, és Szabó Gergely papi vizsgát nem tettek, a többiek 1856 szept. 5—6. napjain rigorosumot tettek, és mind sikerrel állották ki azt.

M.-Valkón, 1896. júl. 20.

Miháltz Elek,
m.-valkói ev. ref. pap.

A legnagyobb készséggel, lelki örömmel, az előhaladott kor szelid melankholiájával, és a gondviselés akaratán való hálás megnyugvással csatlakozom e kegyeletes felhívás szép intenciójához.

Az is szép, ha érettségi vizsgát tett ifjak találkoznak tíz évi időköz után: a szerető sziveknek mindig van mondani valójuk. Mennyivel több okunk van nekünk, egymás keblére borulni még egyszer; megszoritni még egyszer reszketni kezdő baráti jobbunkat; egy mosolyban, egy könyecseppben, egy sohajtásban búcsut venni egymástól, elbúcsuzni ettől a szép világtól, és a régi barátság édes emlékeitől megszentelt szívvel várni a vég kezdetét, míg megtérünk ama barátainkhoz, kik minket megelőztek.

Tizenketten vagyunk még életben a huszonhétből. Jertek, mint az apostolok, tegyünk bizonytságot arról, hogy csekély tehetségünk mértéke szerint, igyekeztünk szolgálni a szépnak, a jónak, a magasztosnak; és tegyünk fogadást, hogy ettől a céltól minket már el nem tántoríthat sem az a rövid élet, a mely még hátra van, sem a halál, mely előttünk áll.

Szept. 1-ig várom értesítéstüket. Szeptbr. 5—6-án ha egyedül leszek is, én nagy ünnepet tartok: ünnepet a vissza-émlékezésnek, a baráti szeretetnek, és a hálának. A ki tiközletek velem akar ünnepelni, az eljön, és azzal én megosztom házamat, asztalomat, szívemet.

Kolozsvártt, aug. 11. 1896.

Szász Gerő.

Az egyházmegyékből.

A kolosszári egyházmegyéből.

Milleniumi emlék.

A szamosfalvi kisded evang. református egyház hivei szeretett magyar hazánk ezer éves fenállásának esztendejét a késő utódok előtt is megörökíteni óhajtván, a folyó év május 10-én tartott egyházközségi közgyűlésben, lelkészük indítványára, egyhangulag a következő határozatot hozták.

»A szamosfalvi ev. ref. egyháznak hivei ezennel egyhangu lelkesedéssel elhatározzák, hogy, miután az egyháznak keresztelési szent edényei nincsenek, a hiveknek szabad, önkéntes adakozásából, nem zárva ki, sőt keresztyéni jóindulattal, s hálás köszönettel fogadva községünk más hitfelekezeti lakóinak esetleges szives adományait is, egy lehetőleg tartós anyagból való, s csinos kivitelű keresztelési kannát, és hozzá való medencét vásárolnak, és arra alkalomszerű felíratot vésetnek!

Eme nemes, és szent cél immár megvalósult. »Kiki a mint elgondolta szívében, úgy cselekedett, nem kényszerítésből, mert a jókedvű adakozót az isten szereti«, s a legnagyobb örömmel hozta e földhez ragadt szegény nép a maga filléreit az úr oltárára. és pedig, mily szép példája a keresztyéni, és felebaráti szeretetnek, nem csak egyházunk hivei, hanem lelkész aa. személyes közbenjárására, róm. kath. atyánkfiai közül is többen siettek megfélelni a nagy apostol amaz intésének: »A jótéteményről el ne felejtkeztek, mert az ily áldozatokban gyönyörködik az isten.«

A ref. hivektől 42 frt. 10 kr. róm. kath. atyánkfiaitól pedig, kik általán jobbmóduak, 28 frt. 10 kr. Összesen tehát, 70 frt. 20 kr. gyűlt össze a szent célra. A ref. hivesek 20 krajcártól 1 frtig. adományoztak, gondnok aa. 5 frtot. körjegyző aa. 3 frtot, s egy presbiter 2 frtot. ajándékozott.

A róm. kath. aai.-tól begyűlt adományok közül pedig, mint valóban dicséretes jelét az önzetlen felebaráti szeretetnek, kiemelendőnek tartom legelsőbbben is helybeli nagybirtokos, Jósika Gábor báró ur ő méltóságának, ki már eddig is sok tanujelét adta szegény egyházunk iránti jóindulatának, 12 frt. adományát, továbbá, Albert Domokos. községi bíró, és Nagy Ferdinánd uraknak 6—6 frtos, végre, dr. Szentkirályi, gazd. tanintézeti tanár, és Kanabé F. ny. honvéd-százados uraknak 1—1 frtos adományait. Ime, e kegyadományok szép bizonyosságai emez egyház vallásos buzgóságának, s a két kis magyar felekezet testvéries összetartásának, munkás-felebaráti szeretetének. Fogadják a kegyes

adakozók úgy a magam, valamint egyházam nevében, itt a nyilvánosság előtt is, kifejezett hálás köszönetemet. »A mi jót cselekedtek, annak jutalmát veszik az úrtól.

Hogy kitűzött magasztos célunkat mielőbb megvalósulva láthassuk, lelkész aa. egy héttel ez előtt, Budapesten léte alkalmával, több előkelő arany-ezüst mivesnél, s egyházi kegyeszek elárusítójánál szétmézett; végre is, Hofmann A. budapesti előkelő arany-ezüst mivestől, a többihez képest legjutányosabb árban, megvásárolt egy 750 gr. súlyu, s írásbeli felelősség mellett adott tizenhárom próbás tiszta ezüst háromnegyed liter úrtartalmu kannát, s hozzá való ezüst medencét, 65 frtért, a többi pénzen pedig alkalmas felírást vésetett azokra.

Határtalan örömmel fogadták egyházunk hivei eme tartós minőségű, és csinos kivitelű, s örök emlékül szánt edényeket, mint az ő vallásos buzgóságuknak, s egyházuk iránti nemes áldozatkészségüknek igazán eléggé ékes tanujeleit. Valóban, míg a mi szegény magyar népünk ártatlan kisdedeinek fejére ezüst edényből hinteti lelkiatyjaival a keresztviznek szent habjait: nincs mit féltünk, s egyházunkat az Antikrisztusoktól.

Szamosfalva, 1896. július 27.

Ketskernéthy M. Lajos.
ev. ref. lelkész. középisk. tanárjelölt.

A széki egyházmegyéből.

Junius 17-én nevezetes napja volt a széki egyházmegyének. Ekkor tartottuk Szamosújvárt egyházmegyénk folyó évi rendes közgyűlését, melynek fontosságát, és ünnepélyességét emelte az általános tisztujítás, s az ezen alkalommal a tisztviselői kar, és különösen Somkerek Miklós, esperes, aa. iránt nyilatkozott szeretet, bizalom, és őszinte ragaszkodás.

Az előző nap délelőttjén a leköszönni készülő egyházmegyei Tanács az elintézésre váró ügyeket mind ellátta, hogy az új tisztviselői karnak ne kelljen restanciát átadni. Ugyan ez nap délután volt az egyházmegyei gyamintézet utolsó közgyűlése, melyen végleg elhatároztartott, hogy a részvényesek befizetett díjaikat kamat nélkül, az országos gyamintézeti fizetendők fedezésére, ugyszintén az özvegyek, és árvák, és a néhai férj, és apa által fizetett díjakat visszakapják, sőt ez utóbbiak némi segélyben is részesülnek.

A gyamintézeti ügyek letárgyalása után, mindjárt kezdetét vette a Papi Értekezlet, melynek kimagasló pontját képezte a Sófalvi Károly, m.-déciei lelkész aa. felolvasása, melynek tárgya volt: »A természettudomány viszonya a theológiához.« Értekező kimutatja, hogy a tudomány különböző ágai tartoznak egymás szolgálatában állani, egymást megvilágosítani, ha csak az egyoldalúság, és félszégesség jellegét magukon viselni nem akarják, a természet köréből vett jelenségekkel, és tényekkel meglepően világít meg transzcendens dolgokat, és kimutatja, hogy a természettudományok, és a szellemi élet jelenségei, s az ezekről szóló elméletek nem állnak ellentétben egymással, sőt egymást feltételezik, és egymásra hatnak. Az értekezést a theológiával nem foglalkozó világi atyánkfiai is érdeklél, és élvezettel hallgatták.

Másnap, június 17-én délelőtt a közgyűlés isten-tisztelettel kezdődött, ekkor már mind együtt voltak az atyák; körünkben tisztelhattuk világi részről gróf Bánffy György. egyházmegyei főgondnok ő nagyméltóságát, Schilling Ottó,

egyházmegyei algonokot, Nagy Lajos, egyházmegyei tanácsbíró, és másokat is. Templomba vonulva, Gáspár János, visai lelkész fohászkodott segedelemért a kegyelem istenéhez, s I. Mózes XXII. 14. alapján csinosan kidolgozott, megkapó természetességgel előadott beszédet tartott a természet, és a népek életében nyilvánuló isteni gondviselésről, különösből vonatkozással szeretett magyar hazánk ezer éves multjára. Isteni tisztelet után, ugyancsak a templomban, elnök, esperes aa szívélyes szavakban üdvözlőlvén egyházmegyénknél. főgondnokát, a közgyűlés jelen levő egyházi, és világi tagjait, s működésükre istennek áldását kérvén, a közgyűlést megnyitotta.

Sorban következtek az esperesi évi jelentés felolvasása, az egyházmegyei Tanács, tanügyi előadó, az egyházmegyei közpénztáros, és országos közalap-járulékok kezelőjének jelentése, melyek egyenkint, és együtt derült képet adnak egyházmegyénkről, és mind arról tanuskodnak, hogy egyházmegyénknél községekben a kötelességtudó, és teljesítő papok, és gondnokok híven sáfárkodnak a rájuk bízottakban, és hogy egyházmegyénknél adminisztrációja oly kezében van, a melyek biztosan vezérlik egyházmegyénket, és községeinket a béke, a szeretet, és haladás útján.

A jelentések tudomásul vétele után, esperes aa. a maga, és a tisztviselői kar nevében, miután hivataloskodásuk tíz évi ciklusa lejárt, az egyházmegye bizalmát, és szíves támogatását megköszönve, tisztségükről lemondásukat bejelentette, s elnöki székét elhagyta. Ennek kapcsán Péter Antal, főjegyző aa. szintén meleg szavakban fejezvé ki a bizalomért háláját, előadta, hogy huszonhárom évi jegyzői munkássága után meggyengült egészségi állapota miatt azon szomorú helyzetbe jutott, hogy az egyházmegyei szolgálattól feltétlenül vissza kell vonulnia, és kérte a közgyűlést, hogy a tisztújításnál az ő személyét szíveskedjék teljesen figyelmen kívül hagyni. A közgyűlés őszinte sajnálatát fejezvé ki a munkás főjegyző visszavonulása fölött, mielőtt Szabó József, keszűi lelkész korelnök vezetése alatt a tisztújítást megajtette volna, Nagy Lajos, világi tanácsbíró rámutatván egyházmegyénknél életének közelebb lefolyt évtizedére, melyben a meg nem zavart béke, és munkásság áldásai nt. Somkerekéi esperes nevével, és működésével elválaszthatatlan összeköttetésben vannak, hirdetve az ő fáradságtalan tevékenységét, bölcs tapintatát, hűségét, és kartársi szeretetét, melyekkel egyházmegyénknél kormányát tíz éven át vezette, ajánlja, hogy az esperesi hivatalra ismét Somkerekéi Miklós választassék meg. Mire nagy lelkesedéssel, közfelkiáltás útján, nt. Somkerekéi Miklós esperesnek a következő tíz évi ciklusra is megválasztott. Esperes aa. pedig hivatkozván az egyházi, és iskolai közügyek érdekében való működés elkötelező voltára, mely szerint kinek-kinek ott kell erejét

értékesíteni, a hol reá nézve a működési kör kimutatva van, erejét, és munkásságát egyházmegyénknél ügyeinek vezetésére, s a józan haladás előmozdítására továbbra is felajánlotta, s esperesi székét, a közgyűlési tagok lelkes üdvözlöte közt, újból elfoglalta.

A többi tisztségekre a választás nagyobb részt egyhangulag a következőleg történt.

Főjegyzőnek: Sófalvi Károly, m.-décsei lelkész aa. Közigazgatónak, s egyszersmind számvevőnek, és nyomtatványkezelőnek: Ujvárosi C. József, veresegyházi lelkész aa. I-ső aljegyzőnek: Szabó József, keszűi lelkész aa. II-ik aljegyzőnek, s egyszersmind tanügyi előadónak: Osváth Gyula, bacai lelkész aa. (Fájdalom, azóta meghalt. Szerk.) Országos közalap, és országos özvegy-árva gyámintézeti járulékok kezelőjének: Kovács Ákos, szamosújvári körlelkész aa. Egyházmegyei közpénztárosnak: Gyárfás Albert, bethleni lelkész aa. Országos közalap, és országos özvegy-árva gyámintézeti egyházmegyei bizottsági tagoknak: Nagy Lajos, sz.-ujvári főszolgabíró, és Bartalis Miklós, szamosújvári országos fegyintézeti ref. lelkész afiak. Egyházmegyei világi tanácsbíráknak, és közig. bírósági tagoknak: Nagy Lajos, főszolgabíró, és Vajna Károly, országos fegyintézeti igazgató afiak. Egyházmegyei fegyelmi bírósági tagoknak egyházi részről: Z. Kiss Sándor, retteg, és Kovács Ákos, szamosújvári lelkész afiak. Lelkész, és tanító jelölő bizottsági tagoknak: Gyárfás Albert, és Szabó József, lelkész afiak választattak meg.

Nagy öröme szolgál egyházmegyénknél, hogy a közbizalom a régi kipróbált erőket nagyobb részt eddigi hivatalukban meghagyta.

Miután Péter Antal afiát, gr. Bánffy György, főgondnok aa. indítványára, huszonhárom évi jegyzői buzgó, és áldásos munkásságának elismerésül a közgyűlés egyházmegyénknél tiszteletbeli örökös főjegyzőjének egyhangulag megválasztotta, a főjegyző kivételével, az új tisztviselők a hivatalos esküt letették.

Végül, esperes aa. a jelen voltak részvételét, és szíves érdeklődését megköszönve, a jegyzőkönyv hitelesítése után a közgyűlést bezárta.

Közgyűlés után, a gyűlés tagjai gróf Bánffy György ő kegyelmessége vendégszerető asztalához gyűltek ebédre, mely derült hangulatban folyt, s csak a késő délutáni órákban ért véget. Az első felköszöntőt nmélt. gróf Bánffy György mondotta Szász Domokosra, a folyton munkás, és nagy alkotó püspökre. Azután: Somkerekéi esperes az egyházmegyei karra, és különösen a jelen volt főgondnokra, Ujvári C. József báró Bánffy Dezső ő exellenciájára, mint egyházmegyénknél örökös főgondnokára mondtak tóztot. Hogy a gondolatnak, érzelmeknek és tettek emberei között másokra, és egyebekre is a felköszöntőkben hiány nem volt, mondani is felesleges.

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

(A *Kalotaszeg magyar lakosu talvai, templomai a közép-korban, és némi további adatok a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye történetéhez.*)

Második közlemény.

(Vége.)

Napjai azonban már ekkor megvalának számlálva. Az apátság közelében állt azon fő út-vonalnak, mely Kolozsvártt N.-Várral összeköté, s ez út a XIII század végső éveiben

gyakran látott ellenséges hadakat alá s felvonulni, e mellett ugyanezen korban a »Kalota«, és »Borsa« nemzetség tagjai nem egyszer irtó háborút viseltek egymás ellen (Fejér Gy. codex dipl. V. 3. 143. l. VI. 2. 24. l. és VII. 4. 338—39. l.), mind ennek pusztító erejét, kétségkívül, az apátság is érezé, sőt az erőnek áldozatául is esett: a XIV. században már nincsen róla emlékezet, s kettős tornyu egyháza, mely az apátság számára emeltetett, a XIV. század elején már apátság

nélkül állt. Az 1332—37-iki pápai tized-jegyzékek említik ugyan, de már csak mint legszerényebb lelkésziségek egyikét, mert Péter nevű papja az egykor fényes egyházban nagyon szerény viszonyok között végezhetette hivatalát, s javadalmától csupán két garast, s annyit is hat év alatt csupán csak egyszer fizet, püspöki tizedet pedig semmit (N.-várad püsp. tört. II. 354. l.)

A templom a község délkeleti oldalán, a patak melletti sziklamagaslaton áll s első tekintetre mutatja, hogy két különböző korban épült, de közelebről megtekintve, egy harmadik korbeli építésről is meggyőződünk. Az osztatlan hajó kétséggel a legrégebb s eredetileg torony nélkül állt; erre mutat nyugati homlokzatának teljes kiépítése s a gond, mely a homlokzat kidisztetésére fordított. Itt vannak a templomnak legbecsesebb részletei: a főkapu, s e felett egy díszesen tagozott kerek ablak, de a melyet most az eléjük épített torony és portikus által háttérbe vannak szorítva s csaknem teljesen fedik.

A hajó déli oldalát öt ablak töri keresztül, melyek közül a legnyugatibb egy fél ablak hosszával magasabban áll a többinél, mert az egykoron itt állott karzat megvilágosítására kellett szolgálnia. Ezen ablakok mind körívesek és kajácsosak. Középkori egyházaink hajójának északi oldalán rendszerint áttörtetlen, északra nincs ablak, itt azonban szintén találunk egy ablakot, a déli oldal legnyugatibb ablakának megfelelő irányban és magasságban. Ez egy díszesen tagolt kerek ablak, mely »Szent Katalin kereké«-nek szokott nevezettni; ez, központjából szétágazó küllőkkel van kitöltve. Ehhez tökéletesen hasonló volt a homlokzat már említett ablaka, csak hogy ennek küllői már mind kitörtek, vagy pedig küllő helyett csak egyszerű dudorokkal voltak ékítve, a mint ily kerék-ablakok szintén nem voltak szokatlanok és átmenetet képeznek a Szent Katalin kerékhez. (Cobor Béla keresztyén mű archeologia XI. J. 254 l.)

A hajónak déli oldalán is van bejárat, de ez csak egyszerű, ellenben a nyugati oldalon való kapuja már díszes műkezelésű. A kapu két felén már elkorcsosodott fa-oszlopokat látunk pálcá taggal, azokon emelkedik a félkörív, melyet kettős fogrovat díszít. Mindez idomok, mind e díszítmények, a román építészet sajátosságai, noha annak késői korából s így a templom építési idejét talán még a tatárjárás előtti korra, de mindenesetre a XIII-ik századra tehetjük. (Várad p. tört. II. 353—60 l.)

Az apátság emelkedését s kegyurainak áldozatkészését jelzi ama körülmény, hogy még a késői román stílus előtt a templom nem ugyan bővítést, hanem újabb díszet nyert. Nyugati oldala elé kettős tornyokat építenek termésköbűl, sőt szögleteiken faragott kövekkel. E tornyok négy oldaluk voltak; az északnyugati még áll, melynek oldalán párkányzat fut körül, mely két osztályra különíti el. A felső osztály három emeletes, első emeletén egy keskeny köríves ablak, a második és harmadik emeleten pedig kettős ablakok gömbszélvényes oszlopkával. A késői román kor alkotása ez is és fantasztikus állati alakot mutat. A második emelet ablakainak oszlopkái még szintén megvannak, de az oda helyezett óra miatt befalazták.

A kettős tornyokat összekötő előcsarnok ajtaja egyszerű s csak félkör íves timpanonját ékíti növénydísz. A

dél nyugati toronynak már csak alsó osztálya van meg, felsőbb részeit talán 1642-ben leszedték, t. i. ez évszám van a nyugati délszeglet egyik kővébe vésve, de a szóhagyomány szerint, az utolsó Rákóczi-forradalom alkalmával, a labancok e falut, a többi kalotaszegi falvakkal együtt, elégették, a megégett mészköveket az első szétmállasztotta, s magára leomlott. E csonka rész déli kőfalába van illesztve egy kőszobor, mely két nyugvó oroszánt ábrázol, egymásnak háttal fordulva. E faragvány (mint Torma K. Limes Dacicus felső része 31. lapján írja) valamely római sír fedele lehetett, s onnan rakatott ide.

A tornyok s a hajó építészeti stíljétől egészen elütő ízlésben épült a szentély. Eredetileg itt kétséggel kerek záródású apsis állt, most pedig egy hosszú szentélyt látunk, mely a nyolcszög három oldalával záródik s melyet kívülről párkányos faltámok vesznek körül. Ez már a román építészetre következő csúcsíves stílus sajátossága és így bizonyos, hogy a templom szentélye újra épült, még pedig a csúcsíves stílusnak már hanyatló korában, a XV-ik században; a szentély ablakának még megmaradt mér-művei már az ugynevezett halhólyag-idomokat mutatják, ezek pedig a csúcsíves építészet utolsó korszakát jelölik.

Az egyház alatt, minden kétséget kizárólag, kriptaletezett, melynek köríves ajtaja a déli bejárástól keletre most is jól kivehető (A templom és torony leírását lásd a nagyvárad püsp. története II. 353—60. lapokon.)

Derite.

a XIII. század végén tíz kepe püspöki tizedet, annyit, mint Hunyad, fizetett. Most tiszta oláh falu, hol egyetlen magyar nincs. Még a jelen század elején, a régi temploma megvolt s mint filia M.-Gy.-Monostorhoz tartozott. Utolsó magyar lakója, Török András, M. Gy.-Monostorra s három más Türebé költöztek, hol a »Deritei« család név alatt utódai most is laknak. Az egyház kevés földbirtoka, szép nagy papi telke, a rajta levő rombadőlt templommal együtt, eladtván, ára a monostori ekkla tőkéjéhez csatoltatott s klenodiumai a szegényebb egyházak közt szétosztattak.

Körösfő, Nyárszó Damos, Jákótelke Magyarókerke, jelenben meglevő magyar faluk, a középkorban vagy nem léteztek, vagy pedig jelentéktelen helyek, prediumok voltak.

Eddig terjedett a középkorban a »kalotai főesperesség.« A győrvásárhelyi vízvázlatán túl fekvő része traktusunknak, a Nádas és Kapuspataka mente és az ugynevezett partium, már a gyalui és kolozsvári esperességhez tartoztak. Az ezekre vonatkozó történeti jegyzeteimet közelebről.

Mihály Elek,
m.-valkói ev. ref. pap.

Különfélék.

= **Néhai Szacsvey Sándorné, szül. báró Wesselényi József** halálhírére közöltük olvasóinkkal. Most közöljük a végrendelet főbb tételeit a következőkben.

A kolozsvári ev. ref. theológiának 30,000 frt.

A kolozsvári ev. ref. kollegiumnak 20,000 frt.

A kolozsvári nemzeti színháznak 10,000 frt.

A kolozsvári jótékony nőegyletnek 10,000 frt.

A kolozsvári »leány-árvaháznak« 10 000 frt.

A kolozsvári Károlyina-kórháznak 10,000 frt.

A kolozsvári siketnéma-intézetnek 10,000 frt.

A kolozsvári vörös-kereszt kórháznak 5000 frt.

A kolozsvári mentő-egyesületnek 5000 frt.

A kolozsvári menza-akademiának 5000 frt.

A kolozsvári ipariskoláknak 5000 frt.

A kolozsvári városi szegényeknek 5000 frt.

A zilahi ev. ref. kollegiumnak 10,000 frt.

Az ördög-keresztúri kántor-tanítónak 2000 frt.

Az ördög-keresztúri ev. ref. templom javára 8000 forint.

A végrendelet végrehajtásával a végrendelező Szacsvey Dénes, kolozsvári ügyvédet bízta meg. A végrendelet a végrendelező férje, Szacsvey Sándor halála után lép életbe.

Az őseihez megtért nemes bárónőről, ki eme tettével számos kulturális, és humánus intézet fejlődésének is lendületet ad, eme tudósításunknál igazabb, s hozzá méltóbb nekrológot nem írhatunk. Nemes szívét, fenkölt gondolkozását elismeréssel fogja méltatni a késő utókor is, és hálával fognak róla mindig megemlékezni azok a szegények, és árvák, a kiknek kenyeret adott.

= **A mint egyik vidéki lapunkból olvassuk,** a szil.-szolnoki egyházmegye folyó hó 16-án kezdődőleg rendes közgyűlést tart Sz.-Somlyón. A mint a lap megjegyzi, a húsz pontból álló tárgysorozatnak legérdekesebb tétele most is annak a kérdésnek eldöntése leendő: felosztassék-e az egyházmegye négy esperességre, vagy ne; s felhozza, hogy az ellenzőknek nem utolsó argumentoma, hogy a felosztás esetén szükségessé válható egyházkerületi pénzügyre számítani nem lehet, és így aligha nem a pénzkérdésen bukik meg a felosztási indítvány. Mi, a kik ez eszmét felvetettük, a kik azt most is jónak, és szükségesnek tartjuk, igen sajnálunk, ha az indítvány megbuknék. Ismétljük, szó sem lehet arról, hogy az egyházmegyek külön-külön autonómice osszák fel magukat. Hogy a felosztás megtörténhessék, arra egyházkerületi közgyűlési határozat szüksége forog fenn, és intézkedés: hogyan, és minő alakban, és hogy honnan teremthetők elő a szükséges költségek. Most csak arról lehet szó, hogy az egyházmegyek pártolják-e magát az eszmét, szükségesnek tartják-e az egyházi, és valóságos élet fellendítésére: igen, vagy nem? Erre feleljen a szil.-szolnoki egyházmegye közgyűlése egyelőre, és eleget tett feladatának; a többi bizzuk az időre, és az egyházkerületi közgyűlés bölcsességére.

= **Zsoboki paptársunk némelyes felsegélésére** algyógyi pap, Jakab Mózsza küldött 1 frtot. zágoni pap, Bodor János, 1 frtot. és ugyanő a zsoboki károsultak javára 1 frt. Összesen: 3 frtot. vettünk ma. Eddigi gyűjtésünk tehát, 23 frt. 50 kr. Szívesen kérjük paptársainkat, ne feledkezzenek meg e szomorú dologról. Itt az aratás; az isten mindenkinek adott ha reménységen felül nem is, de megadta a munkának jutalmát: kérjenek, gyűjtsenek hiveiktől is, mert a terményeket értékesíteni lehet, és nincs felségesebb feladat, mint ha sebeket gyógyít, könnyeket töröl le a felebaráti szeretet.

= **A tiszántúli egyházkerület néhai főgondnoka,** Vályi János temetése nagy részvét mellett ment végbe Majtison, folyó hó 6 án, mint a »Debr. Prot. Lap« írja.

A debreceni főiskola küldöttsége, az egyházkerület esperesi kara, a debreceni, és a vidéki, de különösen a szathmári egyházmegyei lelkészi, és tanítói kar nagy sokaságban jelent meg a temetésen. A kormány képviselőjében Zsilinszky Mihály államtitkár volt jelen; ott volt Horthy István, egyházmegyei gondnok, és főrendiházi tag. A ravatal a kastély üvegházában volt felállítva, mely egészen gyászba volt vonva. A temetési szertartást Kiss Áron, püspök kezdte megható imával, és folytatta Kún Bertalan, püspök, és utolsó istenhozzádot mondott a helybeli pap, F. Varga Lajos. A sirbolt gazdagabb lett egy nagy lélek porhüvelyével, mi szegényebbek egy nagy emberünkkel, kinék emlékezete áldott, neve felejtethetetlen lesz. Tegye siri álmát édessé, pihenését zavaratalanná reformált anyaszentegyháza jobb jövőjébe vetett reményének teljesülése.

= **Halálozás,** Osváth Gyula, bacai ev. ref. pap, a széki egyházmegye aljegyzője. és tanügyi előadója, életének 47-ik évében folyó hó 5-én meghalt. Férfikorának delelőjén, munkabírásiának még teljes erejében kellett ithagynia már özvegy nejét, árva gyermekeit, és a pályát, melyen lankadatlanul fáradozott az úrnak szolgálatában. Egyszerű, szerény szolgálja volt az urnak, és hirdette tiszta igéjét négy egyházközségben alkalmas, és alkalmatlan időben, megszerezve amaz emberbaráti erényeket, melyek áldottá teszik nevének emlékeztét. Nyugodjék csendesen!

= **Hálás köszönet.** A csomafái ev. ref. leány-egyházközség elhasadt nagy harangja újra öntése javára 1896 július 19-én jótékony célú népbált rendezett, mely szerint összes bevétel volt 41 frt. 25 kr. kiadás 13 frt. 8 kr. tiszta jövedelem 28 frt. 17 kr. A jótékony cél érdekében felülfizettek: Butka Sándor 50 kr. Ifj. Butka Lajos 5 kr. Balla János 10 kr. Benkő Jánosné 10 kr. Balogh Aladár 50 kr. Bartha Pál 30 kr. Bányai Ferenc 50 kr. Ambrus Endréné 50 kr. Boga Pál, és Koch Károly 60 kr. Csomafái Sándor 5 kr. Csomafái Ferenc 5 kr. Forai István 30 kr. Gombás Lajos 5 kr. Ilyés József 5 kr. Herman Gyula 30 kr. Székely István 5 kr. Nagy Sándor 30 kr. Székely Sándor 10 kr. Gáspár János 49 kr. X. Y. 30 kr. T. Valaki 1 frt. G. Valaki 51 kr. Sz. Valaki 50 kr. Kis Lajosné, Kovács Elekne, Török Lajos, Suller Vilma, Jakab József 10—10 kr. Miklós Farkasné 80 kr. Turgyán Györgyné, Újvári Károly, Szabó József 30—30 kr. Zsombori János 50 kr. Székely János. id. 80 kr. Q. 5 kr. Székely János, ifj. 20 kr. Forai Jánosné 50 kr. Összes felülfizetés: 11 frt. 45 kr. Fogadják a nemes szívű adakozó úrnők, és urak úgy a magam, mint leány-egyházam nevében becses adományaikért hálás köszönetemet. Kide, 1896, aug. 4. Hatházy Ferenc, evang. ref. körlelkész.

Hivatalos rész.

98—1896.

PÁLYÁZAT ÖSZTÖNDIJRA.

A néhai b. e. Sárpataki-tósvérek által Bethlen-kollegiumunknál orvosnövendékek számára letett 500 frtos ösztöndíj megüresedvén, előjárósági megbízás folyrán, azon ifjakat, kik főgimnáziumunkban tettek érettségit, és mint orvosi pályára készülők ezen ösztöndíjt elnyerni kívánják, ezennel fölhimom, hogy folyamodványukat folyó év szept. 1-ig nyujtsák be a kollegiumi előjárósághoz, kérvényeiket érettségi, és vagyoni, illetőleg, a kik régebb tettek volna érettségi vizsgálatot, azóta folytatott tanulmányaikról, és foglalkozásukról szóló bizonyítványokkal is kellőleg fölszerelvén.

Nagy-Enyeden, 1896. júl. 31.

Nagy Lajos,

e. rektor-professzor.

70—1896.

KÉRFELEM,

a dézsi egyházmegye lelkészeihez.

Fölkérem lelkésztársaimat, hogy az ellenőrző iskolai jegyzőkönyveket multhatatlanul küldjék el hozzám, hogy az aug. 23 án tartandó közgyűlésen beszámolhassak egyházmegyénk tanügyi állapotáról.

Magyar-Lápos, 1896. aug. 7.

Barabás Samu,
tanügyi előadó.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVI. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1896. Augusztus 20.

34. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 ki.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendőek: *Külmagyarutca 9. sz.*

A második országos tanügyi kongresszusról.

(Vége.)

A második tételről: »A művészeti képzés a középiskolában«, Beöthy Zsolt tartott előadást. Gondolat-menete az volt, hogy korunk becsülni kezdi a művészi élvezeteket jobban, mint előzője. Azért ostromolja, s támadja lelki szüksége ez orvosságáért az iskolát is. Erre a célra leggazdagabb forrás az irodalom. De, az irodalom nem egyedüli forrása a művészi érzék fejlesztésének. Előtérbe kell jutnia a képzőművészeteknek is, a melyek mintegy valósággá varázsolják az irodalmi remekmunkák ideáljait. Az iskola eddig nem törődött ezzel eleget, s ennek változni kell. Javasatait a következő hat pontha foglalta össze: 1. A tanárjelöltek, a kik klaszszika, vagy modern filológiára, történelemre, és földrajzra készülnek, részesüljenek művészettörténeti képzésben, s tegyenek belőle vizsgálatot is; 2. a középiskolai tanításban legyenek figyelemmel a művészettörténetre, főleg a hazaira; 3. a képzőművészet remekei legyenek állandó szemlélet tárgyai, tehát a középiskolák szervezzenek műgyűjteményeket, s ezeket ne tartsák zárva; 4. jó, s olcsó művészeti illusztrációkról, s magyarázó könyvekről kell gondoskodni; 5. a középiskolák vezessék tanulóikat gyakrabban a létező műgyűjteményekbe, a melyek hozzáférhetők; 6. a szabadkézi rajz taníttassék a gimnáziumban is, mind a nyolc osztályban.

Mind e javaslatokat a szakosztály egyhangu lelkesedéssel tette magáévá.

A középiskolai szakosztály harmadik tétele: »Az osztályozás és vizsgálás rendszere« volt. Előadó, Waldapfel János elítélte a mai rendtartásnak az osztályozásra, és vizsgálatra vonatkozó intézkedéseit, mint a melyek nem annyira a lelkiismeretes kötelességtudást, hanem

a ki-, sőt feltűnni vágyásig menő versenyzést fejlesztik ki a tanulók lelkében. Szerinte, meg kellene szüntetni az évvégi osztályozást, és a vizsgálatokat egyiránt, az érdemjegyek helyett a szülőknek szánt, a tanulókról szóló értesítések egy-egy jellemrajzot foglalnának magukban. A nyolc évi középiskolai folyam alatt csak háromszor volna vizsgálat, a harmadik, a hatodik, és a nyolcadik év végével. Bizonyítványt csak az iskolát végzett, vagy más intézetbe átlépő tanuló kapna, hogy az iskola, és tanuló szorosabban, és állandóbban egymáshoz fűződjenek. Klamarik, és Beöthy indítványára kimondta a szakosztály, hogy e rendkívüli érdekes, több pontjában igen becses értekezést örömmel veszi tudomásul, és mint a megindítandó reformhoz igen hasznavehető anyagot, ajánlja a kongresszus összes ülésének is figyelmébe.

A főiskolai szakosztály ülésén Heinrich Gusztáv a jogakadémiák reformálásáról, Schneller István az egyetemi tanulmányozás feladatáról, Lechner Károly az egyetem, és a társadalom közti érintkezés szükségességéről, és előkészítéséről tartott előadást; Hegedüs István pedig előadta Gaál Jenő munkálatát az University Extensiveről, mely voltaképpen a szabad liceum kiterjesztése, és kibővítése volna. Az egyetemi tanulmányozásra nézve, a mely ez idő szerint, valljuk meg őszintén, csak kenyérpályákra előkészítő kurzusokban határozódik, örömmel üdvözölhetjük a Schneller I. határozati javaslatát átlengő alapeszmét, melynél fogva az egyetemi oktatást a valódi tudomány művelésére hivatott intézmény magaslatára kell emelni. S e részben is, teljes igaza van Lechner Károly dr. tanárnak, hogy az egyetemek autonom szervezete ne csak tudományos, hanem egyuttal kulturális missziójának szem előtt tartásával törvény útján akként rendezendő, hogy az ideálok, és erkölcsök művelése kellő tért nyerjen benne.

A többi szakosztály is, u. m. az iparoktatási, polgáriskolai, tanítóképzői, rajzoktatási, pedagógiai, testnevelési, meg közegésségügyi, családi, és társadalmi, sat. szintén derék munkát végzett; de, azért mi, térszüke miatt, csupán a nőnevelési, és a kereskedelmi oktatás szakosztályainak főbb határozatairól kívánunk még megemlékezni, mint a melyek középiskolai oktatásunk rendszerét érintik, s vele több oldalú viszonyosságban állanak.

A nőnevelési szakosztály ülésén elnökölt Wlassics Gyuláné, előadott Szuppan Vilmos a leányok középfoku oktatásának reformjáról. Ennek az előadásnak magva a következő: a kongresszus nem akarja a középfoku leányoktatást a fiukéval megegyező új intézetekbe, leánygimnáziumokba terelni; e végre, a felsőbb leányiskola szervezetét módosítani kívánja akképpen, hogy hat év alatt adja meg a leánynak azt a műveltséget, a melyet a fiuk a gimnáziumban, vagy a reáliskolában szerezhettek; szükség esetén, a felsőbb leányiskola negyedik osztálya után kezdődő bifurkáció mellett (francia, neveléstan, gazdaságtan egyfelől; latin, görög, mennyiségtan másfelől) a hatodik osztály fölé két évre terjedő felsőbb tanfolyamot állítana, mely az érettségihez szükséges ismereteket szolgáltatná; a felsőbb leányiskola »Leány-liceum« nevet viseljen. Azt is óhajtja ez a szakosztály, hogy a nők az egyetemen végezhessek az előkészítő tanulmányokat, és hogy az okleveles tanítónőknek az egyetemre való felvétele megkönnyíttessék.

Szerényebb, és megvalósíthatóbb óhajtsái voltak a kereskedelmi oktatás szakosztályának, a melyen Névy László elnökölt, és Ábray Lajos, előadó »A felső kereskedelmi iskolák helyét az országos tanügyi szervezetben« fejtegette. Előadó helyesen kívánja, hogy a kereskedelmi szakoktatás eddigi mostoha helyzetéből a nemzeti érdek magaslatára emeltessék, hogy ne legyenek a kereskedelmi iskolák felhasználhatók, mint eddig, sem a középiskolák levezető csatornáiként, sem a polgári iskolák támaszaiként, sem kényelmes jogszerzőkül az egy-évi önkéntességhez; sem végül, előkészítő tanfolyamokul a tisztviselői pályához. (Igazán, induktív elemzés eredménye!) Szintén csak helyeselni tudjuk azt a kívánalmat is, hogy mivel a kereskedelmi szakoktatásnak szerves összefüggésben kell állania a

nemzet által követett, és követendő kereskedelmi politikának céljaival, és érdekeivel, e politikának pedig leghivatottabb képviselője, és irányítója a kereskedelemügyi miniszter: azért az ő jogaihoz, és kötelességeihez tartozik a kereskedelmi szakoktatás gondozása is. Ennélfogva, kimondatni kívánja az előadó azt is, hogy az országnak fölös számu kereskedelmi szakiskoláiból azok, a melyek alkalmas kereskedelmi gócpontokon alapítva, a fejlődésnek föltételeivel kellően biztosítva, tisztán, és egyedül a kereskedelmi pályára fogják előkészíteni növendékeiket, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium reszszortjából a kereskedelemügyi miniszterium reszszortjába tétessenek át, a többiek pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter legjobb belátása szerint alakítsa át más irányu intézetekké. A megmaradott kereskedelmi szakiskolák aztán a maguk célját csak akkor fogják megközelíteni, ha növendékeiket legalább egy világnyelvnek teljes birtokába juttatják, és ha a tanítandó idegen nyelvet a szakiskolák saját helyi, vagy más speciális viszonyaikhoz képest maguk választhatják meg, de annak eredményes tanításáért semmiféle áldozatot nem sokallanak.

*

Ennyivel is, tán sikerült rámutatnunk a kongresszus eszmei mozgalmaira. Látni való, hogy a kongresszus vezérférfiai, megértve a magyar állam intencióját, és akaratát, kiterjeszkedtek a művelődés minden ágára, szabadon, és önérzetesen, a theoriai képzettség, és a gyakorlati tapasztalások alapján. Az út, melyet követésre ajánlt, az egységes, és nemzeti művelődés útja. Kimutatta, miféle intézményekre van szükség, hogy államunk nemzeti, és egységes legyen. Egységes alkotmányra, egységes jogra, nemzeti közigazgatásra, és nemzeti kulturára. Ezek az oszlopok nem épültek még föl tökéletesen; különösen nem az iskola terén. Iskolánk a papiroson nemzeti, de tényleg ki van szolgáltatva a nemzetiségeknek, és felekezeteknek. Maga a kultúra mégis haladt. Igaz, mert a társadalom pótolni igyekezett az állam mulasztásait. Ámde, az aratógépek, és vetőgépek korszakában, minek kézzel vetni, és aratni? Mennyivel dicsőbb, és nagyobb lesz az eredmény, ha az állam a maga hatalmas gépezetével végzi a munkát, és nem bizza a társadalom szervezetlen, egységes terv nélkül működő elemeire. Jó lesz, bizony, az állam mindenható befolyását kiterjeszteni az oktatásügyre is. minden vonalon. Lám, a francia köz-

társaság csak azóta szilárd, a mióta az iskoláit hatalmába kerítette. Gambetta, és Paul Bert szakítottak azzal a furcsa iránynyal, mely a jövőt kiszolgáltatja az ellenségnek. Mi még e furcsa irányzatban haladjunk?

Gondolkozzunk e felett komolyan.

Parádi Kálmán.

Jelentés.

(Felolvastatott 1896. jún. 15-én, a brassói ev. ref. egyház-köztség közgyűlésén)

Mélyen tisztelt közgyűlés! A gyors lábakon továsiető idő ismét egy évet emésztett meg, mióta közgyűlést tartottunk, és én szerencsés voltam, egy lezajlott év munkásságáról előttek beszámolni.

Együtt vagyunk ismét, kik egyházunk, és hazánk forró szeretetétől vezetve, itt, e délkeleti végvidéken nagy kötelességet vélünk teljesíteni, ha az őseink által reánk hagyott szép magyar hitet, és ennek gócpontját, ref. egyházunkat, e százados viharoktól annyiszor megtépett tölgyet, védjük, oltalmazzuk, és teljes erőnkбől fentartani, igyekezzünk.

Együtt vagyunk, hogy a mult 1895 év munkásságából, és sikeréből is új erőt merithessünk a további kötelességek teljesítésére, mert még igen sok teendő vár reánk, mivel ha őseink voltak itt a magyar Sionnak védelmezői sokszor tenger áldozatok árán, akkor mi kell hogy legyünk az építő mesterek, kik ennek kiépítését teljes diadalomra kell hogy vezessük.

Célunk érdekében első sorban az egyetértés lelkét kell magunk között fentartanunk. Minden ref. ember tekintse hitsorsosában testvérét, felebarátját, legyen a mi mindennapi kenyerünk az őszinte szó, hogy így, mint az apostolok, lehessünk egyező akarattal, együtt: akkor a mi munkánk könnyű, és gyönyörűsége lesz.

Más felekezetekkel szemben, hogy türelmesek, és baráti jóindulattal teljesek legyünk, azt nem is kell említenem, mert hiszen mi, reformátusok, tiszta, krisztusi vallásunk világánál ez irányban mindég megtettük kötelességünket, a felebaráti szeretet lelkét kintpadra soha sem hurcoltuk.

Az összetartás, és a dolgok helyes irányu felfogása mily áldólag hat ki bármely szent ügy fejlődésére: igazolni kívánom előttek egyházunk mult évi munkásságának történetéből.

Mindenek előtt, a mult év népmozgalmi adatait akarom előttek feltüntetni. Egyházunkban ma több, mint háromezer lélek van. A mult 1895. évben született összesen 82 gyermek, több, mint az előző évben 12-vel; házassági szövetségre lépett 26 pár, kevesebb, mint az előző évben 6-tal, meghalt 66 egyén, kevesebb, mint az előző évben 11-el; konfirmált 70 növendék, több, mint az előző évben 18-al. Egyházunkba áttért öt egyén, tőlünk áttért egy egyén.

A mult 1895. évben tartottunk egy közgyűlést, húsz presbiteri, két képviselő-testületi ülést, öt bizottsági értekezletet.

A gyűléseken ellátott fontosabb ügyek voltak a következők.

Egyháztanácsunk az 1895. évi egyházi adóívet megállapította, és a képviselő-testület jóváhagyása után, három hétig közszemlére kitette, és az után a városi adóhivatalnak évnegyedes behajtás céljából kellő időben beküldötte. A hívek nemes buzgalmára vall, hogy a leünt évben több, mint 1100 frt. egyházi adó folyt be.

A mult évben egyháztanácsunk végre azon helyzetbe jutott, hogy összeállithatta a templom, és papilak építésének végleges számadásait, és azokat a mélt. Igazgató-Tanácsához fölterjesztette, honnan helybenhagyással vissza is érkezett.

Az előző évben tervbe vett orgona-építés ügyét egyháztanácsunk, és képviselőtünk nagy buzgósággal munkába vette; felhívásunkra módosak, és szegények, sőt még az iskolás növendékek is meghozták a maguk áldozatát, úgy hogy Nagy József, orgona-építő atyánk fia a mult nyár folyamán hozzá fogott az építéshez. December hó elején volt készen e külső formájában is szép mű, melynek hangjáról bátran elmondhatjuk, hogy a lelket az örökkévalóságba emeli. Altalános öröm töltötte el lelkünket, hogy ily rövid időn meleg óhajtatunkat ily szép siker koronázta, azért december 8-án az egyháztanács által rendezett orgona-avatási ünnepély gyülekezetünknek örömmünnepe volt. Templomunk zsúfolásig megtelt ünneplő közönséggel, és az ünnepi szónoklatok, melyeket Zágoni Pál, esperes, Révay Pál, szentgyörgyi, Molnár János, helybeli ny. lelkész, és szerény magam tartottunk, valóban megszentelték az alkalmat. Délben diszebed volt, este koncert, egyáltalában e napon bizonyosságot tettünk a mellett, hogy mi a magyarságnak itt Brassóban nevezetes, és fontos szolgálatot végzünk.

Mint örömdetes tényt kell fölemlítenem, hogy egyháztanácsunk a mult évben a zernesztí vallás-tanítás tiszteletdíjában az államtól 40 frt. hitoktatási tiszteletdíjat eszközölt ki, sőt reményünk van arra, a tanfelügyelő pártfogása alapján, hogy felterjesztett kérésünkre e díj a jövő tanévben még emelkedni fog. Ilyen módon abba a helyzetbe jutottunk, hogy már az elmúlt tanévben a zernesztí hitsorsos növendékek rendes hitoktatásban részesülhettek.

Előterjesztésemre, egyháztanácsunk a mult évben gondolkozása tárgyává tette, mi módon lehetne meg-ejteni egy alkalmas nagy terem építését, hol hetven tagból álló képviselő-testületünk gyűléseit a téli időkben is megtarthassa, iparos tanoncaink vallásosoktatásban részesülhessenek; a konfirmálandók előkészíthetők legyenek, dalárdánk, és a nőegylet próbáit, gyűléseit tartthassa, és végül, a mi a legfőbb, a hol vallásos estélyeket lehessen tartani.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Engedjék meg, hogy itt röviden kifejtsem, mit értek én a vallásos estélyek alatt. Távolról sem kívánunk mi tervbe vett estélyeinken a templomon kívül isten-tiszteleteket tartani, mert hiszen a templom istennek háza, az örök életnek kapuja, ennek gyönyörűségét semmiféle másodrendű alkalmatosság nem pótolhatja. De, miután mi, reformátusok hivatásunknak érezzük isten országát, és annak igazságait keresni: kötelességük azoknak, a kiknek

nagyobb lelki készség adatott, az evangéliom világát fennen lobogtatni, hogy így a hivek egyetemében a buzgóság lelkét ébresszük, nyilván tartjuk, és fejlesszük. Mi tudjuk, hogy a keresztyénség nem üres érzélgés, sem miszticizmus, hanem élet; mi tudjuk, hogy az emberi életet boldoggá csak akkor tesszük, ha megértetjük a tettek mezején verejtékezővel, hogy az igaz keresztyén nem csak akkor imádkozik, mikor kezeit összetéve, a kegyelem zsámolya előtt leborul, ellenkezőleg, istennek lelke kell hogy körülengje mindég a munkálkodó embert, egy szép imádság kell hogy legyen egész élete. E szellemet akarjuk mi felolvasó estélyeink által fejleszteni hitközségünkben. Meg vagyok győződve, hogy a mily mértékben eltaláljuk az utat gyülekezetünk szívéhez, és megértetjük, hogy királyi papság, és szent nép vagyunk, habár a talentumok különbözőleg osztatván ki, így nem mindnyájan elhivottak az ige-hirdetésre, de mindnyájan elhivottak a jó cselekedetre, és nemes életre: oly mértékben fog élni közöttünk a szeretet lelke, oly mértékben virul fel gyülekezetünk. telik meg templomunk buzgó hivekkel, s leszünk áldottak az urtól, mert megbecsüljük azt, a mi szent.

A cél, mely igényli munkánkat, szent; a tervbe vett nagy terem megépítése mintegy lét-érdeünk; igaz, az anyagi erők fogyatékossága okán, tervünket még siker nem koronázta. De, ígérem, ha isten erőt ad, és a ti jóindulatotok mellettem lesz, én meg nem lankadok a szép célért a küzdelemben. Már is oly kilátásaim vannak, hogy remélem isten után, hogy mához egy évre közmegelegedésükre teherem meg ez irányban kedvező jelentésemet. Azért, kérlek szeretettel, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy a mig én munkálkodom ti is munkálkodjatok.

Az év végén számadásukat Vén F. István, és Kiss András, gondnok, aai. benyújtották. Molnár János, számvevő bizottsági elnök a vizsgálat eredményekint előterjesztette a következőkben a cselekvő állást.

a) Az egyházközségi, és iskolai alapnál bevétel 6974 frt. 14 kr. Kiadatott 5034 frt. 60 kr. Pénztár-maradék: 1939 frt. 54 kr.

b) »Molnár János-szegényalapnál« bevétel 17 frt. 2 kr. kiadás 17 frt. 2 kr.

c) »Kepetörlesztési alap« bevétele 19 frt. 80 kr. Kiadás semmi.

A tőkevagyon állaga.

a) Egyházi, és iskolai alap: 7692 frt. 2 kr. mivel 1895-ben 901 frt. 82 kr. kölcsön vétetett, de a folyó év elején a pénztár-maradékból visszapótoltatott, és így tényleg 8593 frt. 84 kr. és 189 frt. 66 kr. kamathátrálék.

b) »Molnár János-szegényalap« 340 frt. 98 kr.

c) »Kepetörlesztési alap« 454 frt. 38 kr.

A jelentés tudomásul vétetvén, úgy a számvizsgáló bizottságnak, mint gondnok aai.-nak a vizsgálat megajjtéseért, illetve, buzgó igyekezeteért tanácsunk jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

Személyi változás a mult évben egyházunk közhivatalnokai között nem történt; azonban, a folyó év elején Benedek Zoltán, s.-hitoktató-kántor eltávozván, hosszas utánjárás után, a mélt. Igazgató-Tanács közvetítése mellett, Saja Viktor, zeneileg jól képzett debreceni tanító-jelöltet hívtuk meg ez állásra.

Hitoktatásunk a mult tanévben úgy a felsőbb, mint az alsó osztályokban színvonalon álló volt, e mellett az énektanítás is kellőleg kultiváltatott.

Nem hagyhatom említés nélkül egyházi dalárdánkat sem. A mult évben a templomban ötször működött, és három dalestélyt rendezett szép sikerrel.

Egyházunk a könyörülő szeretet munkájában az elmúlt évben sem maradt az előzők megett. Egyházunk a »Molnár János« szegényeket segélyező alap kamataiból, és a szegények perselyéből több, mint húsz szegénynek nyújtott segélyt. A »Brankován-alapítvány« évi 100 frt. esedékéből két alkalommal hetven-hetven szegény lett segélyezve. A »Protestáns jótékony nőegylet«, ez egyházunk által létesített jótékony intézmény a mellett, hogy más protestáns felekezet szegényeit is részesítette arányos segélyben, öt ref. szegény asszonynak nyújtott havi, és háromnak rendkívüli segélyt; hatvan ref. tanulót, és több özvegy asszonyt karácson előestéjén felruházott.

A mult évben a templomot a hivek igen szép számmal látogatták, a mit legjobban igazol azon körülmény, hogy persely-pénz címén 147 frt. 4 kr. gyűlt be, melyből a perselyező alkalmazott illetményének ötszázalék, azaz, 7 frt. 35 kr. levonása után elszámoltatott a pénztárba 139 frt. 69 kr. A rendes templomi istentiszteleten kívül tartottam a kir. ügyészség fogházában a ref. raboknak huszonöt istentiszteletet, nyolcat a katonaságnak; Törsváron, és Zernyesten kettőt. Meglátogattam negyvenkét beteget, és jórészen ezeknek urvacsorát adtam. Kibékittem tizennyolc viszálkodó házaspárt, hetet válásra utasítottam. Elláttam 985 ügydarabot.

Egyházas szellemünket, azonban, legjobban igazolják a mult évi kegyes adományok, méltó tehát, hogy ezekről is megemlékezzünk. Gróf Bethlen András, főgondnok egyházi célra adott 100 frtot. Cserei Gábor gyűjtött orgonára 117 frtot. Hájek Károlyné orgonára adott 20 frtot. Krémerné 5 frto. A protestáns nőegylet egy estély jövedelméből 59 frtot. Gencsi Endre, főtörzsorvos gyűjtött orgona-alapra 101 frtot. Koós Ferenc kir. tanácsos gyűjtött orgonára 43 frt. 70 krt. Pataki Ferenc adott 5 frtot. Orgona persely begyűlt 21 frt. 15 és fél kr. Benedek Zoltán orgonára gyűjtött 12 frtot. Jakó Pálné adott 3 frtot. Szász Dénes 2 frtot. Szabó Sándor gyűjtött 50 frtot. Kádár Lajos gyűjtött 18 frtot. Kónya Julcsa 14 frtot. Dr. Kovács Áron 30 frtot. Kiss András 16 frt. 70 krt. Péchy Árpád 50 frtot. Elemi isk. növendékek adtak orgonára 7 frt. 48 krt. Felsőbb iskolások 15 frt. 11 krt. Hájek Józsefné 20 frtot. Fábian János gyűjtött 12 frt. 20 krt. Bibó Árpád adott 1 frt. 50 krt. Brodsi kapitány Szabó Sándor útján 5 frtot. Márk Lajos gyűjtött 13 frtot. Gyertyánfi Emil gyűjtött 20 frtot. Török István adott 1 frtot. A protestáns nőegylet 40 frtot, és Szterényi József 10 frtot templomdiszítésre. Ezekon kívül, Barabás Károly egy papiszéket készítettett, 40 frt. értékűt. Gábor Dénes egy széket az egyházfiaknak, 40 frt. értékűt. Szterényi József, iparfelügyelő úr egy 60 frt. értékű urvacsora osztó kelyhet adományozott. Koós Ferenc, kir. tanácsos készítettett 45 frt. értékű könyvesszekrényt az általa ajándékozott könyvtár elhelyezésére, és Gencsi Endre, dr. főtörzsorvos egy 150 frt értékű diszes templomszéket a papnék, és a

protestáns nőegylet elnöksége számára. A konfirmált növények vettek a papi iroda számára 31 frt. 50 kron tizenkét darab hajtott hátú csinos székét. Az összes ajándékot zások, és gyűjtések értéke 1895 évben 1182 frt. 33 és fél kr. Ezekben kívánom a múlt év kegyes adományainak kimutatását feltüntetni; a folyó évben a buzgóság lelke szintén áldólag hatott, de ennek eredménye elszámolását hagyjuk a jövő év jelentésének.

Ime, mélyen tisztelt közgyűlés, ilyen eredményekben nyilatkozott meg a múlt évben gyülekezetünknek hitélete. Mivel volt bennük összetartás, nagy lépésekkel haladtunk előre hivatásunk útján.

S hogy a hit ihletésétől áthatott hazafiságnak milyen varázsereje van kihatólag a társadalomra is, szép bizonyítékát láttuk hazánk ezeréves ünnepélye alkalmából tartott istentiszteletünk, és faültetésünk alkalmával az általános, lelkes részvételben, midőn megye, törvényszék, városi hatóságok, katonaság, a különböző intézetek tanári kara, a társadalom minden számottevő osztálya, vezetőikkel élén, részt vettek innepélyünkben, úgy hogy az istentisztelet után a faültetésnél jóval több, mint hat-ezer ember érzett velünk, és kiáltotta lelkesen: éljen a haza, és éljen a bölcs koronás király!

Mélyen tisztelt közgyűlés, az elősoroltak nagy bizonyosságot tesznek a mellett, hogy a mi munkánk nem hiában való; szeressük tehát e hajlékot, mely istent, embert, királyt, hazát szeretni, megtanít: akkor nyugodtan nézhetünk a jövő elé, mint emberek, keresztyének, és igaz magyarok.

Én előttem megyék, kövessetek a szeretet nagy munkájának gyakorlásában, és akkor a mi felséges célunk diadalomra jut. Kérem egyben egyházunk nemes presbiteriumát, képviselő testületét, hogy a mint eddig tették, úgy ez évben is nyújtsák a nemes munkában segítő jobbukat; kérem Molnár János, ny. lelkész aát, hogy meleg szívével, bölcs tanácsával álljon mellettünk, mint Nesztorunk, akkor megfontoló vezérek jelszavára áldott lesz a mi munkánk. Most pedig egy év végzett munkáját a közgyűlés elbírálására bízva, istennek áldását kérem gyülekezetünkre, szeretett hazánkra.

Péchy Árpád,
ref. pap.

Az egyházmegyékből.

A nagy-enyedi evang. reform. egyházmegye tavasszi közgyűlése.

Junius 17 ére volt összehíva a tavasszi közgyűlés, melyen mintegy negyvenötön vevénk részt. A millenáris ünnepségek miatt világiak kevesen, lelkészek elég számosan jelentek meg. A gondnoki kart mélt. Pogány György, főgondnok ur képviselte.

Megelőző napon részvényesek gyámintréti közgyűlése és Papi Értekezlet tartatott, húsz tagnak részvételével. A Papi Értekezlet nem tudós dolgoknak recitálásával, hanem gyakorlati kérdések megvitatásával foglalkozott, melyek eredményeképpen megállapodott az értekezlet: hogy olyan ref. szülőktől származott növendéknek, ki a konfirmáció korát meghaladta és nehéz betegségében urvacsorával óhajt élni, adhat urvacsorát a lelkész; tudva, nem hitfelekezetünkhöz tartozó, urvacsorában nem részesítendő.

A közgyűlés milleniumi templomozással kezdődött, 17-én 9 órakor. Ez ünnepélyes isteni tisztelőre a helybeli

hatóságok mindannyian meg valának hiva, de bizony nagyon kevesen vettek részt. A nagy közönség is távol maradt, jóformán csak magunknak templomoztunk. Szomorú jele az időknek.

Az imát Jancsó Lajos, helyettes-esperes mondotta. Ujvári István, ludasi lelkész pedig a 93-ik zsoltár 3—4. versei alapján tartott eszmékben gazdag alkalmi beszédet.

A lélekemelő templomozás után, a közgyűlés színében folyt tovább a gyűlésezés, hol Jancsó Lajos, h. esperes olvasta fel esperesi jelentését, előadván teljesen bevégzett vizsgálati körutjában nyert tapasztalatait is.

Közgyűlés az alább következő jelentést, mlt. Pogány György, főgondnok ur ajánlatára, ki elismerőleg méltatta egyházmegyénk anyagi és szellemi állapotát, hiven vizsátükröző emez esperesi jelentést egész terjedelmében jegyzőkönyvre vétetni határozta. Jancsó Lajos, h. esperes aának, a buzgó odaadással s tevékeny működéssel kifejtett nemes munkáért, melyet nagy gondnal összeállított, részletes jelentése bizonyít, teljes elismerés mellett, köszönet szavaztatik.

A jegyzőkönyvre méltatott jelentés így hangzik:

Nagytisztelőtű és Méltóságos közgyűlés!

Miként az ezredéves tölgy levélkéje rezeg a szédítő magasságban, bátorlalanul állok én is itt, ki nem tudom, ha vajjon ezer esztendő drága hazánk életének s ebben evangéliom szerint reformált, négyszáz évet élt anyaszentegyházunknak lehetek-e avagy csak annyi szolgálatára, éltetésére is, mint ama levél tölgyének?

Szívünkben érezzük, keblünkben hordozzuk a hálát, a köz édes anyá iránt. Azzal kezdé meg, hiven önmagához, nagy-enyedi egyházmegyénk is ezen tavasszi közgyűlést, hogy istennek házában kifejezést adott édes hazánk ezeréves megtartása fölött érzett hálájának. Legyen az ezredéves tölgy gyenge levelének halk susugása erőtlen szóm, midőn e helyen is a kegyelmes isten áldását kérem imádozt hazánkra, legalkotmányosabban uralkodó felséges királyunkra, I. Ferenc Józsefre, hazánk védangyalára, Erzsébet királyasszonyra, a haza kormányzóira, az alattvalók hű seregére és a tölgy egyik hatalmas ágára, a mi Sionunkra, a pár exelence magyar, reformált anyaszentegyházunkra, ebben nagy-enyedi egyházmegyénkre, jelen gyűlésünk székhelyére. Nagy-Enyed nemes városára.

De a szó elhangzik, mint felszárad a harmat a virágnak kelyhén. Nem szó, tett éltette e hazát ezer éven át. Miként egy családban, mindenkinek megvan munkaköre, s hogy miként tölti be kiki azon helyet, mely neki kimutatva van, attól függ a család felvirágzása, vagy este: épp úgy a haza sorsát, emelkedését, avagy bukását, az alkotó tényezők életének minémisége határozza meg.

Elmondhatja evangéliom szerint reformált magyar egyházunk is, a költővel: »játsoztunk mi is ezeréves nemzeti éltünk kített szinpadán s miénk nem volt a legkisebb szerep.« De ám, ha a múltban szép szerep jutott osztályrészünkül, hivatottak hogy legyünk a jelenben is. Avagy lehetne másképpen ez? »Csak sást nemzenek a sasok. Nem szülyáya nyulat Nubia párdúca.« Multon épült fel a jelen és a jövő a jelen szülyöttje. Állhatnánk-e meg szégyenkezve most és nézhetnénk-e az új ezer év küszöbén a jövőbe reménység nélkül? Hisz, ha tétlenül, csupán a múlt dicsőségére hivatkozva, ünnepelnők az örömesztendőt, akkor a hős Rákócziak, Bocskai, a Báthoriak és nagy Bethen Gábor, akkor azok, kik nyomunkba léptek, a mi eleink, kik mindannyian rég elmultanak, sirjukban is megtagadnának mindannyiunkat.

De nem! Nem kell szégyenkeznünk, nagytisztelőtű közgyűlés, mert, ha csak a közel multat nézzük is, hatalmas alkotásai, mint megannyi erősségei, emelkednek a hagyományos szabad szellemnek. Liberális elvéhez hű vala protestáns Sionunk, midőn tagokból az egyesülésben egy testté leve; s midőn mindannyiszor, mikor a haza érdeke úgy kíváná, saját jogaiból is engedett, hogy azoknak átadásával erősítse a közédés anyát. Századok óta egyházi vezetés alatt állott

anyakönyv, házassági ügy, gyermekek vallási hovatartozandóságának szabályozása, de, mert a közérdek így kívánta azt, lemondott minderről. És most, 1895. október 1-től kezdve, az 1894. évi XXXI—XXXII—XXXIII-ik törvény-cikkelyek értelmében, állami kezelés alatt van mindez. Mindazonáltal még eddig nem következett be, mitől sokan tartanak vala, hogy t. i. különösen a házassági szövetségre lépett párok egyházilag is meg ne kössék szövetségüket. Egy pár esetnek kivételével, egyházunk tagjai mindannyian megjelentek isten színe előtt is, hogy kérjék az ő áldását életük e fontos pillanarában; a keresztség szakramentuma minden esetben kiszolgáltatta volt, az elhaltak temetése szintén egyházilag történt. Nem lazult tehát a kötelék hivatás és egyház között. Sőt hiszem, hogy továbbra még szorosabb lesz, mert a tulajdonképpeni lelki gondozásra lelkészársaimnak több ideje marad és az e téren kifejtendő munkásság megtermi a maga gyümölcsseit. Ha anyagi áldozatot kellett hoznia az egyháznak, különösen erdélyi protestáns egyházunknak s nekünk lelkészeknek: tekintsük ezt úgy, mint milleniumi ajándékot a haza oltárán. Vajha, a második ezer esztendőnek már kezdetén, Hungária édes anyánk szerető kezével végig simitná a gályarakok most is szenvedő utódainak gondterhelt homlokát, s mint hű gyermekének gondját fölvenné! Bizom istenben, hogy jó-ságát és bölcsességét átleheli az inrészok keblébe és azok jó szívöknek kifolyásaképpen mi velünk jót cselekszenek. Felszabadul ekkor a nehéz munka által lekötött kéz, felvidul az élet gondjaiban redőzött arc megfrissül az élet és a munkabíró kéz cselekedete, maga az egész élet teljes buzgóságával s igyekeztével amaz erkölcsiségnek megerősítésére leand szentelve, mely alapja s talpköve a haza nagyságának, dicsőségének.

Engedjen meg a nagytiszteletű közgyűlés, ha tán kissé tovább időztem itt, de tegye szívére kezét mindenki s mondja meg, ha nem méltó-e a munkás az ő bérére és nem olyan-e a szegény protestáns lelkész munkája, mely a jutalmat méltón érdemli meg?

De, hála legyen az isten gondviselésnek, hála és

elismerő tisztelet a kezdeményezőnek s létesítőknak, ma csupán csak magunkért kell aggódnunk s nem egyszersmind családainkért is. A fáradságos, küzdelmes élet után, midőn a szegény református lelkész élete, napja leáldozóban volt, fájdalommal tört meg utolsó tekintete árva családján, mert azt minden segély nélkül, koldusbottal kezében kelle hátrahagynia. Most már nyugodtan halhatunk meg, édes kollégák, nem mondhatja senki, hogy rosszabbak vagyunk a pogánynál, mert gondoskodunk a mieinkről. Az országos gyámintézet áldásos intézménye a mi milleniumi ajándékunk. Önmagát dicsőítette meg az egyházi törvényhozás, midőn e nemes, krisztusi szeretettől áthatott egyesületet létesítette. Magunknak teszünk legjobb szolgálatot, ha törvényszabta kötelességeink teljesítésével ez intézményt erősítjük. Kérlek is, szeretett kollégáim, ne legyen közöttünk csak egy is, ki előírt fizetési százalékát a meghatározott időre pontosan be nem szolgáltatná. Különben, tárgysorozat rendjén fogunk intézkedni ez alap kezelésének módzatairól.

Mondhatjuk hát, hogy anyaszentegyházunk hajója halad az élet tengerén és e milleniumi esztendőben, minden szegénysége mellett is, gyönyörködtető látványt tár a szemlélő elé. Mert ha közelebből vizsgálód, meg fogod benne találni a hűség, áldozatkészség, emberbaráti, hazaszeretet és lemondás drága gyöngyeit. Ha olykor a hajó egy, vagy más részének utasai között merül is fel az irányra nézve véleménykülönbség, s míg egyik ezt tartja helyesnek, addig a másik azt itéli jónak: de ez nem hátramaradására, hanem előbbvitelére van az egyház hajójának, mert a vélemények harcában tisztázódnak az eszmék s a lecsendesedett küzdelem után, a próba tűzében kivált aranyelvek lesznek az irányadók. Erdélyi egyházkerületünk hajójának népe is meglátandja és követendő az igazság s szeretet iránytűjének utmutatását s akkor eljut bizonynyal a békeség kikötőjébe, hol építeni fogja tovább a lélekben és igazságban imálandó isten szent templomát.

(Folytatása következik.)

Jancsó Lajos,
egyházmegyei főjegyző.

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

(A Kalotaszeg magyar lakosai falvai, templomai a középkorban, és némi további adatok a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye történetéhez.)

Harmadik közlemény.

Egyházmegyénknek a körösfői vízválasztó hegyen túl levő részében, (mely már, a kalotaszegi fejedelmi sarj, B. D. élces, de találó megjegyzése szerint, csak annyiban tartozik a Kalotaszeghez, a mennyiben a »muszujt« ott is viseli) a következő középkorbeli templomok maradtak fenn.

I. A Kapus-pataka völgyében Győr-Vásárhely, a Kalota-nemből kiágazott Gerőfiek ősi fészke s minden bizonynyal e vidéknek a középkorban főhelye, mit »Vásárhely« neve is mutat. Középkori temploma 1831-ben egészen újból építettett ugyan, de a talált régi feliratos kövek az újra is áthozattak s ott idétlenül a falakba bevakoltattak; csak sajnálni lehet a Gerőfi család utódainak kegyeletlenségeit, a kik családjuk fénykorának emlékoszlopait nem igyekeztek az enyészettől megmenteni.

Egyházi multjáról nem sok adat maradt fenn, csupán Székely J. az erdélyi unitárius eklézsiák történetében a 197. lapon emlékezik meg, hogy hajdan tekintélyes unit. ekla. melynek egyik papja, Vajda-Kamarási Lőrinc, kalotaszegi esperes volt. Hihető, mert a 98. lapon János előbb lonai, majd ó-fenesei papot, sőt még korábbról,

1580-ból, Thordai Máté, mákói papot is emliti, de hogy az unitarizmus mély gyökereit nem verhetett, bizonyítja (135. lap) hogy Radecki Bálint életrajzában már panaszkodik, hogy annak püspöksége alatt, 1616 és 1632 közt az eklklák nagyon megapadtak.

Kis-Kapus jelenben filiális egyház, temploma a késői góth építészetnek csinos műemléke; 1441-ben épült. Szentélye nyolcszögűl képezett három oldallal záródik; diadalíve csucsives, ilyen boltívezete is, melynek közép henger és két mellékhoronya, tagozott hevederei, egyszerű gyámkövekre nyugasztvák. Paizs alakú zárköveinek egyikén a Győrői-család cimere van dombormetszéssel bevésve.

E templom volt a földesur temetkezési helye. Két sírkő korunkig fenmaradt, melyeknek egyike a papi szék háta megett a falba van illesztve, felirata le van törölve, de mégis annyi kiolvasható, hogy Bornemissza Anna emelte 1619. december 10-én Győrői Jánosnak. A másik sírkövet majdnem két láb földréteg alól emeltettem ki a templom földjéről, aligha nem a kriptá szája, töredezett felirata szerint, a Győrői János és Sigmond tetemei fölébe tétetett, kik egy évben, március 18, és július 16-án haltak el. S mostani állásában MCIII-at jelentene, de hihetőleg még az M után D-nek kellett lennie, mely a föld nedvessége miatt, lemállott.

A szomszédos N-Kapuson földesur nem lakott s így templom sem volt. A mostani újabb épület, mely egy ré-

gibbnék helyére épült, melynek portáléja átvitetelt ezen új templom nyugoti falába, művezetéből lehet következtetni, hogy a tizenhetedik században épülhetett. Régi harang nincs, de van egy 1617-ből való urasztali kelyhe, Gieön-gieosi István felirat és családi cimerral: kétkerekű római szekérbe fogott két oroszánt hajt egy kétlábra állott róka, jelképezve, hogy a ravaszság megzabolázni képes a nyers erőt.

Gyalu 1298. jan. 13-ig püspöki birtok, ekkor Mikud bán kicséréli s Gyalu, Fenes és Lonáért, s Ar-Szt.-Király, Nogiglök (Nagylak), Ujvár, Faludi (Kisfalud) s más jószágainak egy évi dézsmáját adja a püspöknek. (E csereokmány közölve: Fejér Gy. Codex dipl. VI. 2. 151 és Urkunden zur Geschichte Siebenbürgen I. 204 l.)

Később, úgy látszik, ismét püspöki lézre kerül. 1556. jan. 11-én a szászsebesi országgyűlés elhatározza, hogy az erd. kath. püspök birtokait elfoglalja s felszólította a püspököt, hogy menjen: »ha mivel ő kigyelme, jó, ha nem: menjen ki belőlük békességgel, minden marháival egyetemben, mert ennek utána nem tudjuk: léssen-e ő kigyel mének békességes kimenetele.« Bornemissza Pál, püspök, ez utóbbit választja s Gyaluból 1556 jun. 11-én indula ki Kassára s gyalui birtoka fiscale bonum lett. (Tört. tár 1880. évf. 140 l. Bunyitai I. 427 l.)

Alig negyvenkilenc évig birták a fejedelmek, már 1599-ben Báthori Zsigmond fejedelem, Naprágyi Demeter, kath. püspöknek, ki a Josika megöletése után kancellárja is lett, adja, de ugyanazon év november 7-én, Bocskai István kétezer hajduval Erdélybe tör s Gyalu, Fenes, Lóna, Kolozs-Monostor s a nádasmenti több falvakat elpusztítja. (Szamosközi Istv. tört. maradv. Pótlék 463 l.) A gyalui vár maga, úgy látszik, épségben maradt, mert 1600. okt. 22-én »Uxor Michaelis Vajdae in arcem Gyalu advecta est. (Szamosközi Pótl. 463 lap), ha el van pusztulva, bizonyosan a romba nem viszi vala.

Ezek a Bocskai hajdúi, velük a Bástá vallo-jai, vad rácai, s a Mihály vajda darabancái voltak a Kapus-Pataka nádásmenti, s kalotaszegi falvak magyarjai egy részének kiirtói; a megmaradottakat 1661-ben a Rákóczi üldöző törökök, majd az utolsó Rákóczi-forradalom labancái ölték ki. Az Erdélyt dúló hadjáratok fő útvonala e két völgy mentén vonulván el, az ezen vonalba esett egyházközségek minde-nike igen gyakran volt kitéve a török-német hadak dúlásai-nak, s hogy a magyarság mindenünnen úgy ki nem pusztult, mint péld. M.-Nádas, és M.-Gorbóru, egyfelől annak kö-szönhető, hogy az erdélyi fejedelmek, Bethlen G. Rákóczi Gy. s legfőképpen Apafi M. a dézmáknak a feldúlt tizenegy egyházak részére lett átengedése által segített rajtuk, hogy egyházukat, s a mi egyre ment, nemzetiségüket, a megmaradottak fentarthassák, megmenthessék. (A tizenegy dézsmás egyház: Körösfő 106 frt. N.-Kapus 212 frt. 70 kr. Gyalu 874 frt. 72 kr. Lóna 1049 frt. Fejérd 1157 frt. 16 kr. Vista 216 frt. 78 kr. Türe 75 frt. Máko 134 frt. Daróc 75 frt. 60 kr. N.-Almás 681 frt. 7 kr. Középlak 185 frt. 98 kr. Lásd a kepeösszeírást.)

Gyalu egyházi multjáról majd semmit sem tudhatni. Hogy ez egyház a legtekintélyesebbek egyike lehetett, mutatja azon tény, hogy Erdély negyedik ref. püspöke, Toronyai Máté az idevaló lelkipásztorságból választott püspökké. (Smirnai Policarp. 41 l.)

Gyaluval egy sorsban osztozott Szász-Lóna, hová

a száz hospitesek a XII. század végén lettek elhelyezve. (Kolozsvár tört. 634 l.) Templomának építési stílje, alakja, bár az idők folyamán eredeti alakjából némileg kivetköz-tetett, a XV ik század utófelére mutat, erre útál barát-mi-nuskel betűkkel feliratos harangja, mely 1482-ből való. (Cristus rex venit in pace, Deus homo factus est.)

Magyar-Fenes. Az 1872-ik évi névkönyvben terjedelmesen megírt történetéhez csak annyi hozzá adni valóm van, hogy a reformáció korszakában épült templomát gr. Haller György 1749 Szent György napján foglalta el. (Bethlen Kata önéletirata, 199 lap.)

Szent-László, a legközelebbi időkben lebontatott temploma a tizenötödik században divó goth stilban volt építve. Valamint minden régi egyház mellett, ha t. i. ujra nem öntötték, úgy itt is egy régi harang van, melyen ily felirat olvas-ható: »Ora pro nobis beate rex LADISLAUS anno dni 1478.«

Régészeti szempotból igen fontos e feirat. Ugyanis: a régészek által általánosan elfogadott tény az, hogy az ugynevezett manuskel irmodor a tizennegyedik század vé-géig tartotta fenn magát s a tizenötödik század kezdetén jött be a barát-minuskel írás, mely a tizenhatodik század közepéig használtatott. Ezen feliratnál pedig csupán a La-dislavs szó van a latintól eltérő betűkkel írva, s az is inkább manuskel betűk felé hajlik, az évszám pedig tisztán arabs számjegyekkel van írva, holott azon korban ezek-nek használata még nem volt egészen bevéve, legalább a négyes számjegyet megfordított nyolcassal fejezték ki. Ha harangon nem lenne, falsifikátumnak lehetne mondani.

E templomot is gr. Haller György, 1749. Szt. György napján, üdvös névnapi ajándékkal ohajtván kedveskedni védszentjének, el akarta foglalni, de, mint Bethlen Kata önélet-irata 199. lapján mondja: »a parasztság nem engedte, jóllehet, az ő jobbágysai voltak, kiket osztán tömlőre is hánjatott.«

(Folytatása következik)

Mihály Elek,
m.-valkói ev. ref. pap.

Különfélék.

— **Makkai Domokos, Bethlen-főiskolánk tanára.** életének 57-ik, tanári működésének 27-ik évében, folyó hó 16-án szivhűdés következtében, váratlanul elhunyt. Valóban váratlanul; hiszen, még férfikorának teljességében életkedv-vel, és sok buzgósággal, odaadással szorgalmaszkodott, dol-gozott a pályán, melyre valódi hivatással lépett. Ugy tudjuk, hogy az utóbbi egy pár év alatt egészsége némileg meg volt ugyan rendülve, de elvesztése mégis megdöbbentő lesz a legszélesebb körben, a hol számos barátja, és megszámlál-hatatlan sokaságu tanítványa fog gyászt ölteni, és őszintén megsiratni. A veszteség felett való bánatnak, és könyhulla-tásnak megmérhetetlen tengerét, mely rá omlott a gyászos özvegyre, és kilenc árvára, enyhítse a gondviselés az ő szent akaratán való megnyugvásnak hitével, a jók részvételével, és azzal a reménységgel, hogy az úr nem hagyja el a benne bizókat. Legyen könnyű a föld az elhaló porok felett.

— **Megjelent, és beküldetett szerkesztőségünk-hez:** Tanügyi, és fegyelmi Rendszabályok és Utasítások az erdélyrészi ev. reformált kollégiumok számára. A hazai or-szágos iskolai törvények, a magyar ref. egyetemes egyház 1891/3. évi zsinati törvényei alapján, és az erd. ev. ref. egyházk. közgyűlés idevonaikozó szabályainak tekintetbe-vételével az 1896 évi egyházk. közgyűlés 46. jkvi sz. hatá-rozata következtében kiadta: Az egyházk. Igazg. Tanácsa. Kapható az Igazgató-Tanács központi irodájában. Ára 50 kr. Nem különben: Tanterv, és Untasítás az erdélyrészi ev. ref. főgimnáziumokkal kapcsolatos elemi iskolák számára. Az erd. ev. ref. egyházk. közgyűlésnek, Kolozsvárt, az 1896 évi

júl. havában hozott 48. jkvi sz. határozata következtében kiadta: Az egyházkerület Igazgató-Tanácsa. Kapható az egyházkerület központi irodájában. Ára 40 kr.

== **Lelkészválasztás.** A pávai ref. egyházközség mult vasárnap egyhangulag megválasztotta lelkészévé Szász Mihály, s-szentgyörgyi ref. segéd-lelkéset. Páva község református felekezete egyházas szellemű, szép tehetségű papot nyert ujonnan választott lelkészében, kit eddigi állásában Sepsi-Szentgyörgy város közönsége is felekezeti különbség nélkül tisztelt, és becsült. A távozó derék ifju segéd-lelkész folyó hó 16 án tartotta meg búcsu-bezédét Szent-Györgyön.

== **Megnyugtatóul közöljük az Igazg.-Tanácsnak** lapunk szerkesztőjéhez intézett következő leiratát. 2986—1896. Nagytiszteletű Esperes Ur! Főtiszteletű Szász Domokos, püspök, aa. tiz éves szolgálata emlékének megörökítésére Nagy József, szebeni esperes aa. útján Virágh József, kisenyedi lelkész által küldött, s Nagytiszteletű által befizetett 2 frt átvételét nyugtázzuk. Kolozsvárt, 1896. évi aug. 11-én. Szász Gerő, az elnök helyett. Maksay János, számvevő.

== **Zsoboki paptársunk némi felsegélésére** ujabban vettünk Bakcsi Sándor, sz. krasznai paptól 2 frtot. Csekme Ferenc, geryeszegi paptól 1 frtot. összesen 3 frt. Eddigi gyűjtésünk: 26 frt. 50 kr. Nem tudjuk elég melegen kérni paptársainkat, barátainkat, emlékezzenek meg e keményen sujtott, meglátogatott kollégánkról. Gondoljanak ama nehéz helyzetre, melybe jutott, s melyből állásánál fogva csak a mi szeretetünk, és támogatásunk által szabadulhat ki. És a szerencse olyan forgandó. A ki ma adhat, holnap kérhet; és jobb adni, mint kérni. Papok, barátim, mutassátok meg, hogy nem csak predikáljátok, de be is töltitek az urnak beszédét jó cselekedetek által.

== **A tiszántúli egyházkerület leendő főgondnokának** nevét már kezdik forgalomba hozni. Alig hantolták

el néhai Vályi János sirját, és már utódját emlegetik. A rohanó idő, a mindennapi élet követelése egyáltalában nem szentimentáliskodik. Rombol és épít, és a hulló könyvek fátyolán keresztül mutatja a jövődőt, mely lenni, megszületni fog. Négy férfit emlegetnek: gr. Degenfeld Józsefet, az alsó-szabolcs-hajduvidéki egyházmegye, Horthy Istvánt, a heves-nagykunsági, Izsák Dezsőt, a szatmári egyházmegye, és Uray Imrét, a beregi egyházmegye gondnokait. A majdnem egymillio lelket, több mint hatszáz egyházat tevő egyházkerületben minden esetre nagy érdeklődést fog kelteni a választás annyival inkább, mert a mint már is emlegetik, nem valószínű, hogy némelyes politikai színezet is fog vegyülni a választásba. Erre pedig, úgy véljük, hogy éppen semmi szükség nincs.

== **Pályázat** A debreceni ev. ref. főgimnáziumban, az 1896—7. isk. évre egy helyettes-tanári tanszékre hirdetik pályázat, melylyel a magyar és német nyelv tanítása van összekötve. Javadalmazása 800 frt. s csak prot. vallású egyének pályázhatnak rá. A pályázók okmányaikkal felszerelt kérvényüket szeptember 1-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához tartoznak beadni. Debrecen. 1896. aug. 18. Kiss Áron. püspök.

== **Hálás köszönet.** A marosbogáthi ev. ref. egyházközség, 17,000 frt. értékben, egy négy tanteremmel és két tanítói lakrészszel bíró állami iskolát építtetvén, a közmívelődés érdekében terhes kötelezettséget vállalt magára. Minthogy az egyházkerületi építkezési alaphoz 15,000 frt. törlesztő kölcsönt vett fel, minthogy a célszerű iskolatérket 2000 frton vehette meg, ezért 17,000 frtnak kamatját és törlesztési hányadát kell évenként fizetni. Költségének fedezhetése céljából, tekintetes Darkó Lajos, pagocsaí birtokos urtól vett az egyház 10 frtot a következő sorok kíséretében: »A maros-bogáthi ev. ref. egyház számára ígért tíz forint ajándékot azon forró óhajtalal küldöm, hogy azon porszemnek nevezhető összeg sok és nemes gyümölcsöt termő fájává nevededjék az ifju nemzedéknek.« A magam és egyházközségem nevében hálás köszönetemet nyilvánítom ez önmagát dicsőítő becses adományért. Maros Bogáth, 1896 augusztus 13. Kiváló tisztelettel Tokaji János, ev. ref. lelkész.

HIVATALOS RÉSZ.

3047—1896.

KÖRLEVÉL,

valamennyi erdélyrészi evang. református kollegium m. t. Elöljáróságának.

Mihez tartás, és további eljárás végett tudatjuk, hogy az idei szeptember havi javító érettségi vizsgálatok a kolozsvári ev. ref. kollegiumban szeptember hó 15-ik napján, báró Bánffy Ernő, algondnok, és egyházkerületi igazgató-tanácsos oméltósága elnöklése mellett fognak megtartatni. Kolozsvárt, 1896. augusztus 12-én.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Szász Gerő,
az elnök helyett.

1704—1896.

KÖRLEVÉL,

valamennyi erdélyrészi evang. református kollegium mélt. t. Elöljáróságának.

A vallás-, és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úrnak folyó évi 836. eln. szám alatt kelt leiratára hivatkozva, felhívjuk a mélt. t. elöljáróságok figyelmét a travnikai érseki főgimnázium érettségi bizonyítványai ügyében kibocsátott, és a »Hiv. Közlöny«-ben megjelent miniszteri rendeletre. Kolozsvárt, 1896. augusztus 17-én.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Szász Gerő,
az elnök helyett.

1077—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, az udvarhelyi egyházmegyébe kebeleztetett etédi egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma: gazdasági épületekkel ellátott lakáson kívül, 243 frt. 39 kr. értékű kepe és kanonika-porcio haszonélvezete. Csak okleveles tanítójelöltek és tanítók pályázhatnak, mivel a megválasztandó a szervezés alatt álló állami iskolánál, mint harmadik tanító fog alkalmaztatni, miért az állami tanítók részére megállapított javadalomban részesül.

Pályázati határidő: 1896. szept. 6. Folyamodványok nt. Menyhárt András, esperes aa.-hoz küldendők, Kecsetbe, (u. p. Sz.-Udvarhely.)

Kolozsvárt, 1896. aug. 8.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

1085—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a kolozs-kalotai egyházmegyébe kebeleztetett m. gy. monostori papi állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: jó és kényelmes lakás, nagy kerttel, gazdasági épületekkel, fizetés 674 frt 64 kr. melyből mintegy 600 frt. a hivek által Szt. György és Szt. Mihály napkor, két részleiben fizetendő készpénz, a többi a kan. porció értéke.

Pályázati határidő: 1896. szeptbr. 13-ika. Folyamodványok nt. Deési Gyula, esperes aa-hoz küldendők, Gyaluba.

Kolozsvárt, 1896. aug. 10.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

1095—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebeleztetett szövérdi egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, és terjedelmes gyümölcsös kerttel, továbbá 425 frt. 4 kr. mely áll 213 frt. 4 kr. értékű kepeből továbbá kánonika-porcio jövedelméből, és 212 frt. államsegélyből.

Pályázati határidő: 1896. szept. 18. Folyamodványok nt. Ravasz János, esperes aa. hoz küldendők Mező-Bándra.

Kolozsvárt, 1896. aug. 13.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVI. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1896. Augusztus 27.

35. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Munkálkodjunk, míg nappal vagyunk.

Végig néztük az ezredéves kiállítást. Ezzel ugyan csak azt tettük, a mit más, közel két millió honfitársunk, s hogy mi is hoztunk el onnan egy csomó benyomást, ez is megint csak természetes, és közös azokkal a fenn tisztelt atyánkfiaival, a kik ott jártak nyitott szemekkel, és szerető szívvvel. És ha csak arról volna szó, hogy pusztán hazafias érzéseimnek adjak kifejezést, akkor dithirambot kellene zengennem, és azt mondanom a nagy magyar Demosthenessel: »leborulok a nemzet nagysága előtt.« De, mint egyházamat is a rajongásig szerető ember, kerestem ott annak az egyháznak is a kiállításban, és általában az ezredév alkalmával tartott innepélyességeken, kongresszusokon való részvételét is, a mely egyház teljes joggal vallja magáról, hogy a nemzet-fenntartó erő par excellence benne nyilvánult, a lelkiismereti szabadságnak, a melyből az alkotmányos szabadság is született, ő volt az előharcosa, és zászlóvivője, a kulturának hordozója, a nemzeti erők, és erények ápolója, és annak, hogy ma nemzet vagyunk e hazában, a legerősebb, nemcsak, hanem egyedüli tényezője. Kerestem az ezen egyház életéről bizonyosságot tevő külső megnyilatkozásokat az újabb időből, a jelenből; mert hiszen, a multból eleget találtam azokban az elsárgult foliánsokban, a melyek atyáink, elődeink hitéről, munkásságáról, önfeláldozásig menő harcairól, küzdelmeiről, bámulatos erejéről, és törhetlen lelkesedéséről beszélnek.

Nem szólok iskoláinkról. Azok még csak produkáltak valamit, bár szomorúan kell ezeknél is tapasztalnunk, hogy a pedagogia terén már többé nem a mi kollegiumainké a vezérszerep, a zászlót már nem mi tartjuk kezünkben. Holott annak a tanügyi kongresszuson szinte az unalomig hangoztatott egységes, és nemzeti

szellemű oktatásnak és nevelésnek a mi főiskoláink voltak a megvalósítói, és letéteményesei. A tanügyi kongresszuson elmondott beszédek, és felolvasott értekezések majdnem kivétel nélkül e két eszme körül forogtak. A száraz malomban mind ezt örölték. De, lángliszt nem csordult le a garaton, legfeljebb egy kis derce. A felöntött gabonának nem volt siker tartalma, vékony falu üres szemek voltak csak. Egységes, és nemzeti nevelésünk multjára senki ügyet nem vetett, s nem nézte meg, hogy kollegiumainkban az eszme annak idején miként öltött testet. Mi voltunk a hibások, mért nem akadt annyi professzorunk között csak egyetlen egy is, a ki kimutatta, fölfejtette volna, hogy azon az alapon, a mint ti kergetitek az egységes, és nemzeti nevelést, és oktatást, soha el nem éritek, sőt előttetek e kettő csak üres szólam, tetszetős frázis, formulálni se tudjátok, még kevésbé vagytok képesek az eszközöket megmutatni, a melyekkel elérhető, és életbe hívható. Ez a nevelés egyszer megvolt; de leszakították az egész közoktatást a nemzeti talajról, elvágták gyökérszárait, a melyek a nagy multba nyúltak, és onnan táplálkozva, életet adtak a fának. Örökös kertészkedéssel, kapkodással nyesegették, s a külföldi plántákkal körülültetve, elszivatták erejét. Es mi mindezt elnéztük; mindenhez azonnal csatlakoztunk; ős eredetiségünket levetkőztük, és míg modern iskolák lettünk, lettünk egyszersmind oktató, dresszirozó intézetek; de, nem maradtunk meg nevelői felséges hivatásunknál.

Azt mondhatja erre valaki: mi, mint jó pedagógusok, elvégeztük feladatunkat; megtanítottuk, és fölneveltük az embereket a mi eszméinkre, áthattottuk velük a társadalmat, az államot, most már ez a tőlünk tanult eszközökkel folytassa, mint erősebb, és hatalmasabb, a munkát. Ma már nincs értelme a mi speciális, chauvinista érdekeink előtérbe állításának.

Igen, ha tényleg így volna! De, hogy nincs így, azt bizonyítgatni, egészen henye dolog volna. Hogy a protestántizmus mennyire talajt vesztett mindenfelé, azt csak az nem veszi észre, a ki nem akarja.

Menjünk csak vissza a kiállításba, és tartsunk csak egy kis szemlét a kiállítással kapcsolatosan tartott mindenféle összejövetelek, ünnepélyes ülések, és kongresszusok felett.

Egészen egyházi jellegű, s egyházunk életét mutató dolog mi van a kiállításon? Régi egyházi klenodiumaink közül ott tündöklök ugyan egynehány, hirdelve az ősök áldozatkészségét. De hát az ismeretes, hogy soha sem volt sok aranyunk, és ezüstünk. Hanem hol vannak azok a dolgok, a melyek a léleknek erejéről tanuskodnának? A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság nehány kötetnyi munkája az egész ott a könyvkiállításon, és az erdélyi egyházkerületnek domborművű térképe, mely arról tesz bizonyosságot, hogy van egy erőteljes, tevékeny püspöke a magyar ref egyháznak, a ki templomokat, és iskolákat épített, javított, és védbástyául körlelkészséget szervez.

Jól van. A mi hatásunk a lelkekben van, ezeket pedig nem lehet kiállítani. Hogy állítsuk ki azokat a termékeny sziveket, a melyek harminc, hatvan, vagy százannyit teremnek az evangéliomi erők hatása alatt?

Igaz. Hanem a te hited a te cselekedeteidből tetszik meg. És ha még a cselekedetek sem állíthatók ki, ámbár ha volna egy csomó humanitárius intézményünk, ha volna külmissziónk (íme, a katolikus misszióknak van egész külön kiállítása az Andrássy-úton), ha volna biblia- és vallásos iratokat terjesztő társaságunk, sat. akkor cselekedeteinkből is lehetne valamit közszemlére állítani: de, ha volna egyházi nagy, és erős közszellemünk; ha volna bennünk égő, és élő vágy arra, hogy igazán, és komolyan, összefogott erővel építsük a mi egyházi életünket, tegyünk valamit a hitélet ébresztésére, a hivek megtartására, és erősítésére; sőt még arra is, hogy hiveket szerezzünk zászlóink alá; ne csak megtartsunk, hanem hódítsunk is, és ha volna akkora hitünk, hogy azzal birtokunkban szent hivatást, nem csak, de szent kötelességet éreznénk ennek a századvégi társadalomnak újjá alakítására, az égi erőknek felmutatásával ennek megszentelésére: akkor e lélek összehozott volna bennünket a négy szelek felől, és tanácskoztunk, és imádkoztunk volna együtt,

hogy mit kellene cselekednünk az istennek nevében, hogy minél virágzóbb, és boldogabb újabb ezer évet biztosítsunk nemzetünknek.

Vajjon, összejöttek-e?

De, annál inkább összejöttek a róm. katolikusok, s ha nem Eszterházy Miklós Móríc gr. meg Lonkai Antal veje, Hortoványi József, és más ilyen ismert róm. katolikusok, meg megyés püspökök, sat neveit olvasnánk a tudósításokban, ha nem csak a kongresszus tárgyait vennénk szemügyre, azt hihetnénk, hogy a protestánsok tartottak egy nagyszabású kongresszust, és most megindulnak egy óriási társadalmi akcióra, mert érzik, hogy csak azon a fundamentumon állhat fenn haza, egyház, és társadalom, a mely egyszer vettetett, és minden csatornán át be kell vinni az emberekbe az evangéliomi erőket, mert csak ezek tehetik őket boldogokká e földön, és üdvözíthetik a mennyben.

Képzeljük el. Az I-ső szakosztályban (hitbuzgalmi, és jótékony egyesületek) Balogh Ferencnek ily című értekezése: »A hitbuzgalmi egyesületek szervezésének szükségessége, és módja« alapján kimondják, hogy nőegyletek alakítandók a hitélet fejlesztésére, a segélyezésre, a cselédek védelmére, a lelencek felügyeletére, és népkönyhák felállítására; továbbá, mértékletességi, és káromkodás elleni egyesületek létesítendők, és végül, hogy temetkezési, és betegsegélyző egyletek. Persze, mindezek speciális egyházi célzattal.

A II-ik szakosztályban (irodalmi egyesületek) a Magyar Prot. Irodalmi Társaság titkára, Szócs Farkas, és a Sárospataki Irodalmi Kör tagja, Radácsi György fejtegetvén ama módokat, a melyekkel keresztül lehetne vinni, hogy ezentúl minél gyakoribb legyen az érintkezés a prot. írók, és a prot. egyesületek között; továbbá, értekezvén a prot. szellemű irodalom fölvirágoztatása felett, és végül, rámutatván az eszközökre, a melyekkel a prot. szellemű irodalmi termékek elterjesztésének: kimondja a kongresszus, hogy, sat.

A III-ik szakosztály (társadalmi egyesületek) dr. Szabó Aladár indítványát magáévá téve, a következő határozati javaslatot terjeszti a kongresszus elé: 1. a kongresszus ajánlja figyelmébe minden egyes prot. egyesületnek prot. szellemű felolvasások tartását; 2. népkönyvtárak felállítását; 3. a nemzeti kulturális feladatok felkarolását; és 4. hogy a prot. egyletek fogyasztási szövetkezetek (piculás bankok) létesítésével a nép anyagi helyzetén is javítsunk.

Végül, a IV-ik szakosztályban (prot. legény-, és munkásegyletek) Szilassy Aladár értekezett a prot. ifjúsági egyletek országos szervezéséről; Petri Elek a munkásegyletekről, Kovács Albert a magyarországi prot. kisiparosok országos segítő-, és nyugdíjalapjáról, s a kongresszus elé terjesztetvén a szakosztályban elfogadott határozati javaslatok, az ezeknek minél előbb leendő életbe léptetését mondogta ki, és az egész prot. közönséghez ily értelemben a támogatásra felhívást bocsát szét, s már most vidékenkint kijelöli a kongresszus tagjai közül azokat, a kik a különböző megállapodásoknak, határozatoknak propagandát csináljanak, sat. És végül, a dunántúli egyházkerület főgondnoka a következő feladatokkal zárta be a kongresszus utolsó ülését! »A vallástalanság, és a vallás iránti közöny az a két nagy veszély, a melyek ellen küzdenünk kell. És nem elégséges az, hogy bizonyos hivatalos aktusok alkalmával nyilvánítsuk azt, hogy protestánsok vagyunk, hogy prot. templomban kereszteltettünk meg, hanem szükséges az is, és elvárom Magyarország minden kálvinistájától, hogy minden percben kész legyen, bizonyosságot tenni az ő hitéről. »Ne keressük messze távolban a célt, mely felé törekednünk kell, hanem a legkisebb, a legszerényebb hatáskörben is érvényesítsük lelkiismeretünk parancsszavát.« »Az a szervezet, a melyben erő nincs, az a végpusztulás felé közeledik.« »Kell, hogy mindnyájan hozzájáruljunk a nemzet megmentéséhez.« Sat.

Ime, eltanulta tőlünk a római egyház, persze nem a magyar protestánsoktól, hanem a külföld nagy prot. népeitől, mindazokat a hitvédő, hitfentartó, és hitterjesztő eszközöket, irodalmi, társadalmi, és egyesületi tevékenységi módokat, a melyek pedig tulajdonképpen az ő lényegével ellenkeznek, és a melyek nála mind csak hatalmi, és politikai eszközök, mert jobb, és célravezetőbb volt az inkvizíció, meg a syllabusok, és kongregációk, a míg ezeket használhatta, mondom, eltanulta a protestánsoktól mindezeket az eszközöket, és módokat, a melyek alkalmasok az egyházi élet felvirágoztatására, és a melyekkel a külföld prot. egyházai azokat az óriási eredményeket érik el, s most minket, magyar protestánsokat ezekkel ver, és ezekkel csinálja a regnum Marianumot.

Hát, mi mikor ébredünk fel?

Nekünk is lehetett volna az ezredéves jubileum alkalmával olyan kongresszusunk, a honnan

aztán megtermékenyített lélekkel, munkára felajzott készséggel, és egyházunk iránt való égő lelkesedéssel mentünk volna szét, hogy »a legkisebb, és a legszerényebb hatáskörben is érvényesítsük lelkiismeretünk parancsszavát.«

Nem lehet, nem szabad továbbra is megelégedni a prot. egyháznak eddig tanúsított magatartásával. Munkálkodnunk kell, míg nappal vagy. Össze kell hiveinket tartanunk; a protestáns öntudatot bennük föl kell ébreszteni, hogy ide s tova ne hajtassanak mindenféle tudomány szele által; az evangyeliomi erőket be kell vinnünk az egyénekbe, a családokba, az iskolákba, s így a társadalomba; különböző egyesületeket kell alakítanunk evangyeliomi alapokon, és ne azt keressük örökké, hogy: hja, ezt, vagy azt, itt, vagy ott nem lehet megcsinálni, hanem azt nézzük meg, hogy mi a feltétlenül szükséges, és ha valaminek szükségességéről meggyőződünk, akkor csináljuk is meg. »A tett halála az okoskodás.« A római egyház, és szekták nem okoskodnak, hanem tesznek. A ki abdikal, azt elsöprik. Hasson át bennünket atyáink ama hite, hogy ezt a népet, ezt a nemzetet ezen a földön magyar-nak, és szabadnak csak mi tarthatjuk meg. A római katholicizmus, lényegénél fogva, kozmopolita, és szociálista; a szekták a nemzet testét szétdarabolják. Nemzet-alkotó, és fentartó erő csak a protestántizmusban van, vagy mondjuk így, csak az evangyeliomi egyházban, mert az általános »protestáns« név némi negációt tartalmaz; pedig a mi erőnk nem a negációban, hanem a legpregnansabb kifejezett pozitivumokban van. Ezeket a pozitivumokat kell kifejtenünk, és akkor miénk a jövő.

Munkálkodjunk, míg nappal vagy.

Kenessey Béla.

A millenáris kiállítás közoktatásügyi csoportjáról.

Ha a budapesti Városliget régi fenyvesében a székelő-kapun átlépünk, be a kiállítás területére, és ha itt, a kapun belül, balra tekintünk, legott szemünkbe ötlök egy faragott kőből, görög izléssel épült díszes pavillon, homlokzatán e felirással: K ö z o k t a t á s.

Ebben a pavillonban láthatjuk meg művelődésünket teljes mivoltában, a gyermek munkáitól a legfinomabb műszerek komplikált készítéséig az iparos tanulók kezdetleges rajzaitól a rajztanár-képző, és iparművészeti iskola művészi színvonaláig.

Az állandóságra szánt épület belseje, és a kiállítás beosztása nagyon tetszetős. Jón oszlopokon nyugvó tornác fogadja a belépőt. Az épület főhajója három teremre

különül. Elül van a népoktatás, közepén a művészi, hátul a felső oktatás terme. A baloldali mellékhajót az ipari, és kereskedelmi iskolák kiállítása foglalja el, ugyanannyi teremben; a jobboldali mellékhajót pedig a műegyetem; átnyúló termét a középiskolák kiállítása tölti be.

A rendezés minden ízében modern, sehol nyomát sem mutatja az oktatás legnagyobb veszedelmének, a pedánságnak. Van is elég látogatója, jó hírek is örvend szélitiben; hisz, változatos látni valót nyújt a tájékoztatlanoknak is, és jóformán egyedül barátságos a szomszédos pavillonok közt, a melyekben csupa cémentből, kőből, fából, és vasból gyúrt rideg tárgyak vannak összehalmozva.

Egyébiránt, sietve kijelentjük, hogy mi a kiállítást nem akarjuk bírálni. Ezt, előre látható elméleti vitatás nélkül, meg sem is tehetnők; minthogy mi, joggal, vagy jogtalanul, erősen az individualitásnak hódolunk, az oktatásügyi államkormány pedig, úgy látszik, mint szuverén kiállító, az egyéniségeket mind a Nirvanába óhajtja sülyeszteni, s csak azt célozza, hogy a kiállított tárgyak nagy összességükben az állami intézmények, és iskolarendszerek becsét dokumentálják. Más szóval, úgy tűnik fel nekünk, látva a sok hivatalosan tervelt, és kiállított alapfelszerelést, hogy a kiállított darab becse egyértékűnek vétetik a megfelelő állami intézmények rendszerének a becsével. Ellenkezőleg, mi a kiállító produktív egyéniségekre, legyenek azok egyesek, vagy intézetek, függesztjük tudnivágyó tekintetünket, a mi mellett aztán a tisztán kereskedelmi cégek, és az iskolarendszerek szín-tájai egészen figyelmen kívül maradnak.

Sőt, a kiállító egyének, és intézetek kitüntetésében is igen valogatóságok leszünk, részint a rendelkezésünkre álló tér szűke miatt, részint gyakorlati szempontból, hogy olyasmire ne fecséröljük a szót, miből semminemű okulást nem merithetünk.

Szemlénket az előteremben kezdjük, a melynek közepén a király életnagyságu márványszobra áll, gyönyörűen diszitve a Szirmai-Mészáros Jusztin virágkészítő műterméből kikerült művirágokkal. A szobor előtt Magyarország nagy dombormű-térképe terül el, a mely Kogutowicz és Társa, magyar földrajzi intézetében készült. Ugyanitt, a többnyire állami, polgári, fiu- és leányiskolák rajzai, írásbeli dolgozatai, és női kézi munkák közt, láttuk Spolarich János, nagyszőlősi rajztanárnak sodronyhálós, forgatható képsíkkészítő rendszerének az ábrázoló geometria tanításához szerkesztett tábláját, a mely különféle vetítési módok szemléltetésére való. Eredeti találmány, mely erősen lekötötte minden ott megfordult szakember figyelmét. Pár lépéssel odább, sok kíváncsi nézőt gyűjt vala maga körül a bajai városi polgári fiúiskola világórája, mely a nap huszonnégy órájának megfelelő beosztással forgó körlapján, a föld minden pontjáról mutatja az időt; figyelmet ébreszt a Herresbacher-féle számológép, és Hopp Lipót, zilahi rajztanárnak a Meszes-hegységet feltüntető dombormű-térképe is. Nagyszabásúak, azonban, a soproni szülőj-d-iskolának, a soproni ág. ev. tanítóképzőnek, és a budapesti protestáns árvaháznak szülőj-d-készítményei, tanmenet szerint bemutatva.

A szülőj-d-rendszer, vagyis, a kézügyességre tanítás egyelőre az elemi oktatás terén nagy reformokat helyez

kilátásba, a hol sok mindent össze-vissza tanítunk, a nélkül, hogy a gyermekre ráerőszakolt tananyag értéke arányban állana a reá fordított idővel, és fáradtsággal. Ugyan, mi haszna van, például, a falusi gyermeknek abból, ha megtanulta, mi a személyes névmás, vagy, az időhatározói mellékmondat? Hát abból, ha gondolkodás nélkül elmondja, hogy a Montblanc hány méter magas, s hogy Chikágónak hány ezer lakója van, holott egy négy sorból álló levelet hibátlanul megírni, nem tud; egy tíz-tizenkét méter magas fa, vagy torony magasságát megítélni, képtelen; egy szöveget a fába, vagy falba verni, nem tud, a nélkül, hogy körmére ne koppintana. Lányaink tanulnak csillagászatant, mértant, cimbalmot, de házvezetésre, takarékos gazdaszonykodásra nem növeljük őket. Ezeken a visszasságokon akar változtatni a szülőj-d-iskola, mely azon fáradozik, hogy gyakorlati haszna is legyen a tanításnak, olyan, melyet a gyermek átvisz az életbe. Főapostola ennek az ügynek Schranz Mihály, a soproni kézügyességi iskola igazgatója; egy másik buzgó terjesztője Guttenberg Pál, a ki az országos szülőj-d-egyesület élén fejt ki áldásos munkásságot. E két derék tanfőru a szűnődő folyamán, Budapesten, a protestáns árvaház helyiségeiben, mintegy hatvanegy tanító, és tanítónő részére tanfolyamot nyitott. Mi magunk is ellátogattunk e tanfolyamra, és személyesen győződünk meg arról, a mit Szterényi József, orsz. iparoktatási igazgató, mint miniszteri biztos, a tanfolyam megnyitásakor mondott, hogy t. i. »mi nem mesterembereket akarunk képezni, de művelt, ügyes, munka-szerető, s erkölcsös embereket növelni. Erre pedig szüksége van a leendő földmivesnek úgy, mint a leendő miniszternek. Mi nem akarunk terhet róni a tanítóra, de szeretnők a népiskola egész beléletének olynemű átalakítását, hogy annak keretébe, mint növelési eszköz, a szülőj-d-oktatás is fölvétessék.« Vajha, ennek az életre növelésnek ezt a gyakorlati módját egyházkerületünk is figyelemre méltatná, és felkarolná!

A pavillon előterméből jobbra nyíló teremben a kisdédóvó intézetek, és az elemi népiskolák kiállítása van elhelyezve. Az előbbieik közül kitűnnek az Országos kisdédóvó egyesület kisdédóvónőképző intézete, és árvaháza nem csak történetük leírása, működésük táblázatos kimutatása, évkönyveik, és épületrajzaik, hanem tanítványaik írásbeli dolgozatai, rajzai, és alaki munkáik által is. Az elemi népiskolák közül a dévai, piski, görgény-szentimrei, munkácsi (államiak) és a debreceni ev. ref. népiskolák, valamint a makfalvi (Wesselényi-féle) székelynemzeti fiúiskola kiállításai domborodnak ki legjobban. Írásbeli dolgozatok, rajzok, női kézimunkák, lombfűrészeti munkák a növendékek részéről; értesítők, tankönyvek, tantervek, órarendek, épületrajzok, és fényképfölvételek az iskolák részéről: ezek adják meg e csoport jellegét. Dicsérettel kell kiemelnünk az elemi iskolák csoportjából, Piller József, tiszaujlaki tanító ivókészülékét. A ragados bajok olyan könnyen átragadnak a közös ivóedény útján a beteg gyermekről az egészségesekre, hogy célszerű volna, ha az iskolákban elterjedne ez az okosan kiesztelt ivókészülék, a mely nem csak hogy szűrt vizet ad, hanem mindenik gyermeknek a saját bádogpoharában adja.

Ránk nézve legérdekesebb, és legtanulságosabb a középiskolák kiállítása volt. Az összes újabb középiskolai épületek ügyes akvarell-képeit, és tervrajzait láttuk itt együtt; a miből kitetszik, hogy újabban nagyon sok történt a középiskolák föllendítése érdekében. Tizenkét év óta egyre javítják, és alakítják át a régi dűledező épületeket, s ez idő alatt az állam kétféle forintot költött iskola-építkezésekre; mintegy száznyolcvanhét középiskola van képviselve a kiállításon. Erdélyi ev. ref. egyházkerületünknek mind a hét gimnáziuma a tanulók írásbeli dolgozataival, rajzaival, iskolai nyomtatványokkal, a kollégiumok történeteivel, és a tanárok irodalmi működésének bemutatásával jelentékeny részt vesz a kiállítás sikereinek emelésében.

(Vége következik.)

Parádi Kálmán.

A gernyeszegi egyház milleniumi emléke.

Alapító levél.

A gernyeszegi ev. ref. egyházközség, a magyar nemzet ezeréves fennállásának jubiláris esztendejében, e nevezetes esztendő emlékére elhatározta, hogy egy egyházközségi

Milleniumi Szeretetházra

az első fundamentumot lerakja, s ez intézet létesítésére a következő alapítványokat teszi és a következő szabályzatokat hozza.

I. Tőke megjelölések.

- Az egyházközség szorgalmi pénztárából ez alapra átesz 100, egy száz koronát;
- ide rendeli örök időkre a minden urvacsoraszti perselypénzt;
- ez alap növelésére minden évben egy népbált rendez;
- jelenlegi és későbbi kegyes adakozások;
- a »Csekme Ferenc milleniumi alapítvány« tőkekamatjának négytized része szintén hasoncélra lévén rendelve, ez is felhasználható lesz.

II. Az intézet célja.

Az idők távolában annyira növekedvén a tőke, egy Milleniumi Szeretetház építendő, hol az alap erejéhez mérten, legyen legalább két szoba, egyik kórházképpen, az egyházközség szegény betegei számára, a másik árvaházul, az egyházközségbeli teljesen vagyontalan, egész (apa és anya nélküli) árvagyermek elszállásolására.

Jogában hagyatik a következő nemzedéknek, hogy a szükség és alap erejéhez mérten, előbb csak a kórházat, vagy az árvaházat létesítse, gondoskodván azonban az alaptőke oly módon leendő kezeléséről, hogy idővel mind a kettő megvalósulhasson.

Betegek és árvák élelmezése, betegek orvosoltatása, árvák ruházása, természetesen, mindig az alaptőke csorbitása nélkül, a folyó évi jövedelem erejéig mehet, sőt a folyó évi jövedelemből is, legalább 10 tiz százalék, mindig a tőke gyarapítására fordítandó, hogy az intézet hovatovább erősebb lévén, valamikor az

egész község számára áldást csepegtető forrássá legye hol minden beteg és minden árva, a mindenható krisztusi szeretetnek jótékonyágában részesüljön.

III. Alapkezelés.

Az intézet alapját azok kezelik, kik az egyházközség többi vagyonának is törvényes kezelői: gondnok, presbiterium, közgyűlés, pap. És az intézet az egyház testéhez mindenben hozzá tartozik.

IV. Háztartás.

Betegekre és árvagyermekre, egy az intézetben lakó s mérsékelt díjazásban részesülő kórház- és árvaanya ügyel fel, ki, mint ilyen, az egyházközségnek rendes hivatalnok (diakonisszája) s általa választatik.

V Vegyes intézkedések.

Most, a milleniumi nagy ünnepek alkalmával országsszerte, ugynevezett milleniumi emlékfákat ültettek. Jelen alapítványunk is egy ilyen emlékfá. Az elültetett fák lassan-lassan megfogamzanak, gyökeret vernek, lombot hajtának. Talán, jelen alapítványunk is valamikor, az idők távolában, egy olyan evangéliumi terebélyes fává nővendő, melynek ágaira reá szállanak a könyörület, irgalom, részvét és felebaráti szeretet égi madarai s fészket raknak reája.

Hasonlatos a mennyeknek országa a mustármaghoz, melyet az ember vevén, elvet az ő mezejében. Mely, jóllehet minden magoknál kisebb, de mikor felnevekedik, a füvek közt legnagyobb és végre, fa nevedik belőle annyira, hogy az égi madarak reá szálljanak és fészket rakjanak az ágain. (Máté ev. XIII. 31—32)

A magyarok istene, ki ezer évig fentartotta nemzetünket: tartsa meg újabb ezereken át s áldja meg a mi szeretett Gernyeszeg községünket is. Amen.

Kelt Gernyeszegen, a magyar nemzet ezeréves életének jubiláris esztendejében, 1896. május 10.

(Aláírások.)

*

Nagytisztelatu szerkesztő ur! Kecskeméti Lajos, szamosfalvi kollegánk, közölve milleniumi emléket, jutott eszembe, hogy én is közöljem a miénket. Püspök aa. milleniumi körlevelében ajánlotta, hogy e nagy esztendő emléket valami állandó alkotással is jelöljük meg. Ugy tetszik, nem volna rossz, ha ezen alkotások nyilvánosságra is hozatnának. Mi a fönnebbi emléket állítottuk. Nem tudom, mit szól hozzá a »Szeretetház« nagymestere, Nagy Domokos, barátom. Körülbelül azt, hogy ennek csak XVI. Ferenc József, vagy II. Árpád idejében leendő gyümölcse. Ugy sem baj. A Gáspár-olvasókönyvből emlékszem e versre:

Ezt a diófát itt nagyapám ültette:

Nem maga hasznáért, másért cselekedte.

Csekme Ferenc.

Az egyházmegyéből.

A nagy-enyedi evang. reform. egyházmegye tavasszi közgyűlése.

(Folytatás.)

Egyházmegyénk múlt évi életét ha tekintjük, abban a megszokott csendes és zajtalan, de üdvös munkálkodás megnyugtató képét találjuk fel. Még a jelenben, most négy

hónap multán is észlelhető, nagytiszteletű Sándor János, hivatali elődöm igazságos, buzgó vezetésének előnyös hatása, mert nagy részben ennek tulajdonítom, hogy helyettes-esperességem alatt is mindennek kellő rendben valának. Egyházmegyénken kívül keresendő az ok, a mi miatt ő február 10-iki rendkívüli közgyűlésünkben, ott megokoltan, visszavonhatatlanul lemondott és az egyházmegyei közgyűlés minden kérése, elismerő nyilatkozata dacára is, az esperesi tisztet tovább viselni, nem vala hajlandó.

Törvényeink értelmében, ez idő óta, február 10-től kezdődőleg, az esperesi teendők végzése erőteljes vállamra nehezedett, s ha végezhettem olyképpen legalább, hogy fennakadás ne történjék, azt a fentebb vázolt körülménynek, a méltóságos főgondnok-főispán úr bölcs irányításának, és az egyházmegyei tanács együtt munkálásának tulajdonítom. Kérem, és remélem a jóakaratu elnézést, ha mindezek dacára nem felelheték meg teljes mértékben kötelességemnek.

Az október 28-án Tordán tartott őszi közgyűlés óta nt. Sándor János, 1009—1234 (1895) f. számokat, 225, ez évben 1—157 (1896) f. számokat, 157, összesen 382 folyó számot látott el. Igatúra ő hozzá ez évben 91 drb. hozzám 92—436, 344 darab érkezett; kiadványaim száma 158—583, 425, tehát rövid négy hónap alatt 769 számot kellett ellátnom. A mi, ha tekintetbe vesszük, hogy ezekben foglaltatik a mélt. Igazgató-Tanács által, tökébiztosítás megtekinthetése végett, felrendelt tökékimutatás, országos gyámintézetben fizetendő százalék-kimutatás, s több nevezetes tárgy, oly tekintélyes szám, melynek elintézése nem csekély erőt, és fáradságot igényel. De, hála legyen istennek, megdicsőült az ő ereje az én erőtelenségemben, s engem ezeknek elvégzésére kegyelmesen megsegített, úgy hogy ma egyetlen restáns ügyszer sincs.

Nem különben, örömmel jelenthetem, nt. közgyűlés, hogy az évi esperesi vizitációt is elvégeztem helyetteségem ideje alatt, előírván a törvény idevonatkozó paragrafusának a lehetőségig a tavaszi közgyűlésig teljesítését.

Ezen fáradságos, de a közvetlenség örömeivel kínáló körutat, április 20—30-ig, május 4—8-ig, 18—20-ig és június 1-én tettem meg. Első körutamat Harasztoson, másodikat Csombordon, harmadikat Fel-Enyeden végeztem, külön hagyván a m.-záhi körlelkésziséget. De, kérem a nagytiszteletű közgyűlést is, keljen én velem utra most, s kíséren engem becses figyelmével, míg felújítom jelentésemben a nyert benyomásokat.

1. Nagylaki egyházunkban, mint a négy jelenlevő presbiterrel együtt jelenti a lelkész, az egyházhoz való ragaszkodás és a templombajárás fellendült, a mi öröndetes jelenség, de másfelől elszomorító az a tetemes hátrálék, a mely adósságokban és egyházbérekben mutatkozik. A nem-fizetés miatt az egyházkerületnél fennálló 500 frt. adósságból három év óta semmit sem törleszthettek. A hátrálékok felhajtását s ez úton a kölcsön esedékes törlesztését, ugyszintén a tetemes adóhátrálék kiegyenlítését szigorúan megrendeltem. Nemkülönben felelősség terhe alatt hagytam meg lelkész és számadó aának, Gödri Gábor, volt gondnoktól ama 40 frt. hátrálékos regále-haszonbér fölvételét is, mely az ő hanyagsága miatt keletkezett. Jelentés még nem érkezett.

Aziskolamizerábilis állapotban van, a tankötelesek száma 102, de még az iskolába járó 72 sem fér be a szűk és feltámogatott s kívül is istáppal ellátott tanterembe. A tanítás éppen folyamatban volt látogatásom alkalmával s azt az adott viszonyok között kielégítőnek találtam. Tettettek lépések az államosítás érdekében, de ez csak másodsorban létt kilátásba helyezve illetékes helyen. Ugyan hát, milyen lehet az iskolázás ott, hol még égetőbb szükség az államosítás.

Különben haladott is n.-laki egyházunk, mert a kötvények nagyobb része rendbe szedettet s a kepeváltó alap 140 frt. tökéje felmondattott, hogy azzal alkalmas, e célra jövedelmező fekvőséget vegyen az egyház.

A lelkész eleget buzgódik, több mint nyocféle,

habár kicsinyke alapot létesített ott, de sokat kell még hogy buzdítsa és hasson, míg a hívek nem csak templombajárással, hanem kötelességeik pontos teljesítésével is kitüntetik egyházhoz való ragaszkodásukat.

2. Csucs-koppándi egyházunkba menék innen, még az nap délután. Szomorú kép tárult itt szemem elé. Egy, az idegbetegség miatt, szinte magával is jötehetetlen ifjú lelkész, mellette nyomorgó család. Természetesen, a társegyház is magán viseli nagy részben a beteg lelkész elszomorító kinézését. De ennek sorsa mégis megnyugtatóbb, mert ott van a jó orvos, tks. Gáspár János, főgondnok ur személyében, ki a kötvényeket, mint tudom, rendbe szedte, a mult évben leégett csűrjét a papi telken 400 frt. költséggel felépíttette, szóval, az egyháznak, hiven a szent nép királyi papság elvéhez, gondját viselte. A csűr 150 frtig volt biztosítva, miből a biztosító társaság ki is fizetett 127 frtot, a többit, főgondnok ur segélyezésén felül, az egyház sajátjából fedezte.

Számadás e társegyházból egyházmegyei tanácsunk elé még nem jött be, de annak elkészítésére is szakít időt a nyári pihenő alatt főgondnok ur.

A lelkési teendők végzésével, miután egyházmegyei tanács és püspöki jóváhagyás folytán, Barta Antal, beteg lelkész, ez év végéig szabadságra lett, Pap Dávid, nagylaki lelkész és Szabó Gyula, csúcsi áll. isk. tanító aa. bizatott meg, a lelkész részéről néminemű ellenszolgálmányok biztosítottván e teendők végzéseért. A hívek, mint kinyilatkoztaták, meg vannak elégedve a szolgálattal, adminisztracionális szempontból azonban igen kíváncsok a kedvező fordulat.

3. Csekerekán már öröndetesebb jelenségekkel találkoztam. A késő estvéli órákban nyolc presbiter gyűlt össze, kiknek jelenlétében tartottam meg a vizsgálatot. Itt a templombajárás és a biblia magyarázat látogatásával együtt, emelkedett az egyházhoz való ragaszkodás ama tényben is, hogy ez évben nem vala oly tetemes a domesztikai hátrálék, mint az előbbiben. Van is kitől példát venniök, mert báró Kemény György ő méltósága az egyháznak ez évben is megmiveltette tiz hold fekvőségét, a mi nem kevesebb, mint 230 frt. jövedelmet adott az egyháznak.

A templom meghasadott, megkulcsolását halogatni, nem lehet. Sajátságos, hogy a templom vakolatát, a meddig csak fölrnek, elvillegetik eddig ki nem nyomozhatott tettesek. Tervbe van véve a cementtel való vakolás, mit aztán kőpor gyanánt nem használhatva, épségben marad a templom.

Balog János, tanító, még ez évben sem szerzett oklevelet, minek megszerzésére ismételtén útasítottam. Az iskola és iskolázatás szánandó állapotban van. Egy szobában lakik a tanító tanítványaival; az egész fölszerelést egy rozoga asztal, pár lóca s néhány fali tábla és egy kopott fekete tábla képezi. Jóllehet estve már tudtul volt adva iskola-látogatásom, másnap reggel a 36 mindennapi tankötelesből csupán kilencet találtam iskolában. Ezek is gyatra oktatásban részesülhetnek. Hisz, midőn egy nagyobb növendék a Dunáról olvasott, még annyi földrajzi ismertet sem tanusított, hogy e folyó mellett hazánk melyik legnevezetesebb városa fekszik. Az ilyen iskola növendékei, vajjon mily értelemmel s érzéssel ünnepelethették a millenáris ünnepet! Itt már az államosítás csakugyan elsőrendű szükség. Jelentés szerint, május 25-én megtartották a vizsgát, minő eredménnyel, ha nem is voltunk ott, megíthetjük.

4. Istvánháza, oáz a pusztában. Nem is kell mondani, mert tettel bizonyítják a hívek egyházhoz való ragaszkodásukat. Saját költségén, 3000 frton felül kerülő iskola építéséhez kezdett. Ottlétem idejében már az alapozás kezdetét vette, eddig, azt hiszem, földel alatt van. E célra a hívek nem csak a téglát állították elé szorgalmi úton, hanem meszet, porondot is szállítanak nagy távolságról; az építéshez szükséges kézi napszámokat szintén ők adják, úgy, hogy iskolaépítésre tett szorgalmatosságuk

által, ezer forintot takarítottak meg. A pátronusok felajánlott nem csekély segédleme mellett is, ezer frt. kölcsönre vala szükségük, mit elég előnyös föltételekkel, az egyházkerületi pénztárból vettek föl. A mult tanévben tanítás nem volt, mert lehetetlenné tette azt az iskolahelyiség veszélyesen megrozant volta. Ideiglenesen fogadtak fel, felső jóváhagyás mellett, egy kántor-tanítót, Kojsa László személyében, de ennek oklevele nincs s nem tudom, ha vajjon akkor is, mikor az iskola felépítve lesz, kapunk-e oda az államsegéllyel együtt is alig 300 frtra menő fizetésre okleveles tanítót?

A derék lelkész ügyvitele rendes, ő maga buzgósággal teljes. Most az egyház 16 holdnyi fekvőségének áttelekkönyveztetésén fáradozik, mert ez eddig csak a kataszteri ivben foglaltatott.

5. M. Bükkös nagyobb, de azért elég mozgékony egyház. Mintha csak derék, tevékeny lelkészét követvén, ki előhaladott kora dacára sem szűnik meg az egyház javára tenni, áldozni. Szép, karcsu, bádoggal fedett torony hirdeti az egyház tevékenységét, mely 1895 nyarán emeltetett s ez év tavaszán teljes befejezést nyert. Nem volt biz erre éppen elégséges pénze az egyháznak s így ujjabb idegen kölcsönhöz kell vala folyamodnia, de a tizenkettedik órában e tény, tkts. Pócsa Mihály urnak tudomására jutván, előnyös feltételek mellett, 450 frt. kamatnélküli kölcsönt adott a mult évben nyújtott 1000 frt. kölcsönön felül. Oly szép segély ez, mely méltán adja ajkamra a köszönő szót s ama kívánságot: sok ilyen buzgó tagot adjon isten egyházunknak.

Az iskolaépület jókarban van s elég tágas. De mostanában, tanítóváltozások miatt, válságos helyzetben volt. A derék lelkész segített a bajon, midőn a tanítást ez év február 15-ig maga folytatta. Akkor aztán, a megválasztott Lénárt Ferenc, oklevél nélküli tanító vette át az iskola vezetését s 73 gyermeket elég jó eredménnyel tanított. Azonban, állásában csak azon feltétellel lett megerősítve, ha oklevelet szerez 1896 szeptemberéig. E föltételnek, azt hiszem, eleget tett, mert elég arravaló embernek látszik.

6. O z d o n, mintha csak megvalósulva láttam volna az ur itéletét: »megverem a pásztort és elszéled a nyáj.« Valóban, a pásztor nélkül való nyáj szomorú képét mutatja a gyülekezet. Isten háza széthasadozva, csaknem a kijavíthatatlanságig összeomolva; a papi lak és telek, az azon levő épületekkel együtt, mintha csak összeroskadni akarnák hagyni azt; az iskola egy keskeny folyosó forma, rozant épület, iskolának egyáltalában nem nevezhető. A 143 tankötelesből alig fogadhat be 40—50-nél többet. Csak egy tanító van; egy tanítói állomás és iskolahelyiség szervezése és létesítése okvetlenül szükséges, de vajjon várható-e ez az egyháztól, mikor még templomát sem képes saját erején kijavítani. Az iskola államosítását tartom egyedül célra vezetőnek, lévén az iskolaügyön felül is elég tenni valója a buzgó pátronusnak és egyháztagoknak. Báró Radák Ádám öméltósága ezer frtot ígért a templom kijavítására. Vajha, ez áldozatkészség megfelelő áldozattételre buzdítaná a híveket is.

A lelkészi állomás Szent-György napján túl betöltés alá kerülhetvén, ezzel egyidőben szükségessé vált az elavult lelkészi s ezzel kapcsolatban a kántor tanítói díjlevél újra szerkesztése, új alapokra fektetése is. De nem kevés fáradságba került, ám, e díjlevelek kiállítása, mert a nép csökönyösen ragaszkodott a régihez, vagy ahhoz hasonló alapelveken nyugvót akart kiállítani. Az adminisztráns lelkész minden fáradozása csak egy a régihez hasonlót hozhatott létre, melyet egyházmegyei tanácsunk el nem fogadhatott. Majd egy bizottságot küldött ki a hely színére, de az által felállított kategoriákat szintén nem fogadta el az egyház. Azonban, e sok előmunkálat és puhítgatás után, sikerült még is az esperesi vizitáció alkalmával egy egész napi gyűlésezés után összeállítani a díjleveleket. E szerint, a szinte 400 frtot fizető pátronuson kívül, az egyház többi tagjai kilenc osztályba vannak sorolva, kisebb-nagyobb, de

egyáltalában nem nagy teherhordozással. A lelkészi díjlevél 786 frt. 45 kr. a kántor-tanítói 487 frt. 80 kr. az első 80, a második 46 frttal emelkedett a régihez viszonyítva.

Ezen díjleveleket 2147. sz. a megerősítette a mélt. Igazgató-Tanács, minek alapján a lelkészi állomás be is töltetik minél hamarább, mi, hogy közmegelégedésre történjék, és kipróbált erővel töltsék be, felette kívánatos.

7. M. ludasi egyházunkban példányszerű ügyvitelt és rendes kezeletet találtam. A pontos utánjárás meghozta ez évben is eredményét, mert az aránylag magas egyházi adó legnagyobb része, 628 frt. befolyt. Ez idő szerint, a buzgó körlelkész kezdeményezése folytán, alapos reménye van az egyháznak 22 hold jó minőségű szántónak visszakapásához, mely téves telekkönyvezés következtében, az állami iskola tulajdonát képezi. A mélt. Igazgató Tanács engedélye, sőt hathatós támogatása mellett, az eljárásban haladó lépések tétettek, melyek, ha célhoz vezetendek, az egyház évi 200—300 frt. jövedelemre tesz szert. Templomlátogatás kívánni valót nem hágy fönn, biblia magyarázat szintén gyakorlatban van, de igen is kívánatos, hogy vallástanításra a jövő tanévben ne csupán két óra szakittassék, mint eddig, mert két órán száz tankötelessel az óhatott eredményt elérni, szintén lehetetlen. Meghagytam e tekintetben a szükséges lépések tételét.

M. Gezsét, a ludasi egyház leányát, még az anya előtt látogattam meg. Ez egyházacskát a nemes gróf kegye tartja fenn, mert azon kevés, alig 190 frtot tevő fizetésre, melyet az egyház nyújthat a lelkész tanítónak, oda alkalmas embert nem találhatnánk, ha Bethlen Sándor gróf teljes ellátást nem adna ezen felül. Iskolahelyiségül, imaházul, szintén ő engedte át udvara egyik kisebb épületét, hol 37 tanköteles nyer oktatást és 154 hívő lelki vigasztalást. Valódi főuri eljárás, tényekben nyilvánuló istentisztelet ez, nt. közgyűlés. Dicséretre nem szorul, de tiszteletteljes meghajlással állunk meg a nemes gróf szeretetteljes alakja előtt.

Az iskola államosítására már 1894-ben tétettek lépések, de még semmi eredmény. Vajjon, mi lenne itt a jövő nemzedékkel, ha a kegyes jóltevő nem teljesítené az állam kötelességét? Közelebbről ismételtén meg lett sürgetve ez ügyben az eljárás, de legyen szabad, e helyen is felhívnom a megyei tanügyi bizottság figyelmét.

A lelkész-tanítói állást helyettes minőségben ápril elejétől kezdve, Adorján Lajos, papjelölt tölti be.

H a d r é v e n már kissé kedvezőbb tanügyi állapotok vannak, mert ott meglehetősen iskolahelyiségben Zilahi József, rendes úton alkalmazott levita tanít, kielégítő sikerrel. A mult évben 109 frt. évi államsegélyben részesült, de az államosítás azért nagyon kívánatos.

A templombajárás, urvacsorával élés azért kissé gyérbbe az óhajtott számnál, mert az urvacsora-osztás a távolság miatt csak ünnep másodnapján történhetik. Az imaház templomias kinézésüvé tételére lépések tétettek.

8. G e r e n d e n, az erdő egy részének eladási árából és szorgalmi jövedelem útján, a templom alaposan ki-
renoválva, a papi lak helyre állítva lett. A kántori kano-
nika-porció nincs helyesen az egyházra telekkönyvezve, de az áttelekkönyvezés folyamatban van. Ügyvitel pontossága, az egyházi élet felpézsdülése dicséri a lelkészt, ki nemcsak rendes templomozások, hanem az ifjak énektanítása által is, hatalmasan mozditja elő az egyháziasságot, buzgóságot.

9. A r - G y é r e s nagy változáson ment át, mert az iskola államivá tétele által a fentartás terheitől megszabadult. A 8000 frtot megérvő épületet 4000 frtba építette az egyház az állam részére, a mi természetesen nem csoda számba megy. hanem azon szerencsés körülménynek tudható be, hogy a megye a községi megyei munkát e célra átengedte s azt az egyház az iskolaépítésnél felhasználta. De bármiként lett legyen is, tény, hogy az egyház a lelkész tevékenysége s az ő tevékenységét támogató nemes grófok pártfogása és befolyása által tetemes haszonhoz ju-

tott, midőn 21 hold földje csaknem teljesen felszabadult, minek hasznát éppen most kéri a kepeváltó-alap javára fordíthatni.

Ezenkívül mintegy 250 frtra tehető a szorgalmi jövedelem, a kepe-alap részére jövedelmező temetői lucerna árából, csüreladásból, stiből. A torony is ez év tavaszán újra pléhezletett. Szóval, pezsgő élet van a gyéresi egyházban.

10. M.-N.-Csányban a magtári számadás körül voltak az előbbi évekből átjött zavarok, de özvegy Sebestyén Áronnéval, ott a gyűlés színe előtt, sikerült mindez ügyeket lebonyolítani, megállapíttatván az ő tartozása 76 véka szemes törökbuzában, a mit, vagy annak árát, mint elvállalt kötelezettség után, hiszem, eddig ki is fizette az egyháznak. Pap Áron is befizette kérdéses 100 fit. tartozását. Azonban, a kötvények egy része nem volt szabályszerűen kiállítva, ezeknek törvényszabta kiállítását július 1-ére elrendeltem.

Az imaházba 120 frt. költséggel fúszharmonium szereztetett, melynek árába Tiszáné ő méltósága 50 frtot, Horváth József, gondnok 40 frtot, gróf Bethlen Pál 10 frtot, Tisza Istvánné ő nagysága 10 frtot adományozott. Fogadják a nemeskeblű adakozók e helyen is hálás köszönetünket. Új haranglábat is épített az egyház 80 frt. költséggel, melyet tőkéjéből használt föl, de annak kamatját és törlesztését a magtár jövedelme hordozza.

Szóval, látszik az egyházban az új lelkész, t. Péter Antal tevékenysége; de e haladásban legnagyobb érdeme van Horváth József, buzgó gondnoknak, ki nagy gondossággal, és szeretettel van az egyház iránt. Szeretné egy templom létesítésével örökíteni meg e milleniumi esztendőt, a mi talán-talán sikerül is neki, a kegyes pátronusok segedelmező jóindulatának, s más segélyforrásoknak fölkérésével.

11. Alsó-Detrehemben a lelkészváltozással megváltoztak, és pedig kedvezőbbre a viszonyok is, mert Bornemisza Gyula, főgondnok úr, ki előbb, több kellemetlenség miatt, az egyháztól elidegenedett volt, most ismét részt vesz az egyház vezetésében. Ottlétem alkalmával megkerestem, örömet fejeztem ki e változás fölött, ő pedig ígérte jóindulatát, a mit legbözelebb azzal fog dokumentálni, hogy az eső-mosta templomot saját költségén kimeszelteti. Bizony, szükség is van e helyen az ilyen kegyes jöltevőkre, mert az egyháznak semmi vagyona nincs, miből a folyó kiadásokat fedezhetné. Csupán száz vékából álló magtára teszi összes vagyonát, földje pedig van a lelkész használatában, de annak adóját nincs miből fizetni. Jelenleg az adó-hátralék 100 frton felül van, a mit természetesen csak segélyezés útján fedezhet.

(Folytatása következik.)

Jancsó Lajos,
egyházmegyei főjegyző.

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

(A Kalotaszeg magyar lakosu talvai, templomai a középkorban, és némi további adatok a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye történetéhez.)

Harmadik közlemény.

(Folytatás.)

Magyar-Léta középkori története a romjaiban még most is fennálló várával egy. Az erdőntúli nagyobb királyi várakat a királyok a vajdáknak adták, maguk és hadi népük fentartására. Egy hiteles oklevél szerint, Andras vajda 1359-ben Déva, Csicsó, Bálványos, Léta és Küküllő várakat bírta. (Fehér Gy. codex dipl. IX. 3. 131 lap.) Léta várához tartoztak a Kolozsvár területén levő malmok még 1405-ben is. Zsigmond király vette el a vártól, illetőleg, a vajdától s ajándékozta Kolozsvárnak.

Léta vára nem sokáig volt kir. várispán alatt, mert 1456. ápril 4-én kelt adomány-levéllel, László király, Hunyadi János, beszercei grófnak s általa, mostoha huga, Klárának, Dengelegi Pongrác özvegyének adta a hozzá tartozó »Léthá, Zentlazlu, Hesdát, K. Fenes, Barbathfalva, Azzonfalva, Felseu-Fyle, Alsó-Fyle, Egres, Hagymás, Kétbikk, Zentkirály, Monyoroság, Swtmeg és Rákos falvakkal egyetemben.

Egyházi multja majd semmi, mint az egyházi jegyzőkönyvek tanúsítják, a tizenharmadik század második felében alakulhatott önálló ref. egyházzá s addig Szent-Lászlóhoz tartozott.

A Nádas mentén.

Egeres, a középkorban fényes plébánia, most alig 133 lélekből álló szegény filialis ref. egyház.

1427-ben Albertus a Valkó és M.-Gy. Monostor, 1539-ben Vársza és Incseli határkijárásoknál Gásparus plébánusai királyi kiküldöttek (valkói levéltár 16. 80 sz.)

Temploma, egy csúcsives góth-stilben faragott szent-segtartó homlokzatán való felirat szerint, 1493-ban épült. Az alatta lévő sírboltba a Bocskai-család tagjai vannak temetkezve, s ebből következtethető, hogy ők is voltak

építtetői. Egy sírkő 1616-ból korunkig fennmaradva, a »Micbán« mondat feliratában e szavakban erősíti meg:

»Hic genus a Micban Simone trahebat evitum,
Cujus septima proles erat aucta domus,
Sex jubet exponi conjux, quos forte ferrenti
Obvius it Micban, famulis melioribus usus
Cante clam timida conjuge curat ali.
Aequae ubi creverunt, numeros aureae suorum.
Ex his Bocskaius (Gábor) vir pius, ortus erat,«

(Ősi nemzetségét Micban Simontól hozta le, kinek háza hét sarjadékkal volt megnövelve. Nője hatot kitétetni parancsolt; az őket vívővel történetesen találkozáskor Micbán, a dolog világosságra jött. A csecsemőket hűséges szolgálói által, vigyázva, félénk nőjétől eltítkolva, fölnevelteti Micbán és hogy felnőttek, számokat övéhez kapcsolá. Bocskai Gábor, a kegyes férfiú ezekről származott.)

E feliratos sírkő a kriptá szájáról fölvétetve, most a templom déli oldalába van bevakolva.

Az itt elvonuló török-német hadak által a falu, és templom is elpusztíttatván, annak újra teremtetője Dániel István, és nője, Mikes Anna valának.

Daróc, nevéből következtetve, királyi birtok volt. Ugyanis, a sólyom madarat hajdan vadászatra használták, mely a nálánál nagyobb madarakat röptében elfogta, s a nélkül, hogy széttepte volna, gazdájához elvitte; nagy ára volt: akár hányszor falut adtak érte. Ily madár királyaink fényűző udvarából sem hiányozhatott, s a mint léteztek egész falvakkal királyi lovászok, szintugy voltak egész községek, melyeknek egyéb kötelességük nem volt, mint a királyi ház Solymait ápolni, tanítani. Az ily községeket nevezték Solymosnak, Darócnak, Dravecnek. Solym szlávul »Dravec«, ebből lett Daróc. (Bunyitai V. III. 384. l.)

A szomszédos Bogártelke 1292-ig kath. püspöki birtok volt, ekkor, keresztelmagasztalás napján, Lázár, kolozs-monostori apátnak a püspökkel kötött csere-vásár útján Leske-Szent-György nevű, s a püspöki falvak közt fekvő földekért cseréltetett Nádas és Bogártelkeért, melyek a K.-Monostor falvaival voltak határosak. (Kolozsvár tört. 241. l.)

Folytatása az 1/4. ív mellékletén.

Mindkét falu, az 1606-beli egyházi konskripció szerint, mint önálló egyház vette fel a reformációt, de a tizenhetedik század valamelyik dúló hadjárata folytán hívei megapadtak, s Bogártelke hol Egeresnek, hol Tűrének, Daróc pedig Mákonak vált filiálissává. 1708-ban a két filia egyesült, s papot vitt magának, a ki Bogártelkén lakott; azonban, Mária Terézia uralkodása idejében a templom a földesur Jezsuiták által elfoglaltatván, a pap is Darócra szorult, s a mai nap is ott lakik. (Lásd leírását az 1871-iki Névkönyvben.)

A daróci templom a középkorból jött át korunkig, építési stílje, ablakainak halhólyagos idoma építtetésének idejéül a tizenötödik század utolsó felét jelölik. Boltívei lezszedettek, s 1687-ben famennyezet tétetett helyette.

Hogy Mákó a középkorban is templommal bíró anyaegyház volt, jóllehet régi temploma 1864-ben elbontott, arra két megdönthetetlen bizonyítéka van: egy urasztali kehely 1482-ik évszám Szt. Barbara felirattal, és egyik harangja.

E harang keskeny, hosszukás alaku, négy oldalán meglehetősen elkoptatott. A harang-feliratok tüzetesebb észlelése a szakértőket azon meggyőződésre vezette, hogy legrégibbek azon harangok, melyeken egyáltalában semmi felirat, vagy ékítmény nem fordul elő; ezeket nyomban követik azok, melyeken medaillonok vannak, s csak azután, körülbelül a tizennegyedik században jelennek meg az eleinte csak jelmondatos, későbbben azonban évszámokat is mutató köriratok. Ezen szokatlan alaku harangon majuskel betűkkel valami jelmondat van ugyan öntve, mert a betűknek majd mindegyike meg van törölve, nem tudtam kiolvasni, de évszám nincs rajta: én idejét a tizennegyedik század utójára teszem, s azt hiszem, hogy ezzel közel járok a valósághoz.

Tűré. Templomának alapja, a mennyezetten levő felirat szerint, 1587-ben, szept. 22-én tétetett le, s rajta semmi a katolicizmusra emlékeztető nyomok föl nem találhatók, de én mégis azt állítom, hogy a nevezett időben a régi középkori templom csak átalakított, javított. Ezen állításra engemet nagy harangja vezet, melyen barát-minuskel betűkkel: »Maria ora pro nobis« jelmondat, és 1471 évszám vezetnek: régi templom mellett mindenütt régi harangok találhatók.

Vista neve III. Endre 1291. marc. 1. adománylevelében fordul először elő, hol Vista és Saasagh (Szucság), mint püspöki birtok említetik (Okl. tár. XII. sz. 26—27. l.), de mint Jakab Elek megjegyzi, Kolozsvár azon vár jobbágyaihoz tartozott, a kik a körülfekvő villákban voltak megtelepítve, s a várhoz tartozó földeket, mint szabad férfiak bírták, s érette hadi szolgálatot tettek. A váradi törvényszék perjegyzőkönyvében a Kolozsvárhoz tartozott villák elősorolásánál Vista is előfordul. (Jakab Elek Kolozsv. tört. I. köt. 281. lap.)

Ez is középkori plebánia egyház volt. Templomának szentélye egy rendes nyolc szög három oldala által záratik be, melynek szögletein a csúcsíves boltozat gerinceinek megfelelő támaszok szöknek ki; a csúcsív-gerincek paizs alaku zárkövekkel bírnak, melyeknek egyikére a templom építési ideje, 1498, a kornak megfelelő számjegyekkel van bevésve.

Nagyobbik harangja még ennél is régibb, mert 1485 évszám, és »Ihus Nar« (Jesus Nasarenus) van minuskel betűkkel ráöntve.

Szucság, Sausagh régi nevén IV. Béla 1263-ban kelt adománylevelében a k. monostori konventnek adatik;

(Kolozsvár tört. 240. lap.), de már 1291. marc. 1. III. Endre adománylevelében az erdélyi püspöknek adja. (Kolozsvár tört. 240. lap.) Egyházi multja nincs. Méra filiája volt.

Méra egyik földes ura, Dezső Albert 1473 nov. 22-én Korogh (azt hiszem, a mai Kórod) egy rész-jószágát zálogba adja nyolc arany forintért Szentpáli Pálnak, mely birtok Kolozsvár város kezéhez ment, s ott van ma is. (Jakab Elek Kolozsvár tört. 466. lap.) Ugyanez a méra-Dezső Albert, és nője, Anna ötvenkét évvel később, Méra fele részét, két kerekű malma, öt darab szőlő, hat kocsiba való, és három háts lóval, negyven ökörrel, tizenhat nagy, tizenhat kisebb tehénnel, kétszázötven juhval, százötven sertés, és harminckét kas méhvel a Szent-Erzsébet kórháznak adják, s maguk is oda költöznek. (Kolozsvár tört. 467. l. 1627 jún. 6 án kelt adomány-levél.)

1531 ápr. 19-én kelt okmány szerint, a másik földesúr: mérai nemes Gesztrágy Ábrahám saját egyházáról gondoskodik, s a Medvés nevű határrészben »Isten kylythy« nevű erdőrészt a Szt.-Miklósról címzett helybeli egyháznak hagyja örök jogon. (Vajjon, nem a Bánmező-e ez, melytől az egyház napjainkban elűtetett?) (Jakab Elek, Kolozsvár tört. 467. lap.)

Régi temploma 1847-ben elégvén, egészen lebontatott, s helyébe 1857-ben építtetett a mostani, tehát a templomon nem kereshetjük a középkor nyomait, sőt harangján is a reformáció korára emlékeztető felirat olvasható: »dum trahunt, voco vos ad gaudium aeternum. 1593.

(Vége következik.)

Mihály Elek,
m.-valkói ev. ref. pap.

Különfélék.

== Még a mai hivalkodó világban is kevés embernek van privilegiuma ahhoz, hogy a nyilvánosság tudomást vegyen örömeiről, bánatáról, sorsáról, életéről. S még e kevesek között is kevés van olyan, kit őszinte szeretet kísér a nyilvánosság országutján is. E kevesekhez tartozik a mi dicsekedésünk, a mi barátunk, a felfalusi pap. Szabolcska Mihály, ki egynehány szép versével beirta nevét az irodalom-történet könyvébe. És mégis életének legpoetikusabb napja folyó hó 23-ika volt E napon virágozott ki szíve, lelke, fantáziája, földi és mennyei élete. Mert minden poezis szégyenbe hal az édes valóság, a családi élet boldogsága mellett, holott az isten jósága kijelentetik. A jó barátok egész kis tábora töltötte meg a felfalusi parokhiát, és mindenkinek ajkán ama szent fohász lebbent el: az isten áldja meg a költői lelkű édes-apát, az angyalszelidségű iju édes anyát, és az ők boldog családi életük virágát, ifj. Szabolcska Mihályt, kit e napon kereszteltünk meg. Jobb ne legyen, derekabb lehet az apjánál.

== A szilágy-szolnoki egyházmegye közgyűlése, nem tudjuk hányadikszor, folyó hó 16—17-én ismétlen tárgyalás alá vette az egyházmegye felosztásának kérdését. Maga a dolog nem kicsi dolog, ezt szívesen ismerjük. A hol tradíciókkal kell szakítani; a hol a jövő esélyeit kell mérlegelni; a hol a jelen nehézségeit kell bölcsen, okosan megfontolni: minden esetre jó, ha nem »Hübele Balázs«-módjára határozunk a legelső impressziók után. De, azon egy kicsikét mégis csodálkozunk, hogy miután egy előbbi közgyűlés, ha jól emlékszünk, már elvben elfogadta volt a felosztást, mi szükség volt megint egy elhalasztási indítványra? Nő hát, ezt nem is fogadták el; hanem, elfogadtak egy új határozati indítványt, hogy a szilágy-szolnoki egyházmegye ne négy, hanem csak két egyházmegyére osztszék, és a részletes terv kidolgozására bizottság küldetett ki. Voltak egy néhányan, kik mind e határozatok ellen főlebbeszést jelentettek be. Ezt a legkevésbé értjük, mint a mely

teljesen felesleges; mert vagy jó, hasznos, plane, szükséges a felosztás, vagy nem: ha az első eset áll, az idők teljességében az egyházkerület bölcsessége el fogja határozni, és akkor ezzel a felebbezéssel nem tudjuk, hová lehet apellálni; ha pedig a második eset lesz tanácsos, és jó lesz, megmaradni tovább is a boldog semmit-tevés kényelmes párnáján, akkor se hiszünk, hogy ez a felebbezés lesz a döntő az egyházkerület elhatározására. Minden esetre jellemző, hogy a mi szűkebb körű alkotmányos életünkben milyen pregnanter nyilatkozik a századvégi obstrukcionalis határozatlanság, mely szerint, nem kell sem ez, sem az. Hát, ugyan mi kell?

= Az elemi csapás által meglátogatott zso-boki egyház felsegélésére, Lénárt József, esperes barátunk által vettünk a magyarói egyház részéről 2 forintot. Ugyancsak ő küldött odavaló paptársunk javára 1 frt. 50 krt. Kiss Lajos, magyarói segéd-pap, 50 krt. Petér Antal, apagyfalusi pap, 1 frt. Ez összeg együtt 5 frt. Összesen a mai napig begyűlt lapunk útján: 31 frt. 50 kr. Ime, egy segéd-pap, kinek hátán háza, kebelén kenyere, tud küldeni ötven krajcárt. A hány krajcár, annyi dicséret illeti nemes szívét. Hol vannak a nem segéd, hanem a valóságos papok, kiknek példát kellene adni a segédeknek? Ha minden pap csak ötven krajcárral járulna a valóban humanus célhoz: ez volna igazán a belmisszió; ez volna az »evangeliumi szövetség«, cselekedet által és nem szemforgató obegatással. Ébredjete magyar papok; mutassuk meg, hogy különbek vagyunk a ma z o k n á l, kik beszélni tudnak, de ötven krajcárt adni, nem hajlandók még oda sem, a hol a csekélységgel megközelíthetnek az általuk oly sokszor, és oly méltatlanul emlegetett Krisztust.

= Halál a szószéken. Tóth Ferenc, deregnyői lelkész, az ottani református templomban vasárnap délelőtt, istentisztelet alkalmával, éppen az urvacsorát akarta kiosztani és egyházi beszédének első részébe kezdett, midőn hirtelen ősz fejét a szószék párkányára hajtotta és egy utolsó Ament suttozva, kilehelte nemes lelkét. A hívők megdöbbenve siettek szeretett lelkipásztorukhoz, de a szél-

ütött lelkész már nem lehetett megmenteni. Az elhunyt tanácsbírája volt a felső-zempléni ev. ref. egyházmegyének, és 74 évet élt. Az egész környék könnyei között vitték a sirba.

= Megdöbbenően szomorú halál-esetnek vesztük híret görgényi egyházmegyénkből. A vajda-szentiványi egyház öreg énekvezér-tanítója, id. Ercse Miklós, életének 61-ik, hivataloskodásának 41-ik évében, egy önmegfeledezett, szerencsétlen pillanatában belenyult a gondviselés dolgába, és bevégezte életét, meghalt. Dehogy is kutatjuk okát az ilyen szomorú jelenségeknek. Olyan tünemények ezek, melyeknek okai bármennyire nyilvánvalók is, mindig titkok maradnak. Az ítéletet rábizzuk arra a hatalomra, mely látja a szíveket, a veséket, és imádkozunk: uram, ne vigy a kísértetbe!

= Hálás köszönet. Folyó hó 16-án felavatták a bergenyi új iskolát. Nem is kell mondanunk, hogy Ravasz János, esperes, és ifj. Bitay Mihály, kövesdi lelkész aai. e szép naphoz méltó imával, és egyházi beszéddel tették a napot elfelejthetetlené. De megemlékezünk azokról, kik a vallásos szertartások után következett jótékony táncvigalom alkalmával felülfizetéssel járultak a nemes cél előmozdításához: Deák Lajosné 10 frt. gr. Haller János 5 frt. br. Kemény Kálmánné 3 frt. Taszig Hugó 4 frt. Szöllősi József 1 frt. Duduc István 1 frt. Petry Dezső 50 kr. Agyagási Péterné 1 frt. br. Huszár Ádám 1 frt. Rác József 50 kr. Riha Ferenc 50 kr. Simon Ferenc 50 kr. Sánta Sándor 2 frt. 50 kr. Vas Tamás 1 frt. dr. Ilyés Lőrinc 50 kr. id. Nagy Pál 2 frt. 50 kr. Ince Lajos 50 kr. Nagy Károly 2 frt. 50 kr. Lőrinci József 2 frt. 50 kr. Székely Sándor 4 frt. Koronka Ödön 2 frt. Nagy Lajos 1 frt. Timár János 50 kr. Ezen kívül folyó hó 23-án néphál tartott, melynek tiszta jövedelme 20 frt. Legvégére hagytuk azt a nemes cselekedetet, melylyel Deák Lajos, tanfelügyelő szaporította, ha ugyan még lehet, tisztelőinek számát, holott az iskolai könyvtár számára 50 frt. értékű kis könyvtárt ajándékozott. Fogadják mindannyian a magam, és egyházam nevében hálás köszönetemet. Bergenye, aug. 24. Székely Sándor, ev. ref. pap.

HIVATALOS RÉSZ.

1121—1896.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a görgényi egyházmegyébe kebeleztetett maros-járai egyházközség papi állomására ezennel pályázat hirdettetik.

Javadalma: kerttel s gazdasági épületekkel ellátott tisztességes lakáson kívül, a kis-ilyei leányegyházból járó 63 frt. 84 kr-ra számított fizetéssel együtt, egyházhatóságilag 501 frt. 91 kr-ban van megállapítva az összes fizetés; melyben azonban 10 hold 136 négyszögöl tagosított kanonika-porcio értéke csak a kataszteri tiszta jövedelemmel számítatott fel.

Pályázati határidő: folyó évi szeptember 15. Folyamodványok nt. Lénárt József, esperes aához, Magyaróra, u. p. Disznajó, küldendők.

Kolozsvártt, 1896. aug. 24

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

226—1896.

MEGHIVÓ.

A közdi ev. ref. egyházmegye közgyűlésének tt. tagjait ezennel meghívom f. évi szept. 8-án, d. e. 9 órakor kezdődőleg, K.-Vásárhelyt, a városház nagytermében tartandó egyházmegyei közgyűlésbe.

Tárgyak: 1. Elnöki megnyitó. 2. Esperesi jelentés. 3. Főjegyző előterjesztése az egyházmegyei tanács időközi működéséről. 4. Tanügyi előadó jelentése. 5. Egyetemes gyámintézeti pénzkezelő és ellenőrző bizottsági tagok vá-

lasztása. 6. Az orsz. közalapból segély nyereséért beadandó kérvények felajánlása. 7. Lehető indítványok.

A közgyűlést isteni tisztelet előzi meg, melyen imát és egyházi beszédet mond tiszt. Kelemen Győző, márkosfalvi lelkész aa.

Lécalfván, 1896. aug. 21.

Zoltáni Elek,
esperes.

238—1896.

MEGHIVÓ.

Az erdővidéki egyházmegye rendes közgyűlése ez év, szeptember hava 22-én, d. e. 9 órakor kezdődőleg fog megtartatni Barothon, az egyházmegye tanácstermében, mely gyűlésre a közgyűlés tagjait ezennel tisztelettel meghívom.

Tárgyak: esperesi, főjegyzői és tanügyelőadói jelentés, az egyházmegyei pénztárnok és közalapkezelő számadásainak ellátása, felülvizsgálása, továbbá az ujonnan választott tanítók bekeblezése, kérvények, indítványok, stb. tárgyalása.

A közgyűlés isteni tisztelettel fog kezdődni, hol szolgálatot tesz tiszt. Lőrinc Gyula, kisbaconi lelkész és egyházmegyei főjegyző aa.

Az erdővidéki ev. ref. egyházmegye esperesi hivatala.
Közép-Ajta, 1896. aug. 23.

Kövér András,
esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Mai számunkhoz egy negyedív melléklet van csatolva.

Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában. Kolozsvártt.